

การพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันติวิธี
IMPROVING INMATES IN CENTRAL WOMEN CORRECTION ACCORDING
TO THE PRINCIPLE OF BUDDHIST PEACEFUL MEANS

นางประภาพรณ ขจรวัฒนากุล

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

การพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันติวิธี

นางประภาพรรณ ขจรวัฒนากุล

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

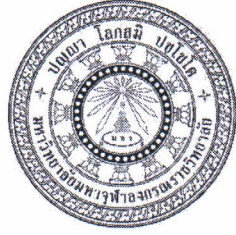
Improving Inmates in Central Women Correction according
to the Principle of Buddhist Peaceful Means

Mrs. Praphaphan Kajolwatanagul

A Thematic paper Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Peace Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์ เรื่อง
“การพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันติวิธี” ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา

.....
(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

.....กรรมการ
(พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร.)

.....กรรมการ
(ดร.อุทัย สติมัน)

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร.

ชื่อผู้วิจัย

.....
(นางประภาพรณ ขจรวัฒนากุล)

ชื่อสารนิพนธ์	:	การพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันติวิธี
ผู้วิจัย	:	นางประภาพรรณ ขจรวัฒนากุล
ปริญญา	:	พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สันติศึกษา)
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์	:	พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร.
วันสำเร็จการศึกษา	:	๓๑ มีนาคม ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลาง ๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางในปัจจุบัน ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันติวิธี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารจากตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลาง ตามแนวทางพุทธสันติวิธี

ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันติวิธี สำเร็จได้นั้นจะต้องดำเนินการ บริหารจัดการด้านสถานที่ ด้านอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ และการบริหารจัดการด้านอัตรากำลังผู้ต้องขังในการเข้ารับการอบรม เพื่อการบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด จึงเป็นที่มาของการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันติวิธี เพื่อเป็นเกณฑ์และมาตรฐานในการพัฒนาผู้ต้องขังต่อไป

หลักพุทธสันติวิธีในทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยพบว่า พุทธวิธีตามหลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบไปด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนาผู้ต้องขังได้เป็นอย่างดี และสามารถทำให้ผู้ต้องขังนำไปใช้ในชีวิตประจำวันขณะต้องโทษอยู่ในทัณฑสถานและภายหลังพ้นโทษได้ ถือเป็น การคืนคนดีสู่สังคมอย่างยั่งยืน

Thematic Paper Title : Improving Inmates in Central Women Correction
According the Principle of Buddhist Peaceful Means.

Researcher : Mrs. Prapaphan Kajolwatanagul

Degree : Master of Arts (Peace Studies)

Thematic Paper Committee
: Assoc. Prof. Dr. Phrasrigambhirayan
PalitX.,B.ed.M.A., Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Completion : 25 March 2015

Abstract

This thematic paper is of 3 objectives, i.e. (1) to study the concepts and theories related to the development of central women correction (2) to study the problems of the development of the central female inmates in federal prisons in the present. (3) to analyze the approach of development inmates central female inmates in federal prisons according to Buddhist peaceful means.

The results showed that the development of the central women correction Institution, according to the Buddhist Peaceful mean. The successful implementation will be conducted the management the place, the management the manpower and the management capacities inmates to attend the training. In order to achieve the goals and objectives set for the efficiency and the best effectiveness. Consequently, the development of central women correction Institution according to the Buddhist Peaceful means for criteria and standards for developing the inmates.

The according to Buddhist Peaceful means we found that approach by Threefold training it include the precept , meditation and wisdom there are the Dhamma that can be developed central women correction and can be applied to everyday inmates currently incarcerated in prisons and later and after unpunished that can be restore the good persons to the society.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์เกื้อกูลจาก พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร. ประธานควบคุมสารนิพนธ์ และ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, ดร. และ ดร.อาจารย์อุทัย สติมันน์ ดร.ชั้นทอง วัฒนนะประดิษฐ์ ดร.พูนสุข มาศรีรังสรรค์ ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่มีเมตตาและกรุณาอย่างยิ่ง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดูแลเอาใจใส่ แนะนำข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์กับข้าพเจ้า ขอกราบขอบพระคุณท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณคณาจารย์ในบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ความสามารถศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวกับสารนิพนธ์นี้ พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกและประสานงานต่างๆ ให้สารนิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ตลอดถึง ผู้เป็นเจ้าของผลงานทางวิชาการทุกท่าน ที่ข้าพเจ้านำมาอ้างอิงประกอบในการทำสารนิพนธ์ครั้งนี้

สุดท้ายนี้ คุณภาพดี บุญกุศล ความรู้ ความดีงามที่เป็นประโยชน์อันเกิดจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้บิดา มารดา และบูชาคุณครูอาจารย์ ทุก ๆ ท่าน มีส่วนแห่งกุศลนี้ด้วย เทอญ

ประภาพรรณ ขจรวัฒนากุล

๒๕ มีนาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญแผนภูมิ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๙
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้ต้องขัง	๑๑
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุการกระทำผิด	๑๑
๒.๒ แนวคิดการเกิดอาชญากรรมตามความคิดทางพระพุทธศาสนา	๑๕
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนา	๑๙
๒.๔ วิธีการพัฒนามนุษย์	๒๒
๒.๕ สรุป	๓๗
บทที่ ๓ สภาพปัญหาในการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางในปัจจุบัน	๓๘
๓.๑ บริบทของทัณฑสถานหญิงกลาง	๓๘
๓.๒ โครงการพัฒนาผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางที่ผ่านมา	๔๐
๓.๓ วิเคราะห์และสรุปภาพรวมของโครงการพัฒนาผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงกลาง	๔๒
๓.๔ วิเคราะห์สภาพปัญหาในการพัฒนาผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง ที่ผ่านมา	๔๓
๓.๕ สรุปสภาพปัญหาในการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางในปัจจุบัน	๔๙

บทที่ ๔	แนวทางการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลาง ตามหลักพุทธสันติวิธี	๕๑
	๔.๑ แนวทางการพัฒนาผู้กระทำความผิด	๕๑
	๔.๒ รูปแบบของการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์	๕๒
	๔.๓ แนวทางการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง	๕๗
	๔.๔ แนวทางนโยบายการพัฒนาโครงการพัฒนาผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงกลาง	๖๓
	๔.๕ สรุป	๖๔
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๖๗
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๖๗
	๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	๖๘
	บรรณานุกรม	๖๙
	ประวัติผู้วิจัย	๗๔

สารบัญ

แผนภูมิที่

หน้า

๔.๑ แสดงแนวทางการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางหญิง

๖๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในสารนิพนธ์นี้ใช้การอ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๗. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๒๗๖ หน้า ๙๗.

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมป็นณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริป็นณาสก	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมกำลังเป็นปัญหาอย่างมากในสังคมไทย ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมา มุ่งเน้นพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ผิดกับความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศเข้ามา อย่างรวดเร็วส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนความไม่สมดุลระหว่าง ความเจริญด้านวัตถุกับความเจริญด้านจิตใจ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ทำให้การปรับตัว เพื่อการแข่งขัน มีค่านิยมทางวัตถุสูงขึ้น เกิดการเอาเปรียบ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง พวกพ้อง มากกว่าส่วนรวม นำไปสู่ความถดถอย ขาดคุณธรรม จริยธรรม ความสำนึกต่อส่วนรวมจึงลด น้อยลงทุกวันส่งผลให้มีผู้กระทำผิดเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว) ทำให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน เกิดปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ

จากการปฏิรูประบบราชการและการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (new public management) ในปัจจุบันที่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนา การจัดการของหน่วยงานมากขึ้น กรมราชทัณฑ์ จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ การจัดโครงสร้างองค์การ และวิธีการบริหารงานให้มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์มากขึ้น สามารถมีผลผลิตที่จับต้องได้ วัตถุประสงค์อย่างเป็นรูปธรรม และเป็นไปตามคำรับรองการปฏิบัติราชการ และตัวชี้วัดที่กำหนด การพัฒนาบุคคลตลอดจนการบริหารทรัพยากรบุคคล จึงเป็นพลังขับเคลื่อนองค์การ ที่สำคัญที่สุดในการทำให้เป็นไปตามคำรับรองและตัวชี้วัดตลอดจนการจัดการต่างๆ ตามแผน ฉะนั้น ทรัพยากรบุคคลของกรมราชทัณฑ์ จะต้องรับภาระในการควบคุม ดูแลรวมทั้งการแก้ไขฟื้นฟูพัฒนาพฤตินิสัยซึ่งการดำเนินการเหล่านี้ต้องประกอบไปด้วยการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการหรือกิจกรรมต่างๆ หลายกิจกรรม อาทิเช่น การดำเนิน การจำแนก ลักษณะผู้ต้องขัง การควบคุมผู้ต้องขังมิให้หลบหนี การให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างมีคุณธรรมหรือการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง การให้การฝึกวิชาชีพต่างๆ แก่ผู้ต้องขัง การให้การศึกษา การให้การบำบัดรักษาทั้งในด้านจิตใจและสังคม การดำเนินการพักการลงโทษ การเลื่อนลดชั้นผู้ต้องขัง การย้ายผู้ต้องขัง การขอพระราชทานอภัยโทษ ตลอดจนการนำนวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในการปฏิบัติกับผู้ต้องขัง เป็นต้น ดังนั้นการดำเนินการในแผนงานหรือกิจกรรมดังกล่าวให้ประสบผลสำเร็จเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล จึงเป็นประเด็นสำคัญภายใต้ทรัพยากรบุคคลงบประมาณ รวมทั้งเทคโนโลยีวิทยาการต่างๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัด

เรือนจำ (prison) และทัณฑสถาน (institution) ถือเป็นหน่วยงานหลักของกรมราชทัณฑ์ ในการดำเนินการขับเคลื่อนตามพันธกิจขององค์การที่กำหนดไว้ในแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการ กรมราชทัณฑ์ โดยมีหน้าที่ปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งตามกฎหมาย และต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ นโยบาย หลัก

อาชญาวิทยาและหลักทัณฑ์วิทยา ตลอดจนข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด (treatment of the offenders) ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เอื้อให้กับผู้กระทำผิดหันกลับมาประพฤติปฏิบัติ ในทางที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น จากเดิมที่เน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดในลักษณะการแก้แค้นทดแทน (retribution) มาเป็นแนวความคิดเน้นไปที่การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (rehabilitation) และมุ่งแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าลงโทษให้โอกาสคนกลับตัวแก้ไขปรับปรุงตัวโดยการทำให้คนที่กระทำความผิดไม่ให้ถลำตัวลึก ไปสู่การกระทำผิดมากขึ้น ซึ่งแนวความคิดนี้ได้ถูกนำมาวิเคราะห์และใช้อย่างมากในแวดวงราชทัณฑ์ ตลอดกว่า ๓๐ ปีที่ผ่านมาโดยมีเป้าหมายเพื่อให้เป็นเรือนจำที่เน้นการให้บริการโดยใช้แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูเป็นหลักสำคัญ

ทั้งนี้ การนำหลักแนวคิดในการแก้ไขฟื้นฟูมาปฏิบัติกับผู้ต้องขังในเรือนจำจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำผิดถูกลงโทษในลักษณะที่เป็นการทำลายคุณลักษณะหรือศักยภาพในการกลับเข้าสู่สังคมของเขา ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดถูกจำคุกในเรือนจำก็มีการอบรมแก้ไข โดยการให้การศึกษารอบรรณทางศีลธรรมและศาสนา การฝึกวิชาชีพ การจัดสวัสดิการ การให้การบำบัดเป็นรายบุคคลหรือ รายกลุ่ม ตลอดจนมาตรการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้รับการลงโทษในเรือนจำมาระดับหนึ่งแล้วก็ให้ อยู่ในเรือนจำให้น้อยที่สุดเพื่อให้ได้รับผลกระทบน้อยที่สุดเช่นกันโดยวิธีการพักการลงโทษ ลดวันต้องโทษ เป็นต้น ทำให้ภารกิจของกรมราชทัณฑ์ ที่จะต้องควบคุมผู้ต้องราชทัณฑ์เหล่านี้ และให้การแก้ไขฟื้นฟูพัฒนาพฤตินิสัยพวกเขาให้กลับตนเป็นพลเมืองดี จึงไม่ใช่งานที่ง่าย ประกอบกับสภาพสังคมภายนอกเรือนจำมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและสังคมกำหนดเป้าหมายหรือประสิทธิผลของกรมราชทัณฑ์มีเพียงด้านเดียว คือ ผู้ต้องขังที่ผ่านการควบคุมและผ่านการบำบัดฟื้นฟูและแก้ไขพฤตินิสัยจะต้องไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีกภายหลังพ้นโทษหรือกระทำผิดซ้ำลดลง แต่จากสภาพที่เห็นในปัจจุบันยังมีการกระทำผิดซ้ำได้กล่าวว่า บุคคลที่เคยกระทำความผิดมาแล้วครั้งต่อไปจะมีการตัดสินใจกระทำผิดได้ง่ายขึ้น และส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่ไม่เล็งเห็นความสำคัญของผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของประวุฒิ ที่พบว่า ผู้กระทำผิดซ้ำเป็นผู้ที่มีปัญหาด้านบุคลิกภาพ ด้านอารมณ์ และทนความย่ำเยิ่นนานๆ ไม่ได้ และพบว่าการติดคุกเป็นเรื่องธรรมดา

ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะผู้ต้องขังให้มีคุณภาพผ่านการบำบัดฟื้นฟู และแก้ไขพฤตินิสัย จากเรือนจำ/ทัณฑสถานก่อนพ้นโทษและไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำจึงเป็นเรื่องสำคัญทำให้คณะผู้วิจัย ได้ตระหนักถึงภารกิจหน้าที่ของเรือนจำที่ต้องเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ จากสภาพแวดล้อมภายนอกเรือนจำต่างๆ อาทิเช่น (๑) สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจของประชาชนมีค่าครองชีพสูงแต่รายได้ต่ำ ไม่เพียงพอในการดำรงชีวิต (๒) สภาพแวดล้อมทางสังคมที่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเป็นสังคมบริโภคนิยม ขาดความอบอุ่นในครอบครัวและการแพร่กระจายของยาเสพติดในชุมชน และ (๓) สภาพแวดล้อมทางกฎหมายซึ่งขาดการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับปัญหาของการพัฒนาความเจริญของประเทศที่ขาดความสมดุลทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมในรูปแบบใหม่มากขึ้น ส่งผลต่อจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำเกิดความแออัดในเรือนจำภายใต้ทรัพยากรการบริหารอันจำกัด ดังนั้น หากได้มีการศึกษาวิธีการจัดการที่ดี โดยเฉพาะระบบ

หรือรูปแบบในการบำบัดฟื้นฟูและแก้ไขพฤติกรรมผู้ต้องขังที่มีประสิทธิภาพด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้ต้องขังตามหลักพุทธวิธี ย่อมสามารถแก้ไขปัญหาในเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังตามภารกิจหลักของกรมราชทัณฑ์ และยังเป็นผลทำให้การควบคุมผู้ต้องขังในเรือนจำมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นอีกด้วย เนื่องจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้รับการยอมรับว่าเป็นหัวใจสำคัญต่อความสำเร็จของประเทศและมีความสำคัญต่อเนื่องลงมาถึงระดับองค์กร ถ้าองค์กรใดมีบุคลากรที่มีความพร้อมและมีความเต็มใจที่จะปฏิบัติงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ หน่วยงานนั้นย่อมมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จ และเจริญเติบโตสูงในทางตรงข้ามถ้าหน่วยงานใดขาดทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ หน่วยงานนั้นก็มิโอกาสพลาดพลั้งและล่มสลาย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยทั่วไปหรือตามวิทยาการสมัยใหม่นั้นก็คือ การพัฒนาคุณภาพของมนุษย์เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมปัจจุบันเพื่อที่จะทำให้สังคมสามารถเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมให้บุคคล มีความรู้ความสามารถมีทักษะในการทำงานดีขึ้นตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงานอันเป็นผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นหรืออีกนัยหนึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานในด้านต่างๆเช่นความรู้ความสามารถอันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพ ในการทำงานให้มีคุณภาพประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจแก่องค์กร ในด้านเศรษฐศาสตร์นั้นหมายถึงการเพิ่มทุนมนุษย์และการลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านรัฐศาสตร์หมายถึงการเตรียมประชาชนสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง โดยเฉพาะประชาชนในระบอบประชาธิปไตยและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การประชาสัมพันธ์เพื่อการธำรงรักษากำลังคนการพัฒนาสภาพการทำงานอย่างเป็นธรรมเพื่อความมุ่งหมายให้คนทำงานอยู่ดีและเป็นส่วนสำคัญในความสำเร็จขององค์กร

สำหรับพระพุทธศาสนามองเห็นว่ามนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเมื่อเกิดมาในโลกนี้แล้วล้วนต้องประสบกับความทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้นความทุกข์เป็นปัญหาที่ทำให้สัตว์และมนุษย์ทั้งหลายไม่พบอิสรภาพพระพุทธศาสนาจึงมีจุดหมายสูงสุดที่จะทำให้มนุษย์ได้ข้ามพ้นไปจากห้วงทุกข์เพื่อพบอิสรภาพ อย่างแท้จริงและการที่จะพ้นจากทุกข์ได้นั้นก็ด้วยการพัฒนาจิตนั่นเองประเด็นนี้เองจึงทำให้พระพุทธศาสนามองว่ามนุษย์มีภาวะแฝงอยู่ภาวะที่แฝงนี้เรียกว่า “ศักยภาพของมนุษย์” ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่า โดยธรรมชาติของมนุษย์แล้วสามารถที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเองให้ประเสริฐที่สุดได้เพราะมนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถตลอดจนความประพฤติที่ดีได้ในทางตรงกันข้ามมนุษย์ที่พัฒนากาย วาจา และจิตใจของตนดีแล้วสามารถจะสร้างประโยชน์เกื้อกูลให้เกิดขึ้นแก่สังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น การเป็นแบบอย่างของการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า ด้วยการประปฏิบัติธรรมหรือประยุกต์ธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นต้น

พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กรหลักที่มีความสำคัญต่อโลกมาเป็นเวลายาวนานนับหลายพันปีนับตั้งแต่ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ได้ประกาศพระพุทธศาสนา และได้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคงและถาวรมาอย่างยาวนาน ความสำเร็จดังกล่าวเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าพระพุทธเจ้านั้นเป็นสุดยอดนักบริหาร หรือที่ปัจจุบันเรียกขานกันว่า ซีอีโอ (CEO: chief executive officer) และก่อให้เกิดศาสตร์ต่างๆ มากมายดังที่ปรากฏในปัจจุบัน แต่ด้วยความที่กระแสวิทยาการทางตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ทำให้นักคิดนักทฤษฎีต่างๆ หันไปสนใจ

วิทยาการ ต่างด้านตะวันตกเพิ่มมากขึ้น ศาสตร์ทางด้านการบริหารที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารทรัพยากรมนุษย์ก็ เป็นหนึ่งในสาขาวิชาการที่มีความสำคัญและได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเช่นเดียวกัน จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักจิตตภาวนาในประเทศไทย ที่ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้หลักการ วิธีการเช่นไรที่ทำให้บริษัทของพระองค์มีความเจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลายาวนานดังที่ปรากฏในปัจจุบัน พระพุทธองค์ทรงทำอะไรเพื่อให้องค์การสามารถปฏิบัติงานได้อย่าง มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพ และสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ได้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลาง
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางในปัจจุบัน
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันติวิธี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ สภาพการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางในปัจจุบันเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ แนวทางการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันติวิธี เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาโดยอาศัยจากคัมภีร์พระไตรปิฎกอรุทธกถาฎีกา อนุฎีกา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการสัมภาษณ์รายบุคคล ประกอบด้วย ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติ ผู้ต้องขัง จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มารวบรวมและวิเคราะห์ และหาข้อสรุป

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การพัฒนา หมายถึง การฝึกฝนอบรมบุคคลให้มีคุณภาพ ตามหลักวิทยาการสมัยใหม่ เช่น การบรรยาย การจัดกิจกรรม เป็นต้น

๑.๕.๒ พุทธสันติวิธี หมายถึง แนวทางในการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ สมาธิ ปัญญา โดยการจัดทำโครงการเรือนจำเรือนธรรม โครงการอบรมธรรมโดยผู้นำศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม โครงการวันสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โครงการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก

๑.๕.๓ ผู้ต้องขัง หมายถึง บุคคลที่ถูกขังอยู่ในเรือนจำของกรมราชทัณฑ์ ในทัณฑสถานหญิงกลาง

๑.๕.๔ ทัณฑสถาน หมายถึง ที่ซึ่งใช้ควบคุมกักขังผู้ต้องขังกับทั้งสิ่งที่ใช้ต่อเนื่องกัน และหมายรวมตลอดถึงที่อื่นใดซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้กำหนดและประกาศในราชกิจจานุเบกษาว่าอาณาเขตไว้โดยชัดเจนในงานนี้หมายถึง ทัณฑสถานหญิงกลาง

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ในหนังสือ “แก่นพระพุทธานุสส” พอสรุปได้ว่า สมาธิจิตว่าง คือเมื่อจิตว่างจากตัวกูของกูจะเกิดปัญญาที่เป็นปัญญาแท้ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ในขณะนั้น จะเกิดองค์ธรรมมากมายเช่น ทิริโธตปปะ ความเกรงกลัวต่อบาป ความกตัญญู ความเมตตา ฯลฯ เป็นที่สุด เป็นธรรมะ ที่จะทำให้โลกเกิดสันติภาพซึ่งมนุษย์ไม่ทำสิ่งที่ชั่ว แต่ปัจจุบันมนุษย์มีปัญญาที่บาลีเรียกว่า “เฉเก” เป็นปัญญาที่เต็มไปด้วยความมีตัวกูของกู ทำอะไรไม่เกรงกลัวบาปกรรม ขอให้ตนเองเป็นฝ่ายได้เปรียบเท่านั้น...ความว่างจะมีพลังถึงขั้น ยถาภูตญาณเข้าสู่พระนิพพานได้ และเมื่อจิตว่างเกิดปัญญารักษาโรคได้^๑

๑.๖.๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญในการพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือ “พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม” ว่าการพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ จะช่วยให้สังคมมีทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดผลในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม หรือเรียกง่ายๆ ว่าพัฒนาให้เป็นนักผลิต ซึ่งพร้อมที่จะเสนอความต้องการของสังคม ส่วนการพัฒนาคนในฐานะผู้มีความเป็นมนุษย์ จะช่วยให้บุคคลมีคุณสมบัติพร้อมที่จะดำเนินชีวิตแห่งปัญญาเพื่อความดีงามหรือจะเรียกสั้นๆ ว่าพัฒนาให้เป็นบัณฑิต ผู้สามารถนำชีวิตและสังคมไปสู่สันติสุข การพัฒนาคนด้านต่างๆ ในทางเศรษฐกิจและสังคม จะต้องยึดเอาการพัฒนาคนเป็นแกนกลางฉันใด การพัฒนาคนในความหมายทุกอย่าง ก็จะต้องยึดเอาการพัฒนาคนในฐานะผู้มีความเป็นมนุษย์ เป็นแกนกลาง^๒

๑.๖.๓ พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ทำอย่างไรจึงเรียนเก่ง ว่า ถ้าอยากเพิ่มประสิทธิภาพของสมอง ... ต้องฝึกกรรมฐานเบื้องต้นให้เป็น มีสติและสมาธิอย่างดี หรือใครอยากเรียนเก่ง ต้องสมาธิ ที่สังคมและชีวิตต้องการคือ ฝึกรู้เท่าทันปัจจุบันและตั้งใจมั่นกับการเรียน ไม่ฟุ้งซ่าน เมื่อจิตเป็นสมาธิ จะจำแม่นและเรียนเก่ง^๓

๑.๖.๔ บุญทัน ดอกไธสง กล่าวไว้ในหนังสือ “การจัดการทุนมนุษย์” สรุปได้ความว่า ปัญญาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ ๓ หลักใหญ่ ได้แก่ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญานั้น จะต้องควบคู่กันกับการจูงใจให้เกิดสมาธิ คือ ๓ ขั้นตอน ๖ มิติ คือ (๑) สุตมยปัญญา

^๑พุทธทาส ภิกขุ, *แก่นพระพุทธานุสส*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

^๒พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พระพุทธศาสนา พัฒนาคนและสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

^๓พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ทำอย่างไรจึงเรียนเก่ง*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒.

(ความรู้ระดับปริยัติ) บวกกับขณิกสมาธิ (สมาธิระดับศีล) เป็นสมาธิพื้นฐานระยะสั้น/ ๓๐ % สมาธิตามธรรมชาติ (๒) จินตามยปัญญา (ความรู้ในระดับปฏิบัติได้ดี) บวกกับอุปปจารสมาธิ (สมาธิระดับมุ่งมั่น) เป็นสมาธิยาวนาน ๖๐ % (๓) ภาวนามยปัญญา (ความรู้ระดับรู้แจ้งแทงทะลุปัญหาทั้งปวง บวกกับอัปปนาสมาธิ (สมาธิระดับปัญญา) เป็นสมาธิระดับตั้งนั่งลึกดับอารมณ์ / ๑๐๐ % หลับเสมือนดับจิต คือ การทำงานด้วยสัจจตามจิต คือ จิตว่างจากความโลภ โกรธ หลง^๔

๑.๖.๕ พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุตศกรมมบล ๑๐ ประการ” จากการศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักทั่วไปนั้น พบว่าเป็นการพัฒนาที่มองมนุษย์ในฐานะเป็นทรัพยากร คือเป็นทุนเป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม เป็นการพัฒนาเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของบุคลากรด้วยการพัฒนาความรู้ความสามารถ ทักษะ ทศนคติ และเตรียมบุคลากรเพื่อความก้าวหน้าไปสู่ระดับสูงขึ้นให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสูงสุดที่เรียกว่า ทุนมนุษย์ เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารมุ่งเน้นเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์การอย่างเต็มความสามารถ โดยใช้ทั้งกลยุทธ์และทักษะเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการวางแผนอย่างเป็นระบบต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่จะได้รับการพัฒนา คือเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการปฏิบัติงานของพนักงานและประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์การ โดยใช้วิธีการพัฒนาด้วยการให้การศึกษา การฝึกอบรม และการพัฒนาตามลำดับ^๕

๑.๖.๖ ชนะใจ เดชวิทยาทร วีรยา ภัทรอาชาชัย และชนะจิต เดชวิทยาทร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบวิสัยทัศน์การบริหารทรัพยากรมนุษย์ระหว่างธุรกิจไทยกับต่างชาติในยุคโลกไร้พรมแดน พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ธุรกิจประสบความสำเร็จส่วนหนึ่งมาจากภาวะผู้นำซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความคิดกว้างไกล มีภาวะผู้นำสูง มีความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นในตนเอง และสามารถเข้ากับผู้อื่น ได้ดี สำหรับแนวคิดและทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่เลือกใช้ในองค์การ ซึ่งกลุ่มธุรกิจมีการเลือกใช้แนวคิดทฤษฎีใน ๓ ลักษณะ คือ แบบตะวันออก แบบตะวันตก และแบบผสมผสาน ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้อง กับสถานการณ์การแข่งขันในธุรกิจยุคโลกไร้พรมแดน โดยที่แนวคิดทฤษฎีที่นำมาประยุกต์ใช้ในการบริหาร ไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมไทย เนื่องจากต้องพยายามปรับตัวเพื่อให้ทันกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป^๖

๑.๖.๗ พระสมศักดิ์ สุนตวาโจ (สนธิกุล) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามแนวของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักเชิงพุทธตามแนวของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ใช้ระบบบูรณาการอันเป็น องค์รวมใหญ่ที่สามารถทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ด้วยดีคือ มนุษย์ ธรรมชาติ สังคม ระบบ

^๔บุญทัน ดอกไธสง, **การจัดการทุนมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ตะวัน, ๒๕๕๑), หน้า ๘.

^๕พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด) “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุตศกรมมบล ๑๐ ประการ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า (บทคัดย่อ).

^๖ชนะใจ เดชวิทยาทร วีรยา ภัทรอาชาชัย และชนะจิต เดชวิทยาทร รายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบวิสัยทัศน์การบริหารทรัพยากรมนุษย์ระหว่างธุรกิจไทยกับต่างชาติในยุคโลกไร้พรมแดน” (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๑-๒.

ทั้งสามนี้ต้องประสานกันเข้าเป็นองค์รวมเดียวโดยมีมนุษย์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะพัฒนาให้ระบบบูรณาการเป็นไปด้วยดี กล่าวคือ มนุษย์จะต้องพัฒนาปัญญาของตนให้เกิดความรู้แจ้งอย่างแท้จริงในธรรม ซึ่งจะทำให้มนุษย์มองเห็นความจำเป็นที่จะต้องดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลต่อกันและนำความรู้ในธรรมนั้นมาใช้ประโยชน์ในทางไม่เบียดเบียนธรรมชาติ แต่ดำรงอยู่อย่างกลมกลืนเกื้อกูลกับธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้มนุษย์มีความสุข เป็นอิสระ ปลอดภัยจากความทุกข์ คือเข้าถึงภาวะไร้ทุกข์ ในระดับต่างๆ เป็นชีวิตที่ดำรงอยู่ด้วยดีระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม รวมพลังกันสร้างสรรค์สังคมให้เจริญงอกงามเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อโอกาสให้ทุกคนเจริญ ยิ่งขึ้นไปในการมีชีวิตที่ดีงามและมีความสุข^๗

๑.๖.๘ พระศักดิ์ดา วิสุทธิญาโณ (มรดา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา สรุปผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา เน้นการฝึกพัฒนามนุษย์ตามหลักจริต ๖ การดำเนินชีวิตด้วยให้เจริญหลัก ภาวนา ๔ เพื่อพัฒนา กาย ศีล จิต และปัญญาของตน ได้เปรียบเทียบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนากับทฤษฎีตะวันตก พบว่า มีความคล้ายคลึงกันในด้าน การปรับปรุงพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และแตกต่างกันที่เป้าหมายเชิงลึก โดยหลักทฤษฎีตะวันตกจะพัฒนามนุษย์เพื่อสนองตอบความต้องการขององค์กรในด้านการเพิ่มผลผลิตตามแนวคิดของปรัชญาระบบทุนมนุษย์ (Human Capitals) หรือตามแนวคิดของปรัชญามนุษย์นิยม แต่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา มีปรัชญาที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่พัฒนาให้ดีขึ้นสามารถจะเรียนรู้เกิดปัญญาเข้าถึงสัจธรรมได้ และผลลัพธ์ที่เกิดจากการพัฒนาพบว่าผลการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ตามหลักทฤษฎีตะวันตกมีลักษณะฉาบฉวย ไม่ยั่งยืนเหมือนการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาพัฒนา ซึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์ พบว่า ผลการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักทฤษฎีตะวันตกมีเพียงศักยภาพทางร่างกาย และสติปัญญา ทักษะความสามารถเฉพาะในงานที่ทำหรือผลเฉพาะด้านการทำงาน แต่ผลลัพธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable Development) พัฒนาด้าน ร่างกาย ด้านจิตใจ หรือสติปัญญา อารมณ์ สังคม และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งถือว่าการใช้ชีวิตอย่างสมดุลด้วยหลักการ “เดินทางสายกลาง” (Middle Way) และพบว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งสองรูปแบบ มีทั้งข้อดี และข้อเสียที่แตกต่างกัน ตามหลักทฤษฎีตะวันตกมีจุดอ่อน คือ ต้องปรับเปลี่ยนและคิดค้นทฤษฎีใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลาเพื่อตอบโจทย์หรือสนองความต้องการของมนุษย์ที่มีความต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนามีจุดอ่อนที่มีผลล่าช้า และมองไม่เห็นเป็นรูปธรรม^๘

๑.๖.๙ พระมหาศุภวัฒน์ ชุตินนโต (สุขดา) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ในทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทกับซิกมันน์ ฟรอยด์จากการศึกษาพบว่า พฤติกรรม ที่มนุษย์แสดงออกมาไม่ว่าจะอยู่ในที่เปิดเผยหรือในที่ลับล้วนเป็นผลสืบ

^๗พระสมศักดิ์ สนทนาใจ (สนธิกุล), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธตามแนวของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า (บทคัดย่อ).

^๘พระศักดิ์ดา วิสุทธิญาโณ(มรดา), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้า (บทคัดย่อ).

เนื่องมาจากบทบาทแห่งการกำหนดวิถีทางของชีวิตทั้งสิ้น ผลของพฤติกรรมจะมีความทำงานแบบ ลูกโซ่ มาความสัมพันธ์อย่างแยก ไม่ออกทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต トラบใดที่พฤติกรรมที่มนุษย์ แสดงออกมานั้นเป็นพฤติกรรมที่มีกิเลส และพฤติกรรมที่ช่วยยอมทำให้ชีวิตดำเนินไปในทางทุกข์ ตรงข้าม ถ้าพฤติกรรมดียอมทำให้ชีวิตเป็นไปในทางที่สุข ทั้งกายและใจ^๙

๑.๖.๑๐ สุเมธ โสพศ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการ เจริญสติปัฏฐาน” พบว่า สติปัฏฐาน เป็นทั้งสมณะและวิปัสสนา โดยสติปัฏฐานในหมวดกายานุปัสสนา สติปัฏฐาน มักมีแนวโน้มเป็นทั้งสมณะและวิปัสสนาในตัว คือเมื่อปฏิบัติแล้วมักนำไปสู่ความสงบ แต่ขณะเดียวกันก็สามารถทำให้ผู้ภาวนาเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริงได้ จึงสามารถสรุปได้ว่า สติปัฏฐานรวมทั้งการปฏิบัติแบบสมณะและวิปัสสนาไว้ด้วยกัน บุคคลที่จะบรรลุธรรมได้ อาจใช้ แนวทางเจริญสมณะนำหน้า วิปัสสนานำหน้า หรือควบคู่กันก็ได้ สติปัฏฐานเป็นธรรมเครื่องเกิดความ สามัคคีพร้อมเพรียงกันของพุทธบริษัท สติปัฏฐาน เป็นธรรมหมวดที่รวบรวมแนวทางการปฏิบัติ สำหรับทุกๆ คน ทุกๆ จริต เอาไว้ในที่เดียวกันโดยร้อยเรียงกันเป็น ๔ หมวดใหญ่ ๒๑ หมวดย่อย ให้เหมาะสมกับอรรถาธิบายของแต่ละคน สติปัฏฐาน ๔ เหมาะสำหรับคน ๔ ประเภท คือ (๑) คนประเภท ตัณหาจริตมีปัญญาไม่แก่กล้า เหมาะกับการเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (๒) คนประเภทตัณหา จริตมีปัญญาแก่กล้า เหมาะกับการเจริญเวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน (๓) คนประเภททวิภูมิจริตมีปัญญา ไม่แก่กล้า เหมาะกับการเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (๔) คนประเภททวิภูมิจริต มีปัญญาแก่กล้า เหมาะกับการเจริญธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน^{๑๐}

๑.๖.๑๑ อณิวัชรเพชรรัตน์ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ในการ ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวของมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” โดยได้เสนอใน งานวิจัยว่า โครงการอบรมหลักสูตรวิปัสสนากัมมัฏฐานของมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรมีการ ปรับปรุงแก้ไขอย่างเป็นขั้นตอนแบบบูรณาการ เช่น เป้าหมาย นโยบาย การเตรียมการ สอนในหลักการ และวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาแก่นิสิต กิจกรรมประจำวันในหลักสูตร ๑๕ วัน สถานที่ เอื้ออำนวยต่อวิปัสสนากัมมัฏฐาน และพระวิปัสสนาจารย์ ผู้สอน แนะนำ เพื่อพัฒนาการสอนปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐานแก่นิสิต ให้มีประสิทธิภาพ และนิสิตควรศึกษาในหลักการและฝึกวิธีการปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐานให้เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจเรื่องหลักปรัชญาของวิปัสสนา กัมมัฏฐานก่อนเข้ารับการอบรม เพื่อให้ได้รับผลของการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เนื่องจากผลการเปรียบเทียบก่อนและหลังจบหลักสูตรไม่ได้แสดงความแตกต่างกัน^{๑๑}

^๙พระมหาสุภวัฒน์ ชูติมนโต (สุขดำ), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ใน วรรณคดีของพุทธปรัชญาเถรวาทกับซิกมันน์ ฟรอยด์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า (บทคัดย่อ).

^{๑๐}สุเมธ โสพศ, “การศึกษาเครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐาน”, *วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๖.

^{๑๑}อณิวัชรเพชรรัตน์, “การศึกษาวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวของ มหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ค.

๑.๖.๑๒ นรีวัลค์ ธรรมนิมิตโชค ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” พบว่า แนวคิดทฤษฎีในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สมัยพุทธกาลและวัดดีเด่นในปัจจุบัน คือ การสร้างบุคคลที่มีความพร้อมสามารถเป็นกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่การจัดเตรียมปรโตโฆสะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ จนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง และผู้อื่นได้ในที่สุด โดยในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักกรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมสงฆ์ในอารามให้มีความสัปปายะทั้ง ๔ ด้าน คือ เสนาสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะ ส่วนวัดดีเด่นในปัจจุบัน ยังคงใช้หลักกรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับดูแลการพัฒนาตนของพระภิกษุสามเณร ร่วมกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา โดยผู้มีเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำในการกำหนดนโยบายสร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในการจัดสถานที่และกิจกรรม^{๑๒}

สรุปจะเห็นได้ว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธสันติวิธีเป็นกลไกและกระบวนการหนึ่งที่ใช้หลักศาสนาเป็นเครื่องกำหนดในการพัฒนาทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม มุ่งเสริมสร้าง และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นคนดีที่สามารถพัฒนาได้ สามารถเรียนรู้ให้เกิดปัญญาและเข้าถึง สัจธรรมได้

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการการวิจัยเชิง และเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่มีลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาสภาพแวดล้อมและแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, กรณีศึกษาผู้ต้องขังในเรือนจำ ดำเนินการดังนี้ ๑.) ศึกษาเอกสาร ๒.) ศึกษาเรือนจำที่มีการปฏิบัติที่ดี

ขั้นตอนที่ ๒ เพื่อการศึกษาวิเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ ๓ ความ อธิบายขยายนัยจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือพระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร อินเทอร์เน็ต บทความทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีการอธิบายเพิ่มเติม ในกรณีที่น่าจะต้องมีการอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากขึ้น

ขั้นตอนที่ ๓ สังเกตการณ์มีส่วนร่วมและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ ๖ ท่าน และ ผู้ต้องขังหญิง ๓ ท่าน ดังนี้

ฝ่ายเจ้าหน้าที่

- ๑) นางสาวสมสกุล อัลเฟรด ผู้อำนวยการส่วนทัณฑปฏิบัติ ทัณฑสถานหญิงกลาง
- ๒) นางจิรพรรณ ยาวีเศษ ผู้อำนวยการส่วนปกครองผู้ต้องขัง ทัณฑสถานหญิงกลาง

^{๑๒} นรีวัลค์ ธรรมนิมิตโชค, “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า (บทคัดย่อ).

- ๓) นางโสภิต โหมดม่วง ผู้อำนวยการส่วนสวัสดิการผู้ต้องขัง ทณฑสถานหญิงกลาง
- ๔) นางนฤมล รื่นอารมณ์ ผู้อำนวยการส่วนพัฒนาผู้ต้องขัง ทณฑสถานหญิงกลาง
- ๕) นางสาวนิภา นิ่มนวล หัวหน้าฝ่ายการศึกษา ทณฑสถานหญิงกลาง
- ๖) นายประทีป ไชยดี อนุศาสนาจารย์ ทณฑสถานหญิงกลาง

ฝ่ายผู้ต้องขังหญิงทณฑสถานหญิงกลาง

- ๑) นญ.ฤดี มีทราย
- ๒) นญ.สวาท ปู่แดง
- ๓) นญ.คำหล้า ทองประเสริฐ

ขั้นตอนที่ ๔ นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์วิเคราะห์ และนำเสนอแนวทางการพัฒนาผู้ต้องขังทณฑสถานหญิงกลาง

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ

- ๑.๘.๑ ได้ทราบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้ต้องขัง
- ๑.๘.๒ ได้ทราบสภาพปัญหาในการพัฒนาผู้ต้องขังในทณฑสถานหญิงกลางในปัจจุบัน
- ๑.๘.๓ ได้เสนอแนวทางการประยุกต์พุทธสันติวิธี เพื่อการพัฒนาผู้ต้องขัง

บทที่ ๒

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้ต้องขัง

ในการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันติวิธี” ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา ทฤษฎี แนวความคิด วิทยานิพนธ์ วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อนำมาประกอบเป็นการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุการกระทำผิด

การกระทำผิดเป็นอาชญากรรมที่มีอยู่ในทุกสังคม ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายประการโดยสามารถนำทฤษฎีที่ใช้อธิบายสาเหตุและป้องกันการกระทำผิดมาอธิบาย ประกอบด้วยทฤษฎีการผูกมัดทางสังคม ทฤษฎีการป้องกัน ทฤษฎีความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน ทฤษฎีสภาพไร้บรรทัดฐาน ทฤษฎีอาชญาวิทยาแนวพุทธ และทฤษฎีการยึดค่านิยมของชนชั้นกลาง ดังนี้

๒.๑.๑ ทฤษฎีการผูกมัดทางสังคม (Social Bonding Theory)

เฮอร์ชิ (Herchi) ได้เสนอทฤษฎีที่ใช้ในการควบคุมสังคม ทฤษฎีนี้เชื่อว่าบุคคลทุกคนมีแนวโน้มที่จะกระทำผิด สาเหตุที่บุคคลไม่กระทำผิดเนื่องจากมีมูลเหตุที่ทำให้บุคคลทำตามกฎระเบียบหรือบรรทัดฐานของสังคม มีรากฐานมาจากพันธะที่ผู้หนึ่งมีต่อสังคม บรรทัดฐานบางส่วนจะผูกมัดยึดเหนี่ยวบุคคลไว้กับสถานการณ์ทางสังคมเรียกว่าพันธะทางสังคม อย่างไรก็ตาม บุคคลมีความแตกต่างในเรื่องที่จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม หากมีความเชื่ออ่อนแอแนวโน้มที่จะกระทำผิดจะมีมากขึ้น หากมีความเชื่อมากบุคคลจะไม่ละเมิดกฎหมายและมีความประพฤติที่จะปฏิบัติหรือเห็นด้วยกับกฎเกณฑ์ของสังคม เฮอร์ชิได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลไว้ ๔ ประการ^๑ คือ

๑) การผูกมัด (Commitment) เป็นความผูกพันทางจิตใจที่จะยอมรับผิดชอบต่อพันธะต่างๆ ในสังคม เป็นการยอมรับที่จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเป็นความปรารถนาอย่างแรงกล้าเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ฯลฯ

๒) ความผูกพัน (Attachment) เป็นความผูกพันที่มีเหตุผลของบุคคล อาทิ ความผูกพันทางด้านอารมณ์ของบุคคลที่แสดงออกกับสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่น ความผูกพันภายในครอบครัวจะทำให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนลดลง หากบุคคลมีความสัมพันธ์กับครอบครัวไม่ดี โอกาสที่จะมีความเบี่ยงเบนมีมากกว่าบุคคลที่มีความผูกพันกับครอบครัวอย่างใกล้ชิด

---

^๑Ward, D.A, T.J , Carter , R.D, and Perrin. **Social Deviance**, (Allyn and Bacon : Singapore, 1994), pp. 34 - 35.

๓) ความเกี่ยวข้อง (Involvement) เป็นความสัมพันธ์ที่บุคคลมีขึ้นภายหลังที่ได้มีความผูกมัดผูกพันต่อครอบครัวแล้ว ความเกี่ยวข้องที่จะเข้าร่วมกิจกรรมภายในครอบครัวและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมตามที่ตนมีพันธะ มีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับบุคคลผู้นั้นมีความผูกมัดผูกพันกับครอบครัวมากน้อยเพียงใด และเมื่อบุคคลมีความเกี่ยวข้องกับครอบครัวหรือสังคมมาก โอกาสที่จะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนจึงมีน้อย อาทิ การมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน โบสถ์ การทำงาน และการเล่นกีฬา เป็นต้น

๔) ความเชื่อ (Belief) เป็นความเชื่อในความเป็นธรรมของกฎหมาย กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีความเชื่อว่ากฎหมายมีความเป็นธรรมแก่ตน แนวโน้มจะปฏิบัติตามกฎหมายจะมีมาก แต่ถ้าความเชื่อกฎหมายไม่เป็นธรรม การปฏิบัติตามกฎหมายจะมีน้อยและการกระทำผิดก็จะเกิดขึ้น

สรุปได้ว่า การกระทำผิดของบุคคลขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ความใกล้ชิด การมีพันธะ รวมถึงการได้เข้าร่วมกิจกรรมกับสถาบันทางสังคมต่างๆ นอกจากนี้สถาบันทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการออกกฎหมายก็ต้องออกกฎหมายที่มีความยุติธรรมกับบุคคลทุกกลุ่ม ไม่เลือกปฏิบัติและสามารถปฏิบัติได้ ปัจจัยเหล่านี้มีความสำคัญต่อการที่บุคคลจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม การกระทำผิดก็จะไม่เกิดขึ้น

๒.๑.๒ ทฤษฎีการป้องกัน (Deterrence Theory)

ซิมริงและฮอร์คิน (Zimring & Hawkins) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการยับยั้งที่เน้นการใช้กฎหมาย เพื่อควบคุมอาชญากรรมที่มีพื้นฐานมาจากคำสอนทางศาสนา ในลักษณะคือบุคคลจะไม่กระทำผิด เนื่องจากเกรงกลัวว่าเมื่อมีการกระทำผิดแล้วจะถูกลงโทษ โดยมีเหตุผลว่าผลที่ได้รับจากการถูกลงโทษจะเป็นความพอใจหรือความเจ็บปวดมากกว่ากัน หากการลงโทษมีความเจ็บปวดมากกว่า การกระทำผิดหรือละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคมก็จะไม่เกิดขึ้น สาระสำคัญของทฤษฎีการป้องกัน คือ ตัวบทกฎหมายที่จะใช้ในการลงโทษแก่ผู้ละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นมีความเหมาะสมอย่างไรจึงจะสามารถยับยั้งการกระทำผิดได้และการลงโทษจะมีผลในการข่มขวัญยับยั้ง จะต้องให้การลงโทษนั้นมีความเหมาะสมดังนี้คือ^๒

ความแน่นอนของการลงโทษ กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้นจะต้องนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ โดยไม่ให้ผู้กระทำผิดมีโอกาสหลุดรอดไปได้ ซึ่งจะมีผลในการข่มขวัญต่อผู้กระทำผิดและผู้อื่นเกิดความกลัวที่จะกระทำผิดขึ้นอีก

ความรวดเร็วของการลงโทษ กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้นจะต้องนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้โดยเร็วที่สุด เพื่อคนโดยทั่วไปจะได้เห็นเป็นตัวอย่างว่าเมื่อกระทำผิดขึ้นแล้วผลจะเป็นอย่างไร ในตรงกันข้ามหากนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษช้าเท่าใด ก็จะทำให้คนทั่วไป

^๒ อังโน พรชัย ชันดี, *ทฤษฎีและงานวิจัยทางอาชญาวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทบุ๊คเน็ท, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒ - ๒๓.

ลึ้มเหตุการณ์ที่มีการกระทำผิดขึ้นได้ จึงเป็นตัวอย่งที่ทำให้ผู้ที่คิดกระทำผิดคิดกระทำผิดขึ้น ทำให้ไม่มีผลในการข่มขู่ยับยั้ง

ความเหมาะสมของการลงโทษ กล่าวคือ การลงโทษจะต้องมีความเหมาะสมและได้สัดส่วนกับความผิดที่เกิดขึ้น คือไม่ลงโทษที่รุนแรงหรือเบาจนเกินไป เพราะการลงโทษอย่างรุนแรงจะทำให้ผู้กระทำผิดคิดฆ่าเหยื่อเพื่อพยายามปกปิดการกระทำผิดของตน และถ้าลงโทษเบาเกินไปก็จะทำให้ผู้กระทำผิดและบุคคลโดยทั่วไปไม่มีความเกรงกลัวและคิดกระทำผิดขึ้นอีก

สรุปได้ว่า ตามทฤษฎีการยับยั้งการกระทำผิดของบุคคลจะมีขึ้นหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความคุ้มค่าที่จะได้รับเมื่อมีการกระทำผิด ซึ่งจะทำให้บุคคลเกิดความยับยั้งชั่งใจ หากความพอใจมีมากกว่าการกระทำผิดก็จะเกิดขึ้นได้ง่าย อย่างไรก็ตาม แม้เหตุผลของการลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งจะมุ่งในการป้องกันมิให้มีการกระทำผิด แต่ก็ยังมีบางประเทศที่มีการลงโทษอย่างรุนแรงก็ยังมีอาชญากรรมเกิดขึ้นโดยทั่วไป ทั้งนี้จะต้องพิจารณาปัจจัยอื่นๆด้วย เช่น ปัจจัยทางชีวภาคของผู้กระทำผิด ความรู้ความเข้าใจในเรื่องโทษที่จะได้รับเมื่อมีการกระทำผิดขึ้น รวมถึงการขัดเกลาทางสังคมที่ผู้นั้นจะได้รับด้วย

๒.๑.๓ ทฤษฎีความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน (Differential Association Theory)

วาร์ด และคณะ (Ward and et al.) ได้สรุปทฤษฎีความสัมพันธ์ที่แตกต่างในการคบค้าสมาคมของ ซัทเธอร์แลนด์ (Sutherland) โดยมีสมมติฐานว่าการที่บุคคลจะมีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับ การกระทำผิดขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เหมาะสม โดยมีขบวนการดังนี้^๓

๑) พฤติกรรมการเป็นอาชญากรเกิดจากการเรียนรู้ การเรียนรู้นั้นได้จากการอบรมสั่งสอนโดยตรง และเรียนรู้จากปัจจัยอื่นๆ ที่มีอิทธิพลจากกระบวนการทางสังคม

๒) พฤติกรรมของการเป็นอาชญากร เป็นการเรียนรู้จากการติดต่อสื่อสารจากบุคคลอื่น การติดต่อสื่อสารนั้นมีอยู่หลายวิธี อาทิ การเรียนรู้จากการสนทนา รวมถึงการเรียนรู้จากการติดต่อสื่อสารโดยสัญลักษณ์ เช่น การแสดงกิริยาท่าทาง หรือสัญลักษณ์อื่นใดที่ทำให้เข้าใจกันได้

๓) การเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดคือ การเรียนรู้จากบุคคลที่มีความใกล้ชิดสนิทสนม เนื่องจากการยอมรับและมีถ่ายทอดพฤติกรรมอาชญากรรมได้ดีกว่าบุคคลที่ไม่คุ้นเคยกัน

๔) การเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรม ประกอบด้วยการเรียนรู้จากองค์ประกอบอื่นๆ ที่เป็นสิ่งกระตุ้นให้กระทำผิดด้วย อาทิ เทคนิคและวิธีการในการประกอบอาชญากรรม การวางแผนที่เป็นเฉพาะของตนเอง รวมทั้งมีแนวคิดต่าง ๆ

๕) พฤติกรรมในการกระทำผิดหรือการประกอบอาชญากรรม บุคคลเรียนรู้ได้จากการปฏิสัมพันธ์กับสังคมนั้นๆ หากบุคคลอยู่ในสังคมที่บุคคลอื่นให้ความสำคัญแก่การเคารพต่อกฎเกณฑ์ของสังคม บุคคลนั้นก็จะเคารพกฎหมายไปด้วย แต่หากบุคคลไปอยู่ในสังคมท่ามกลางบุคคลอื่นที่

^๓Ward, D.A, T.J , Carter , R.D, and Perrin. **Social Deviance**, (Allyn and Bacon: Singapore, 1994), pp. 37 – 39.

คอยแต่จะละเมิดกฎหมาย บุคคลนั้นก็จะละเมิดกฎหมายไปด้วย ดังนั้นบุคคลในสังคมจะปฏิบัติตามกฎหมายหรือไม่ เป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้ได้จากบุคคลในสังคมนั้นๆ

๖) การกระทำผิดกฎหมาย เป็นเพราะบุคคลมีความพึงพอใจที่จะละเมิดกฎหมายมากกว่าที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย แนวคิดนี้เป็นหลักสำคัญของทฤษฎีความแตกต่างในการคบค้าสมาคม

๗) ผลที่ได้จากการติดต่อสัมพันธ์กับพฤติกรรมอาชญากร และพฤติกรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่ออาชญากรนั้น เนื่องมาจากความถี่ ระยะเวลา ที่บุคคลนั้นไปติดต่อสัมพันธ์และได้รับประสบการณ์มาตามลำดับก่อนหรือหลัง และมีความรู้สึกแรงกล้าที่จะรับพฤติกรรมนั้น

๘) ขบวนการของการเรียนรู้พฤติกรรม มีความสัมพันธ์กับแบบของอาชญากรรมและแบบที่ต่อต้านอาชญากรรมมีลักษณะเดียวกับการเรียนรู้อื่นๆ กล่าวคือบุคคลกระทำผิดเนื่องจากการได้สัมผัสกับรูปแบบหรือแบบแผนของอาชญากรรม ในขณะที่เดียวกันก็เรียนรู้รูปแบบการเป็นคนดี มีพื้นฐานมาจากการเรียนรู้เช่นเดียวกันกับการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมในลักษณะการเลียนแบบและการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

๙) พฤติกรรมอาชญากร เป็นการแสดงออกถึงความต้องการและค่านิยมโดยทั่ว ๆ ไป แต่จะอธิบายว่าคนกระทำผิดเพราะมีความต้องการและค่านิยมโดยทั่ว ๆ ไปนั้น ไม่สามารถที่จะอธิบายได้ เพราะพฤติกรรมที่ไม่เป็นอาชญากรก็แสดงออกถึงความต้องการและค่านิยมแบบเดียวกัน

โดยสรุป ทฤษฎีความสัมพันธ์ที่มีความแตกต่างกัน เป็นทฤษฎีที่ให้ความสนใจในเรื่องความถี่ ความเข้ม และความสัมพันธ์ของการติดต่อกันในสังคมมากกว่าที่จะให้ความสนใจในเรื่องลักษณะสิ่งแวดล้อมภายนอก โดยมองว่าความถี่ ความเข้ม และการติดต่อสื่อสารของบุคคลกับบุคคลที่มีพฤติกรรมกระทำผิด โอกาสที่บุคคลคิดจะกระทำผิดจะมีมากขึ้น

๒.๑.๔ ทฤษฎีสภาพไร้บรรทัดฐาน (Anomie Theory)

เดอว์เคอ (Durkheim) ได้อธิบายสภาพไร้บรรทัดฐานว่าหมายถึง สภาพกฎเกณฑ์ความประพฤติของสังคมนั้นๆ ไม่มีความชัดเจนเพียงพอ ทำให้บุคคลมีอาจคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้นั้นไม่อาจเป็นแนวทางในการแสดงพฤติกรรมในบางสถานการณ์ได้ สรุปคือ บุคคลจะไม่เคารพกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นเอง

นอกจากนี้ เดอว์เคอยังกล่าวถึงการเกิดอาชญากรรมไว้ ๒ ประการ คือ ประการแรก อาชญากรรมเป็นสิ่งปกติในสังคมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ อาชญากรรมที่เกิดขึ้นเป็นเพราะสังคมนั้นเป็นสังคมที่ได้รับการพัฒนา เป็นการพัฒนาที่จะต้องมีการลงทุนแก้ไขเพื่อความมีเสถียรภาพในสังคม และเสถียรภาพนี้เองที่ทำให้เกิดการพัฒนาในสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นรากฐานของความเจริญในสังคม และอาชญากรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงของสังคม บางครั้งอาชญากรรมยังมีผลโดยตรงต่อการที่จะเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ อาชญากรรมบางอย่างจะสะท้อนถึงพฤติกรรมในรูปแบบใหม่ถึงแม้ว่าเราจะไม่ยอมรับพฤติกรรมนั้นก็ตาม^๔

^๔ อังโน อัดณพ ชูบำรุง, คำอธิบายอาชญาวิทยาตามหลักสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๓.

ส่วน เมอร์ตัน (Merton) ได้นำทฤษฎีภาวะไร้บรรทัดฐานมาอธิบายพฤติกรรมเบี่ยงเบนในอีกแนวหนึ่ง โดยอธิบายว่าพฤติกรรมเบี่ยงเบนเป็นผลของความไม่สอดคล้องกันระหว่างเป้าหมายทางวัฒนธรรมหรือค่านิยมทางสังคมกับบรรทัดฐานหรือวิธีการที่สังคมกำหนด เพื่อปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายนั้นทำให้คนเหล่านั้นต้องหันไปหาวิธีการอื่นๆ ที่สังคมไม่ยอมรับก็คือละเมิดบรรทัดฐานหรือต้องมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนในที่สุดเช่นในสังคมปัจจุบันเป้าหมายชีวิตหรือค่านิยมที่คนส่วนใหญ่ปรารถนาคือความมั่งคั่งร่ำรวย ความสุขสบายทางวัตถุ ส่วนวิธีการที่สังคมยอมรับคือการยกฐานะโดยการศึกษางานที่สุจริตถูกทำนองครองธรรม แต่ในความเป็นจริงคนบางกลุ่มไม่สามารถปฏิบัติตามวิธีการที่สังคมยอมรับได้ เพราะไม่มีโอกาสศึกษาชั้นสูงหรือมีตำแหน่งงานที่มีรายได้ดี ฉะนั้นคนที่ต้องการความมั่งคั่งร่ำรวย แต่ถูกจำกัดในวิธีการก็ต้องหันไปใช้วิธีการที่ผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรมแทนเช่นค้ายาเสพติด ค้าของหนีภาษี เป็นโสเภณี ปล้นโจก เล่นการพนัน ยกยอก คอร์รัปชั่น เป็นต้น^๕

โดยสรุปทฤษฎีภาวะไร้บรรทัดฐาน (Anomie) หมายถึง สภาพสังคมที่ตกอยู่ในความสับสนเนื่องจากบรรทัดฐานต่างๆ อ่อนแอไร้ประสิทธิภาพ ไม่สามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกได้ เป็นภาวะที่บุคคลในสังคมไม่ยึดถือค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมกัน บุคคลไม่ค่อยผูกพันกับกลุ่มและบรรทัดฐานของกลุ่ม ภาวะเช่นนี้มักเกิดขึ้นในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น ในช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหรือรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว ทำให้การดำเนินชีวิตทุกด้านของทุกคนในสังคมต้องถูกกระทบกระเทือนหรือเปลี่ยนแปลงไปจนบุคคลปรับตัวไม่ทันเกิดความรู้สึกสับสนไม่แน่ใจว่าจะอะไรถูกอะไรผิด ไม่แน่ใจว่าการปฏิบัติตามบรรทัดฐานจะเป็นผลดีแก่ตนหรือไม่ ทำให้เกิดการไม่ไว้วางใจกันอย่างกว้างขวาง โดยมองว่าบรรทัดฐานของสังคมไม่มีความหมายไม่สามารถให้คุณให้โทษได้อย่างแท้จริง

๒.๒ แนวคิดการเกิดอาชญากรรมตามความคิดทางพระพุทธศาสนา

ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ได้ศึกษาค้นคว้าวิชาพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก และสรุปว่าปัจจัยที่มีส่วนสัมพันธ์กับการเกิดอาชญากรรม มีอยู่ ๓ ประการ คือ^๖

๒.๒.๑ ปัจจัยทางจิต พุทธศาสนานับปัจจัยทางจิตต่างจากแนวคิดของนักอาชญาวิทยา กล่าวคือ อาชญาวิทยานับปัจจัยทางจิตในแง่ความก้าวร้าว ความมุ่งร้าย ความเห็นแก่ตัว ความเกียกถา โรคจิต โรคประสาท ความผิดปกติของบุคลิกภาพ เป็นต้น ส่วนพระพุทธศาสนานับปัจจัยทางจิตในส่วนลึก หรืออาจจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปัจจัยทางวิญญาณ (Spiritual Factor) พุทธศาสนา ถือว่าคนที่ประกอบอาชญากรรมคือ คนที่เป็นโรคทางวิญญาณจนมีอาจจะยับยั้งจิตใจของตนเองได้ ทำให้เกิดความโลภความโกรธและความหลงจนเกินเหตุ ทำให้คิดผิด พูดผิดและทำผิด ดังนั้น เมื่อมีการ

^๕ อ่างในจางจันคือดิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๐.

^๖ ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, คำอธิบายอาชญาวิทยาตามหลักจิตวิทยา, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๓๙), หน้า ๕ - ๖.

กระทำสิ่งใดที่เป็นการละเมิดกฎหมายอาญา การกระทำนั้นก็จะกลายเป็นอาชญากรรมไป ความโกรธ ความโลภ ความหลง ก็คือกิเลสหรือภาวะที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง ความโกรธ ความโลภ ความหลงนี้มีผลมาจากกาม

๒.๒.๒ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางสังคมที่พุทธศาสนาเน้นมาก ก็คือการคบค้าสมาคมกับคนชั่ว พุทธศาสนาได้อุปมาไว้ว่าการคบคนชั่วเป็นมิตรก็เหมือนกับการเอาหญ้าคาไปห่อปลาร้า ย่อมเน่าเหม็น ดังนั้นการคบคนชั่วเป็นมิตรย่อมทำให้เกิดความเห็นผิดหรือมีมิจฉาทิฐิ และนำไปสู่การกระทำผิดได้

ปัจจัยทางสังคมอีกอย่างหนึ่งคือความยากจนซึ่งเป็นผลมาจากความเสื่อมในด้าน การเมืองการปกครองเมื่อความขัดสนเกิดขึ้นโดยทั่วไปก็ย่อมทำให้เกิดความเห็นผิดและนำไปสู่การประกอบอาชญากรรม

ปัจจัยทางสังคมในประการต่อมา คือปัจจัยเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรม ซึ่งในเรื่องนี้ พุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่ทำให้ผู้อื่นต้องได้รับความเดือดร้อน ย่อมจะได้รับความเดือดร้อนตอบแทน เป็นไปตามผลกรรมที่ได้สร้างขึ้นนอกจากนี้ผู้ที่ตั้งตนอยู่ในความประมาทก็อาจจะตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ เช่น การเที่ยวไปในตรอกต่างๆ ในเวลากลางคืนเนืองๆ เป็นต้น หรืออาจจะเป็นเหยื่อที่มีความโง่โดยสันดานก็ได้ นอกจากนี้ยังมีเหยื่อที่เกิดจากความสมัครใจจนตนเองต้องตกอยู่ในสภาพทั้งเป็นอาชญากรรมและเป็นเหยื่อไปพร้อมๆ กัน เช่น การเล่นเกมพนัน การเป็นโสเภณี การติดยาเสพติด เป็นต้น กล่าวโดยสรุปคนตกเป็นเหยื่อก็เพราะความเห็นผิด จึงทำให้เกิดการกระทำผิดหรือการประกอบอาชญากรรม

ปัจจัยทางสังคมในประการสุดท้าย คือ ความอ่อนแอของสถาบันทางสังคม โดยเฉพาะสถาบันในทางการปกครอง หากสถาบันดังกล่าวนี้ไม่มีความเข้มแข็งพอ และไม่มีกำบังคุ้มภัย กฎหมายอย่างจริงจังก็อาจจะส่งเสริมทำให้เกิดอาชญากรรมได้

๒.๒.๓ ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ปัจจัยทางกายภาพดังกล่าวนี้ คือปัจจัยภายนอกที่มีส่วนจูงใจให้เกิดการกระทำผิด เท่าที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา ได้แก่ สถานที่สิ่งเสพติด อาวุธ เวลาที่ไม่สมควร และวัตถุอันเป็นที่รัก สถานที่เปลี่ยวหรือสถานที่ยากต่อการถูกจับกุม ย่อมง่ายต่อการประกอบอาชญากรรม สิ่งเสพติดทำให้เกิดความประมาทเห็นผิดเป็นชอบ อาวุธหากมีแพร่หลาย และขาดการควบคุมอย่างจริงจัง ย่อมส่งผลให้เกิดอาชญากรรมได้มาก เวลาที่ไม่สมควร เช่น เวลาพักผ่อนย่อมทำให้เกิดการเห็นผิดและประกอบอาชญากรรมได้ วัตถุอันเป็นที่รักหรือของมีค่าต่างๆ ก็อาจจะทำให้เกิดความเห็นผิดและนำไปสู่การประกอบอาชญากรรมได้เช่นกัน

พระเทพเวที กล่าวว่าคนกระทำความผิดโดยการฆ่า ลักทรัพย์ ความผิดทางเพศ เช่น ข่มขืนกระทำชำเรา (ประพฤติผิดในกาม) ตลอดถึงความอื่นๆ ซึ่งละไว้ในฐานที่เข้าใจเกิดขึ้นเพราะความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งอาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าเกิดขึ้นเพราะความเห็นที่ผิดหรือมิจฉาทิฐิ ภาวะเช่นนี้ของจิตย่อมนำความเดือดร้อนมาสู่ตนเองและผู้อื่นมิจฉาทิฐินี้เป็นสิ่งตรงกันข้ามสัมมาทิฐิ หรือความเห็นที่ถูกต้องอันเกิดจากปัจจัยภายนอก เช่น เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือการชักจูงจากภายนอก คือการรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียนความรู้สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสดับสัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร ปัจจัยภายนอก

ดังกล่าวนี้เรียนเป็นภาษาธรรมว่า ปรัตโฆสะ นอกจากปัจจัยภายนอกแล้วสัมมาทิฐิยังเกิดจากปัจจัยภายในที่ภาษาธรรมเรียกว่า โยนิ โสมนสิการ คือการใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็นคือกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ส่วนมิจฉาทิฐิหรือความเห็นผิดเกิดจากการปรัตโฆสะที่ไม่ดีไม่งาม สภาพแวดล้อมทางสังคมชั่วร้าย เฉพาะอย่างยิ่งบาปมิตรและโยนิโสมนสิการ คือ การทำในใจไม่แยบคาย ไม่รู้จักคิด คิดไม่เป็น คิดไม่ถูกวิธี

เรื่องของความโลภ ความโกรธ และความหลงนี้มีกล่าวไว้อย่างละเอียดว่ามีอาการอย่างไรบ้าง ซึ่งปรากฏอยู่ในพระอภิธรรมปิฎก ดังจะนำมาให้พิจารณาเฉพาะอาการที่จะทำให้เกิดอาชญากรรมได้ดังนี้ อาการของโลภะ เช่น ความกำหนดความคล้อยตามอารมณ์ ความอยาก ความสยบ ความหมกมุ่น ความใคร่ ความโลภเกิดขนาด ความติดใจ ความกระหึ่มใจ เป็นต้น อาการของโทสะ เช่น ความอาฆาต ความขัดเคือง ความแค้น ความพลุ่งพล่าน ความคิดประทุษร้าย ความโกรธ ความดุร้าย ความปากร้าย เป็นต้น อาการของโมหะ เช่น ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่รู้โดยสมควร ความไม่รู้ตามเป็นจริง ความไม่แทงตลอด ความไม่ถือเอาโดยถูกต้อง ความไม่หยั่งลงโดยรอบคอบ ความไม่พิจารณา ความไม่กระทำให้ประจักษ์ ความทรงปัญญา ความโง่เขลา ความไม่รู้ชัด ความหลง^๗

กล่าวได้ว่า สภาพของจิตที่มีความโลภ ความโกรธ และความหลง อาจจะทำให้เกิดอาชญากรรมเวลาหนึ่งเวลาใดก็ได้ หากมีการกระทำที่เป็นการละเมิดกฎหมายของบางเมือง

เรื่องของปัจจัยทางจิตนี้หากพิจารณาให้ถ่องแท้แล้ว พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญในเรื่องของมิจฉาทิฐิ เป็นอย่างมาก ถือได้ว่ามิจฉาทิฐิเป็นรากเหง้าแห่งการทำความชั่วของคนที่ขาดหลักธรรมเป็นเครื่องครองใจ ความคิดเกี่ยวกับปัจจัยทางจิตในทางพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับความคิดเกี่ยวกับปัจจัยเดียวกันนี้มีอธิบายอยู่ในตำราอาชญาวิทยาในยุคปัจจุบัน ทศนะทางอาชญาวิทยาที่กล่าวถึงปัจจัยทางจิตใจว่ามีความก้าวร้าว ความมุ่งร้าย ความเร่าร้อน ความยึดมั่นในตนเอง หรือความเห็นแก่ตัวอาจนำไปสู่การประกอบกิจกรรมที่เป็นความผิดกฎหมายหรือเป็นอาชญากรรมได้ ข้อสรุปนี้ได้ครอบคลุมเรื่องความโลภ ความโลภ ความหลงไว้หมดสิ้น ความเห็นแก่ตัวอย่างเดียวกับคลุมความโกรธ ความโลภ ความหลงไว้แล้ว

ความจริงแล้วพระพุทธศาสนามีความเข้าใจปัจจัยทางจิตได้ละเอียดลึกซึ้งมาก ที่ยกมาให้เห็นข้างต้นนั้นเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ผู้สนใจเกี่ยวกับปัจจัยทางจิตควรจะได้อ่านเรื่องนี้ในพระอภิธรรมปิฎกเป็นการเฉพาะ จะสามารถเข้าใจความสลับซับซ้อนของจิตได้เป็นอย่างดี ในวิชาว่าด้วยเหี่ยวอาชญากรรมก็ได้กล่าวไว้มากถึงกรณีที่ต้องกลายเป็นอาชญากร โดยเฉพาะการฆาตกรรมก็เพราะความโลภ (โทสะ) เป็นเหตุ เรื่องความโลภและทำให้เกิดเหตุร้ายนี้ มีกรณีตัวอย่างเกิดขึ้นมากมายในชุมชนต่างๆ ทั่วไปในโลก

^๗ พระเทพเวที, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๘๐.

ความหลงหรือความมมงายหรือความโง่จัดเป็นสิ่งเดียวกัน ปัจจัยทางจิตในลักษณะนี้ทำให้เกิดอาชญากรรมได้มากมาย คนที่มีความหลงหรือมีความโง่ อาจจะถูกเป็นเหยื่อหรืออาจจะประกอบอาชญากรรมเสียเองก็ได้ คนหลอกลวงมีมากมายเพราะความโง่หรือความหลงของเหยื่อ ความคิดที่ผิด ปัจจัยเบื้องต้นที่จะทำให้คนประกอบอาชญากรรมก็คือความหลงผิดนั่นเอง ความหลงและความมมงายน่าจะเป็นรากฐานของความโลภและความโกรธเสียด้วยซ้ำ ภาวะของจิตที่มีความหลงนี้ ถือว่าเป็นภาวะแห่งความเจ็บป่วยทางอารมณ์และทฤษฎีในทางจิตวิทยาก็มีสมมติฐานที่ว่าอาชญากรรมก็คือ ผู้เจ็บป่วยในทางอารมณ์มากกว่าการสืบทอดทางพันธุกรรม

การเจ็บป่วยทางอารมณ์นี้คงตรงกับคำว่า “โรคทางวิญญาณ” ที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ พุทธทาสภิกขุได้ให้บรรณธิบายไว้ว่า ปัจจัยทางจิตในพระพุทธศาสนานั้นต้องเข้าใจให้ชัดเจนไว้ด้วยว่า เป็นเรื่องที่เน้นในเรื่องของวิญญาณ ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าวิญญาณภุติปีศาจถูกผีสิงอะไรทำนองนั้นไม่ใช่ มันหมายถึงวิญญาณหรือจิตหรือมโนในส่วนลึกที่มันเป็นโรคได้ด้วยอำนาจของกิเลส โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ อวิชชา หรือ มิจฉาทิฏฐิ มันเป็นจิตที่ประกอบอยู่ด้วยอวิชชาหรือมิจฉาทิฏฐิ แล้วก็เป็นโรคทางวิญญาณ คือเห็นผิดก็เป็นเหตุให้พูดผิด คิดผิด ทำผิด แล้วก็เป็นโรคตรงที่ทำผิด คิดผิด พูดผิด โรคทางวิญญาณเป็นกันทุกคนไม่ยกเว้นใคร ส่วน Physical disease mental disease นั้น เป็นกันบางคนและเป็นบางเวลา และเรื่องมันก็ไม่มากมายเสียหลายใหญ่โตอะไรมากนัก คือมันไม่ทำให้ใครเป็นทุกข์อยู่ทุกลมหายใจเข้าออกได้เหมือนกับโรคทางวิญญาณ เพราะฉะนั้นโรคทางร่างกายหรือโรคจิต (Mental disease) นี้ไม่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ซึ่งเป็นยาแก้โรคทางวิญญาณ หรือไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าที่เป็นแพทย์ในทางวิญญาณโดยตรง มันจึงเหลือแต่โรคที่เราต้องบัญญัติลงไปว่า Spiritual disease และเรียกว่า “โรคทางวิญญาณ” ดีกว่า^๕

ได้กล่าวมาแล้วว่า อาชญากรรมที่เกิดจากโรคจิต โรคประสาทหรือโรคทางกายนั้นมีเป็นส่วนน้อย ไม่ค่อยจะเป็นปัญหาทางสังคมเท่าใดนัก แม้จะได้กล่าวกันไว้ในตำราอาชญาวิทยาในปัจจุบันก็ถือได้ว่าเป็นความรู้ส่วนหนึ่งที่ควรจะได้รับทราบไว้ แต่สิ่งสำคัญที่ควรพิจารณาอีกคือทำไมคนที่ไม่เป็นโรคจิตหรือโรคประสาทจึงประกอบอาชญากรรมกันมากมายนัก หากนำคำตอบในพระพุทธศาสนามาตอบก็อาจจะตอบได้สั้น ๆ ว่าเพราะคนเป็นโรคทางวิญญาณ คนที่มีความโลภ ความโกรธ และความหลงก็คือคนที่เป็นโรคทางวิญญาณ เป็นคนที่มีพิษร้ายอยู่ในจิตใจคำถามต่อไปมีว่า ความโลภ ความโกรธ และความหลงนั้นมีรากฐานมาจากอะไร หรือมีอะไรเป็นเหตุ

ประมุข สวัสดิมงคล กล่าวว่า ปัญหาเสพติดก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง ปัจจุบันนี้ปัญหาเสพติดเป็นที่แก้ไขได้ยากมากสำหรับสังคมไทย เรามักจะพบว่าในบริเวณที่ชุมชนหนาแน่น หรือแหล่งเสื่อมโทรมนั้น มักจะเป็นแหล่งที่ทำให้เกิดปัญหาเสพติด เช่น บริเวณคลองเตย ดินแดง ในกรุงเทพมหานคร เป็นต้น ปัญหาเสพติดและอาชญากรรมต่างๆ เป็นปัญหาหนึ่งในหลายๆ ปัญหาในแหล่งเสื่อมโทรม เป็นปัญหาที่รุนแรงและเรื้อรังก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่นการลักเล็กขโมยน้อย การฉกชิงวิ่งราว และการกลายเป็นคดีอาชญากรรมต่างๆจากการศึกษาค้นคว้าพบว่าสาเหตุของยาเสพติดที่ก่อให้เกิดอาชญากรรมนั้น เป็นเพราะ

^๕ พุทธทาสภิกขุ, แก่นพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๕), หน้า ๑๒.

๑. การมีเวลาร่างมากเกินไป เนื่องมาจากการไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน เมื่อขาดการศึกษาทำให้หางานทำยาก จึงเกิดปัญหาการว่างงาน ส่วนมากมักจะเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง ๑๔ ถึง ๑๕ ปี มักจะจับกลุ่มรวมกันเป็นแก๊งค์ ชักชวนกันใช้ยาเสพติดเมื่อขาดสันทนาการเงินมากขึ้นจึงเป็นสาเหตุของข้อ ๒ คือ

๒. สภาพแวดล้อมชักนำไป เมื่อขาดสันทนาการเงินก็จะชักชวนให้ผู้อื่นมาติดยาเสพติดให้มากขึ้น ผู้ติดก่อนจะหาเงินมาโดยวิธีจํานำของของตนเอง ของคนในครอบครัว ต่อมาก็ลักเล็กขโมยน้อยจนกลายเป็นมากขึ้น และในที่สุดถึงขั้นก่ออาชญากรรมได้เมื่อมีความต้องการเสพอย่างรุนแรง^๙

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนา

๒.๓.๑ เป้าหมายในการพัฒนามนุษย์

การพัฒนามนุษย์มักจะมีเป้าหมายที่คล้ายคลึงกัน คือพัฒนาการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สนองความจำเป็นขององค์กร มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพะ นอกจากนี้พัฒนาคนให้เป็นคนเก่ง มีความสามารถแล้วยังต้องมีศีลธรรม จริยธรรม ทำงานได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ และพัฒนามนุษย์ไปสู่ระดับอุดมคติตามหลักพุทธธรรม คือ สู่ระดับนิโรธหรือนิพพาน ซึ่งจะทำให้มนุษย์มีความสุขที่แท้จริงหรือมีสภาพของการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง

โดยส่วนใหญ่ การพัฒนาตามแนวพุทธจะเน้นในเรื่องของจิตวิทยาการพัฒนา เช่น การขัดเกลาจิตใจของตนเอง เป็นต้น โดยทั้งนี้ในสังคมพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน อาจจำเป็นต้องมีกิจกรรมหรือการร่วมการเข้าอบรมด้านศาสนา เช่น หลักสูตรปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อลดอัตตา หรือทิฐิ มานะ และความถือตัว (Ego) ให้ลดลง และเป็นการสร้างสติในการดำเนินชีวิตและทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยมีระบบความคิดที่เป็นเหตุเป็นผล โดยใช้ระยะเวลาการพัฒนาตามนัยของพระพุทธศาสนา มีลักษณะที่ไม่สามารถจะบอกได้ว่าบุคคลนั้นจะสิ้นสุดการพัฒนาเมื่อใดซึ่งขึ้นอยู่กับการลงมือปฏิบัติของบุคคลผู้นั้น เพราะจุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนามนุษย์ตามแนวพุทธจะอยู่ในระดับโลกกุตระ ซึ่งอาจใช้เวลาทั้งชีวิตหรืออาจข้ามภพ ข้ามชาติ สำหรับการพัฒนานั้น ๆ อนึ่งการนำหลักธรรมที่ประเสริฐมาปฏิบัติ ย่อมจักนำความเจริญ ตลอดจนความสุขกายสบายใจ ให้บังเกิดแก่ผู้ประพฤติทั้งสิ้น สมดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “ธัมโม เหวรักขติ ธัมมจาริง” ธรรมะย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม ผู้วิจัยพอจะสรุปเป้าหมายของการพัฒนามนุษย์ ดังนี้

๒.๓.๑.๑ พัฒนาเพื่อเป็นทุนมนุษย์

การทำกิจการไม่ว่ามากหรือน้อย จะต้องมีทุนในการบริหารให้เพียงพอ เนื่องจากจะมีประสิทธิภาพมากเท่าไร ก็ยังต้องมีทุนทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้นเท่านั้น และสิ่งที่จะเสริมให้ทุนทางด้านเศรษฐกิจ ให้คุ้มค่าสำหรับการลงทุน จะต้องต้องมีทุนมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ สามารถสนอง

^๙ ประมุข สวัสดิมงคล, “แหล่งชุมชนกับปัญหาเสพติด”, เอกสารเผยแพร่สำนักงาน ป.ป.ส. สำนักนายกรัฐมนตรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑), หน้า ๓.

งานได้ตรงตามวัตถุประสงค์ การที่องค์กรต่าง ๆ ตื่นตัวในการพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้มีประสิทธิภาพนั้น นับว่าเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้ได้ทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ และประสิทธิภาพตามที่ปรารถนา

ทรัพยากรมนุษย์ที่มุ่งทางด้านเศรษฐศาสตร์หมายถึงการเพิ่มพูนทุนมนุษย์และการลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านรัฐศาสตร์หมายถึงการเตรียมประชาชนสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองโดยเฉพาะประชาชนในระบอบประชาธิปไตย^{๑๑} ณรงค์ศักดิ์บุญเลิศได้อ้างถึงนักวิชาการหลายท่านที่ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในหนังสือการจัดการองค์การและทรัพยากรมนุษย์ไว้ดังนี้ คือ ฮาร์บิสันและไมเยอร์กล่าวว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการเพิ่มความรอบรู้ทักษะและความสามารถของประชากรในสังคมโดยในด้านเศรษฐศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การเพิ่มพูนทุนของมนุษย์ และการลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจแต่สำหรับในด้านรัฐศาสตร์นั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หมายถึงการเตรียมประชาชนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง โดยเฉพาะในระบอบประชาธิปไตยเลียวาร์ดแนคเลอร์กล่าวว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หมายถึงกระบวนการกลุ่มกิจกรรมที่ปฏิบัติและจัดทำในช่วงเวลาที่กำหนดเพื่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม^{๑๒}

ฉะนั้น ทุนมนุษย์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาให้มีศักยภาพ คุณภาพ และประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จะต้องพัฒนาให้ทันกับโลกสมัยใหม่ และพัฒนาเพื่อปลูกจิตสำนึกให้กับบุคลากรในองค์กรให้มีความกระตือรือร้นและรับผิดชอบในเนื้องาน เพื่อจะได้เป็นทุนมนุษย์ที่มีคุณค่าต่องานที่รับผิดชอบยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒.๓.๑.๒ พัฒนาเพื่อดั่งศักยภาพภายใน

มนุษย์นอกจากจะมีคุณสมบัติภายนอก มีสุขภาพกายสมบูรณ์แข็งแรง เหมาะแก่การทำงานแล้ว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ การพัฒนาเพื่อดั่งศักยภาพภายใน ทั้งที่เป็นความคิดสร้างสรรค์ และคุณธรรมอันเป็นเรื่องของจิตใจออกมา ให้ใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพดีขึ้นต้องพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจไปพร้อมๆกันนอกจากนั้นต้องให้มนุษย์มีความรู้คู่คุณธรรมด้วยจึงจะเป็นคนที่สมบูรณ์หรือความเป็นมนุษย์ออกไปอยู่ในสังคมได้ เมื่อมีความรู้แล้วต้องนำไปปฏิบัติฝึกฝนให้เกิดผลดีมีประสพการณ์ ประสพการดี มีคุณธรรมดีและมีความสามารถสูงมีความสำคัญอย่างมากที่จะใช้เป็นหลักในการจัดการทรัพยากรมนุษย์^{๑๓} การพัฒนาเพื่อดั่งศักยภาพภายในของมนุษย์ออกมาใช้งานได้อย่างเต็มความสามารถ จึงจะทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ในการทำหน้าที่การงาน

^{๑๑} จีระหงส์ ลดาอมรภัก, แนวคิดและหลักการขอบข่ายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๕.

^{๑๒} จีระหงส์ ลดาอมรภัก, แนวคิดและหลักการขอบข่ายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, หน้า ๕.

^{๑๓} พยอมวงศ์ สารศรี, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

๒.๓.๑.๓ พัฒนาเพื่อเพิ่มความรู้ความสามารถ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อส่งเสริมและเพิ่มความรู้ความสามารถให้กับบุคลากรในองค์กรอยู่เสมอ จะทำให้การบริหารงานเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะถ้าทรัพยากรมนุษย์มีคุณภาพ มีทุนมนุษย์ที่มีคุณค่า ย่อมจะทำให้องค์กรนั้นๆ มีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ

การส่งเสริมให้ทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรมีความรู้ความสามารถ และมีสมรรถนะ ในการทำงานสูงยิ่งขึ้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลง ผู้ปฏิบัติงานในด้านความรู้ความสามารถ ทักษะอุปนิสัยทัศนคติและวิธีการทำงานที่จะนำไปสู่ ประสิทธิภาพในการทำงาน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญต่อองค์กร อันเนื่องมาจาก ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ หรือความล้มเหลวถ้า องค์กรใดมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ความสามารถมาก องค์กรนั้น ก็จะมีโอกาสจัดการองค์การ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้^{๑๓} จึงทำให้ผู้บริหารองค์กรต่าง ๆ ได้มีการตื่นตัวเพื่อการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ “เป็นการกระทำทุกอย่างเพื่อที่จะเพิ่มศักยภาพและการพัฒนาความรู้ ทักษะความสามารถตลอดจนปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของบุคลากรเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ขององค์กร”^{๑๔} การทำให้มีคุณภาพมากขึ้นในกรณีเกี่ยวกับบุคคล คือการดำเนินงานเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถและทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานที่ตนรับผิดชอบให้มีคุณภาพประสพผลสำเร็จเป็นที่ พอใจแก่องค์กร^{๑๕} จึงกล่าวได้กว่า “การที่นายจ้างจัดการเรียนรู้ให้แก่บุคลากรของตนในช่วง ระยะเวลาใดเวลาหนึ่งเพื่อก่อให้เกิดการปรับปรุงการปฏิบัติงาน และเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ของบุคลากร”^{๑๖}

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้เกิดความรู้ความสามารถในการทำงาน จึงมีความ จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะองค์กรจะเจริญหรือเสื่อมลง ก็ขึ้นอยู่กับบุคลากรผู้ทำงานเป็นสำคัญ ถ้าบุคลากรมีความรู้ความสามารถ รู้หน้าที่การงานที่รับมอบหมาย ก็จะทำให้เนื้องานออกมา มีประสิทธิภาพตามมา

๒.๓.๑.๔ พัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึง ประสงค์ อันเป็นแรงผลักดันให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างช้า และขาดประสิทธิภาพประสิทธิผล ปรับเปลี่ยนให้มีพฤติกรรมทุกอย่างที่ดีก็พัฒนาให้เจริญยิ่งขึ้น ที่ไม่ดีก็ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดียิ่งขึ้น เพื่อทำให้เกิดเป็นประโยชน์ต่อองค์กรอย่างเต็มที่

^{๑๓} ชาญ โจรจนแสง, องค์กรและการจัดการหน่วยที่๗, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรม มาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙๓.

^{๑๔} นราธิป ศรีงาม, การวางแผนทรัพยากรมนุษย์หน่วยที่๘- ๑๕, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘.

^{๑๕} พะยอม วงศ์สารศรี, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการสถาบัน ราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

^{๑๖} สุจิตรา ธนानันท์, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, หน้า ๓๕.

กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งหมด อันได้แก่การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติ โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุม กระบวนการจัดการศึกษาให้ทุกคน และทุกระดับมีความรู้ ความสามารถมีทักษะ และทัศนคติอันพึงปรารถนาของสังคมและประเทศชาติ และรวมถึงการฝึกอบรมการสอนงานการปรับเปลี่ยนหมุนเวียน หรือแม้แต่กระบวนการในการพัฒนาตนเองอีกด้วย^{๑๗} ฟลิปโป(Flippo) ได้กล่าวถึงการพัฒนาศักยภาพว่าเป็นการเพิ่มทักษะด้วยการฝึกอบรมเพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง^{๑๘} การพัฒนาศักยภาพขององค์กร จึงเป็นการพัฒนาเพื่อปรับปรุงพฤติกรรมทั้งภายในและภายนอกให้แสดงออกอย่างมีพลัง มีประสิทธิภาพ อย่างน่าอัศจรรย์

๒.๓.๑.๕ พัฒนาเพื่อวางแผนเตรียมความพร้อมอย่างมีประสิทธิภาพ

การวางแผน เป็นหน้าที่ที่สำคัญหนึ่งของการจัดการ ซึ่งจะประกอบด้วยการวางแผน องค์กร การนำ และการควบคุมที่เกี่ยวข้องกับการเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาและการวางแผน วัตถุประสงค์ การกำหนดเป้าหมาย การสร้างกลยุทธ์ และการตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติที่ เหมาะสมเพื่อให้กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามความ ต้องการ โดยการวางแผนที่ดีจะเป็นทั้งคู่มือและแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บุคคลหรือองค์กรสามารถ ดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ได้

๒.๔ วิธีการพัฒนามนุษย์

การพัฒนามนุษย์ ย่อมมีวิธีการหลายอย่าง ขึ้นอยู่กับบริบทแห่งเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่มี อยู่ในขณะนั้น แต่ก็สามารถแบ่งเป็น ๒ วิธีการ คือ วิธีการพัฒนามนุษย์ด้วยหลักวิชาการสมัยใหม่ และวิธีการพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธธรรม ดังนี้

๒.๔.๑ วิธีการพัฒนามนุษย์ด้วยหลักวิชาการสมัยใหม่

(๑) การพัฒนามนุษย์โดยวิธีการฝึกอบรม (Training) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สามารถทำได้หลายวิธีแต่วิธีที่นิยมทำเป็นกันส่วนใหญ่มีวิธีได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยการ ฝึกอบรมโดยการศึกษาและโดยการพัฒนา การพัฒนาศักยภาพด้วยการจัดโครงการฝึกอบรมนั้นจะ ส่งผลและเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับองค์กร หรือหน่วยงานได้เพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถและทัศนคติที่มีต่องานของบุคลากรผู้รับผิดชอบจัดการฝึกอบรมเป็นสำคัญ หากจะให้ สามารถปฏิบัติงานด้านการบริหารงานฝึกอบรมได้อย่างมีประสิทธิภาพนอกเหนือไปจากจะต้องมี ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการฝึกอบรม และหลักการบริหารงานฝึกอบรมแต่ละขั้นตอนแล้ว ผู้รับผิดชอบงานฝึกอบรมควรจะต้องมีความรู้พื้นฐานทางสังคมศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์แขนง

^{๑๗} บุญเลิศไพรินทร์, พฤติกรรมการบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ ข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

^{๑๘} Flippo, Edwin B. Management : A Behavioral Approach, (Boston: Allyn & Bacon, 1971), p.8.

ต่างๆอย่างกว้างขวาง เช่นสังคมวิทยา จิตวิทยาและศาสตร์การจัดการ ซึ่งจะช่วยให้สามารถกำหนดหลักสูตร และโครงการฝึกอบรมได้ง่ายขึ้น มีความรู้เกี่ยวกับหลักการบริหารบุคคล และการพัฒนาบุคคลด้วยวิธีการอื่น ๆ การฝึกอบรมเป็นการช่วยให้บุคลากรทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นการยกระดับความสามารถของบุคลากรทุกวิถีทางให้เท่าเทียมกับงานที่มอบให้ทำการฝึกอบรมเป็นกระบวนการพัฒนา และปรับปรุงลักษณะการทำงานให้เป็นไปตามความต้องการของบุคคลและนโยบายขององค์การการฝึกอบรมต้องอาศัยเทคนิค และหลักการเรียนรู้เข้ามาช่วย เช่นการจูงใจความเข้าใจการได้ความรู้ และการเก็บความรู้ที่ได้นั้นไว้ แล้วนำมาปฏิบัติในการทำงานได้ การฝึกอบรมจะได้ผลดีเมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เข้าใจถึงจุดหมายของการอบรมโดยมีรูปแบบต่างๆ เช่นการปฐมนิเทศการฝึกในห้องฝึกงานการอบรมโดยอาศัยเทคนิคการสอนเช่นการบรรยายการอภิปราย เป็นต้นโดยส่วนใหญ่การฝึกอบรมจะเป็นวิธีการที่ใช้สำหรับงานปัจจุบันกำหนดแบบอย่างที่เป็นทางการกับระดับพนักงานสำหรับการพัฒนาเป็นกระบวนการที่ใช้สำหรับงานในอนาคต กระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ และให้ความชำนาญเพื่อวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งโดยมุ่งให้คนได้เรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนไปในทางที่ต้องการทำให้ได้รับความรู้ใหม่ ๆ มีความชำนาญในการทำงานมากขึ้น เพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาและทัศนคติที่จะปรับปรุงงานเปลี่ยนแปลงงานให้ดีขึ้นตามแนวทางที่องค์การกำหนด

(๒) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยการศึกษา (Study) การศึกษาที่จุดเน้นที่บุคคลหรือทรัพยากรมนุษย์มากกว่างานวัตถุประสงค์ของการศึกษาก็เพื่อเตรียมบุคคลสำหรับการเลื่อนตำแหน่งที่สูงขึ้นในองค์การกับเป็นการพัฒนา เรื่องอาชีพล่าช้าคือ เลื่อนขึ้นเป็นหัวหน้างานการให้การศึกษาทางด้านทัศนคติที่เกี่ยวกับมนุษย์สัมพันธ์ และการบังคับบัญชาจะเป็นสิ่งที่สำคัญ สำหรับโครงการการศึกษาของบุคคลเนื่องจากทำให้การศึกษาเรื่องใหม่จึงเป็นความจำเป็นเพื่อที่จะสามารถปรับตัวทำหน้าที่ ในสิ่งแวดล้อมใหม่ได้ สิ่งที่ควรคำนึงถึงในเรื่องของการศึกษาก็คือการศึกษาเป็นเรื่องของการลงทุนซึ่งผลที่จะได้รับจะปรากฏขึ้นในระยะยาวนอกจากนี้การประเมินผลกระทำได้โดยเทียบผล ที่ได้กับวัตถุประสงค์ที่ตั้ง

(๓) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยการพัฒนา (Development) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยการพัฒนาตนเองในงานหมายถึงผู้บังคับบัญชาหรือผู้ที่รับผิดชอบอื่นๆเช่น ฝ่ายการเจ้าหน้าที่/ฝ่ายการพนักงานได้ทำการสอนงาน (Coaching) การแนะนำงานและการเพิ่มหน้าที่และความรับผิดชอบในงานการหมุนเวียนงานให้พนักงานได้รับความรู้และประสบการณ์จากการทำงานในตำแหน่งหน้าที่ต่างๆเป็นการเพิ่มพูนความรู้และพัฒนาทักษะในการปฏิบัติงานซึ่งจะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานมีขีดความสามารถในการปฏิบัติงานเพิ่มมากขึ้น^{๑๙}

^{๑๙}เฉลิมพงศ์ มีสมนัย, วิธีการและเทคนิคการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๔๙.

๒.๔.๒ วิธีพัฒนามนุษย์ตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม

เบญจศีล เบญจธรรม เพื่อสร้างความสงบสุขของสังคม หลักเบญจศีลเบญจธรรมนั้น มีความสำคัญต่อการสร้างสังคมคุณธรรมด้วยเหตุที่เป็นหลักการพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยปกติสังคมย่อมมีความขัดแย้งและมีความแตกต่างในเรื่องพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่ถูกต้อง เป็น การเบียดเบียน ลักขโมย ประพฤติผิดในกาม และหลงในสุราเมรัยและอบายมุข เป็นต้น ดังนั้น การมีเบญจศีลเบญจธรรมของบุคคลจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข มีคุณธรรมตามที่สังคมปรารถนา ดังนี้

(๑) เบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจาหมายถึง การงดเว้นจากการ กระทำบาปทุจริตซึ่งถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี ไม่ควรประพฤติ เพราะบั่นทอนความดีและมีเวรมีภัยติดตัว^{๒๐} เป็นคุณธรรมที่รักษากาย และวาจาของหมู่มนุษย์ที่รวมกันอยู่ในสังคม ให้เกิด ความเรียบร้อย เกิด สันติสุข ไม่ล่วงล้ำสิทธิซึ่งกันและกัน อยู่ร่วมกันได้ด้วยความสนิทใจอยู่อย่างปกติสุข เบญจศีลหรือ ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้คนมีความแตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานและทำให้คนเป็นคนดีของสังคม จึง ควรนำมาอบรมปลูกฝังแก่เด็กและเยาวชนให้ถือเป็นแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวันต่อไป

ความหมายของศีล จากปาทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต ให้ความหมายของศีล ไว้ว่า^{๒๑} ศีล คือ ความปกติธรรมชาติ ธรรมชาติอันสัตบุรุษพึงทรงไว้ สภาวะความสำรวม

พจนานุกรมพุทธศาสตร์^{๒๒} ได้ให้ความหมายของศีลไว้ว่า ศีล คือ การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๒๓} ได้ให้ความหมายของศีลไว้ว่า ศีล คือ ข้อบัญญัติ ที่กำหนดการปฏิบัติทางกายและวาจาทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล๕ ศีล๘

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)^{๒๔} กล่าวว่า สาระของศีลอยู่ที่เจตนา ได้แก่ การไม่คิด ล่วงละเมิด คำว่าละเมิดแห่งหนึ่งคือ ละเมิดระเบียบ ละเมิดกฎเกณฑ์ บทบัญญัติละเมิดวินัยที่วางกันไว้ อีกแห่งหนึ่ง คือ ละเมิดต่อผู้อื่น หมายถึง เจตนาที่จะเบียดเบียนผู้อื่นนั่นเอง ศีล จึงหมายถึง การไม่มี เจตนาละเมิดระเบียบวินัย หรือไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่นถ้ามองตาอาการหรือการกระทำ ศีล ก็คือ ความไม่ละเมิดและการไม่เบียดเบียน มองอีกด้านหนึ่ง ศีลอยู่ที่ความสำรวมระวัง กล่าวคือ การ สำรวมระวัง คอยปิดกั้นเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นนั่นเองเป็นศีล และถ้ามองให้ลึกที่สุดสภาพจิตของผู้ ไม่คิดจะละเมิด ไม่คิดจะเบียดเบียนใครนั่นแหละคือตัว ศีล

^{๒๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต), พจนานุกรม เพื่อการศึกษาพุทธศาสน์, หน้า ๔๘๑.

^{๒๑} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิล, ๒๕๓๑), หน้า ๘๓๗.

^{๒๒} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๙๒.

^{๒๓} ราชบัณฑิต, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๓๔), หน้า ๙๕๗.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๖๗.

ศีล แปลว่า ^{๒๕} ปกติ หมายถึง ปกติกาย วาจา เพราะมีใจคิดงดเว้นจากโทษทางกาย ทาง วาจาที่ควรงดเว้น ดังเช่นที่ระบุไว้ในศีล ๕ ศีลจึงสำเร็จด้วยวิริติเจตนา แปลว่าเจตนาคิดงดเว้นคำว่า วิริติกับคำว่าเวรมณี แปลว่า งดเว้นเหมือนกัน วิริติโดยทั่วไปมี ๓ คือ

๑. สัมปัตติวิริติความเว้นจากวัตถุที่จะกล่าวถึงล่วงได้อันมาถึงเฉพาะหน้า คือ ไม่ได้รับถือ ศีลมาก่อน แต่เมื่อได้พบสัตว์ที่มีชีวิตที่จะฆ่าได้ ไปพบทรัพย์ที่จะลักได้ แต่กัเว้นได้ไม่ฆ่า ไม่ลักเป็นต้น ความคิดงดเว้นได้อย่างนี้ก็เป็นศีลเหมือนกัน แต่ถ้างดเว้นเพราะไม่ได้โอกาสไม่จัดว่าเป็นศีล

๒. สมาทานวิริติความงดด้วยอำนาจ การถือเป็นกิจวัตร การรับถือศีลที่เรียกว่าสมาทาน ศีล เพราะคำว่าสมาทานแปลว่าการรับถือ จะสมาทานด้วยตนเอง คือ ตั้งจิตว่าจะงดเว้นจากโทษข้อ นั้นๆ เองก็ได้ จะสมาทานด้วยรับจากผู้อื่นซึ่งเป็นผู้มีศีล เช่น จากพระภิกษุ สามเณรก็ได้ถึงแม้จะรับ จากผู้อื่นก็มีใช้จะรับแต่ปาก ต้องตั้งใจรับจึงจะได้ศีลก่อน แต่รับศีลจากผู้มีศีลมีธรรมเนียมของสงฆ์ และศีลดังกล่าวแล้ว

๓. สมุจเฉทวิริติ ความเว้นด้วยตัดขาดมีอันไม่ทำอย่างนั้นเป็นปกติตามภูมิของคนผู้ปฏิบัติ ท่านกล่าวว่า เป็นวิริติของพระอรหันต์ แต่เมื่อจะอธิบายให้ฟังทุกๆ ไป ก็อาจอธิบายได้ว่า คือ เว้นจน เป็นปกติของตนจริงๆ

เบญจศีล เป็นศีลขั้นต้นที่ถือว่าเป็นพื้นฐานแห่งศีลทั้งปวง พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ๕ ข้อ เรียกว่า เบญจศีล หรือศีล ๕ แต่ว่าในบางกรณีและในบางโอกาสก็ขยายออกไปเป็นศีล ๘ เรียกว่า อุโบสถศีล และขยายออกเป็นศีล ๑๐ เช่น ศีลของสมาเณร เป็นต้น แต่ก็ล้วนมีศีล ๕ เป็น เรียกว่า อุโบสถศีล และขยายออกเป็นศีล ๑๐ เช่น ศีลของสามเณร เป็นต้น แต่ก็ล้วนมีศีล ๕ เป็นพื้นฐาน ศีล ห้าข้อนี้ มีกล่าวไว้ในสารัชชสูตรว่า...ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้ แก่ล้าวกกล้า ธรรม ๕ ประการ คือ ^{๒๖}

๑.เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์

๒.เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์

๓.เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤตินิเอดในกาม

๔. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ

๕. เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือ สุรา และเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความ ประมาท”

ประโยชน์และความสำคัญของเบญจศีลเบญจศีล ^{๒๗} ถือว่ามีประโยชน์และความสำคัญ ต่อสังคมมนุษย์มาก เพราะเป็นข้อปฏิบัติหรือวินัยพื้นฐานของวินัยทั้งหมด ที่ใช้บังคับควบคุมคนใน สังคม เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งถ้าหากไม่ มีศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานในจิตใจของคนแล้ว คนในสังคมก็จะสร้างปัญหาให้สังคมมากขึ้น อาชญากรรมที่ร้ายแรงแทบทั้งหมดเป็นเรื่องของการละเมิดศีล ๕ ในสังคมที่มากด้วยการสังหารผลาญ

^{๒๕} สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน), **หลักพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราช วิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

^{๒๖} อด.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๑/๒๙๒.

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๗๑-๗๗๒.

ชีวิต การป้องกัน การทำร้ายกัน การลักขโมย ปล้น แย่งชิง การทำความผิดทางเพศมีคดีฆาตกรรม โจรกรรม การข่มขืน หลอกหลวง การเสพ ของมีเงินเมา และสิ่งเสพติด ตลอดจนการก่อปัญหาและอุบัติเหตุต่างๆ เนื่องมาจากของมีเงินเมาและสิ่งเสพติดเหล่านั้นระบาดแพร่หลายทั่วไป ชีวิตและทรัพย์สินไม่ปลอดภัย จะอยู่ไหนหรือไปที่ไหนก็ไม่มี ความมั่นใจ เต็มไปด้วยความหวงใยวิตกกังวล จีจิวหวาดผวาลบๆ ผู้คนพบเห็นกันแทนที่จะอบอุ่นใจ ก็หวาดระแวงกัน อยู่กันไม่เป็นปกติสุข สุขภาพจิตของประชาชนย่อมเสื่อมโทรม ยากที่จะพัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพของจิตและสังคม เช่นนั้นก็ไม่ใช่เป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลสำหรับการสร้างสรรค์สิ่งดีงามที่สูงขึ้นไป เพราะมีความเดือดร้อนระส่ำระสาย ยุ่งแต่การแก้ปัญหา และมีแต่กิจกรรมที่บ่อนทำลายให้สังคมเสื่อมโทรมลงไปทุกที การขาดศีล ๕ จะเนื่องมาจากเหตุใดก็ตาม จึงย่อมเป็นมาตรฐานวัดความเสื่อมโทรมของสังคม ส่วนสภาพพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตที่ตรงข้ามจากนี้ นั่นแหละ คือ การมีศีล ๕ ดังนั้น ศีล ๕ จึงเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างต่ำที่สุดของความประพฤติมนุษย์ สำหรับรักษาสภาพแวดล้อมทางสังคมให้อยู่ในภาวะเกื้อกูล และเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

อานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ อานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ คือ ผลดีที่ผู้รักษาศีลห้าจะได้รับอย่างแน่นอนอนปรกติตามคำบาลีว่า “สีเลน สุขัตถินติ สีเลน โภคสมปทา สีเลน นิพพุติ ынติ” แปลความว่า^{๒๘}

๑. สุขัตถินติทำให้เข้าถึงคติที่ดี (ไม่ตกไปสู่คติอันชั่ว)
๒. โภคสมปทาทำให้ได้โภคสมบัติ (ไม่ตกไปสู่ความวิบัติ)
๓. นิพพุติ ынติ ทำให้ถึงความดับทุกข์ (ไม่จมดิ่งลงสู่ความทุกข์)

อานิสงส์ ๓ ประการนี้ถือเป็นแม่บท เมื่อพูดถึงอานิสงส์การรักษาศีล

สุคติ หมายถึง คติแห่งชีวิต-คติ ก็คือ ทางเบื้องหน้านั้นเอง (ค่านีเราใช้อยู่ทั่วไป เช่น อุดมคติ คติโลก คติธรรม ทิฏฐานุกติ หรือในพุทธประวัติที่พราหมณ์ทำนายพระพุทธเจ้าเมื่อทรงพระเยาว์ว่า พระองค์มี คติเป็นสอง คือ ถ้าไม่เป็นพระศาสดาเอกก็เป็นพระจักรพรรดิ)ไม่ได้หมายความว่าตายแล้วจึงจะไปสวรรค์เท่านั้น เช่น เป็นข้าราชการเลื่อนเป็นหัวหน้าแผนก หัวหน้ากอง อธิบดี รัฐมนตรี นี่คือตัวอย่างคำว่า สุคติ-คติที่ดี ตรงกันข้าม คนไม่มีศีลก็ไปทุกคติ เช่น ไปเป็นคนอันธพาล เป็นโจร เป็นนักโทษ ฯลฯ

โภคสัมปทา ความถึงแห่งโลกะ ไม่ได้หมายความว่ารวยทรัพย์มากๆ เท่านั้นแต่หมายถึงความประกอบพร้อมสองประการ คือ หมายถึงการมีโลกะกับการเสวยโลกะรวมกันทั้งสองอย่างจึงเป็น “โภคสัมปทา” มีโลกะ + เสวยโลกะ = โภคสัมปทา

การมีโลกะอย่างเดียวนั้น คนไม่มีศีลก็มีได้ เช่น ไปขโมยเขามา โกงเขามา ฉะนั้นจึงปรากฏว่าคนไม่มีศีลก็รวย แต่การเสวยโลกะ หรือกินสมบัติที่จะเสวยให้เต็มที่เต็มทางจะต้องหมายความว่า กินอ้ม ใช้พอด้วย สุขใจด้วย ไม่ต้องรับผลบาปกรรมในอนาคตด้วย คนที่จะเสวยได้เต็มที่อย่างนี้เฉพาะแต่คนมีศีล ซึ่งได้มีสมบัติมาโดยไม่ต้องผิดศีลเท่านั้น

^{๒๘} ปัน มุกกันต์, แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักรธรรมตรี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๔๒๗-๔๓๐.

ส่วนคนทุกศิลปะจะได้กินสมบัติของตนก็แค่อิ่ม คือ พอกินพอใช้ แต่ยังมีความทุกข์เดือดร้อน ทั้งจะต้องรับผลบาปกรรมในอนาคตด้วย

นิพพิติ ไม่ได้หมายถึงการบรรลุนิพพานเท่านั้น นั่นเป็นปลายสายแล้ว แต่หมายถึงความดับทุกข์ดับร้อนในชีวิตประจำวันของเราด้วย ก็คือความสบายใจ เย็นใจ ไม่ต้องหวาดผวาเพราะระแวงว่าคนนั้นจะฟ้องร้อง คนนี้จะจ้องแค้น คนโน้นจะกล่าวโทษ นี่คือฐานที่จะสร้างสมาธิและปัญญาให้สมบูรณ์ จนบรรลุนิพพานในที่สุดจนเห็นว่า ผลของการรักษาศิลปะโดยตรงนั้นย่อมได้แก่ผู้รักษาศิลปะนั้นเอง ต่อนั้นไปจึงกระจายออกไปถึงครอบครัว วงวาน และประเทศชาติ (ผิดจากที่ท่านอธิบายในทำนองว่า เรารักษาศิลปะก็เพื่อมีให้คนอื่นเดือดร้อน แล้วตนจึงจะได้บุญจากที่ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน)

ส่วนปัญหาที่ว่าทำไมคนรักษาศิลปะจึงได้คิดที่ดี ทำไมจึงได้ความสงบใจ ก็มีเหตุผลที่พิสูจน์ได้อยู่มาก โดยไม่ต้องอ้างว่าเป็นอภินิหาร เช่นว่า คนมีศิลปะที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่ผู้น้อย ก็เจริญด้วยยศและตำแหน่ง (คติ) ดังนี้ เป็นต้น

๒) เบญจธรรม

เบญจธรรม ถือได้ว่าเป็นคุณธรรมที่มาคู่กับเบญจศิลปะ มีความเมตตาเป็นต้น ซึ่งไม่ใช่ข้อบังคับห้าม แต่เป็นข้อที่ควรปฏิบัติหรือควรมีในจิตใจของตน เพื่อให้เกิดความน่าอยู่ และสงบสุขของสังคม จึงควรนำมาปลูกฝังให้แก่เด็ก ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

มินักวิชาการ ได้กล่าวถึงความเป็นมาและความหมายของคำว่า “เบญจธรรม” ไว้ว่า^{๒๙} ในยุคหลังต่อมา ประชาชนได้นำเอาธรรมบางข้อที่เข้าคู่กันกับสิกขาบทหรือศีล ๕ นั้น มาจัดวางเป็นหมวดขึ้นสำหรับแนะนำให้คฤหัสถ์ปฏิบัติคู่กันไปกับเบญจศิลปะ โดยเรียกชื่อว่า เบญจธรรม หรือเบญจกัลยาณธรรม ข้อธรรมที่นำมาจัดนั้นก็เดินตามแนวของหลักที่เรียกว่ากุศลกรรมบถนั่นเอง แต่ในการเลือกข้อธรรมมาจัดเข้ามีความแตกต่างกันอยู่บ้าง โดยเฉพาะในแง่ของข้อธรรมที่มีความหมายกว้างแคบกว่ากัน หัวข้อของเบญจธรรมนั้น เรียงตามลำดับให้เข้าคู่กับศีล ๕ คือ ๑. เมตตาและกรุณา ๒. สัมมาอาชีวะ (บางท่านเลือกเอาหรือรวมเอาทานเข้าด้วย) ๓. กามสังวร คือ ความรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์หรือเรื่องรักใคร่ไม่ให้ผิดศีลธรรม (บางท่านเลือกเอาสทธานโศษ คือ ความยินดีด้วยคู่ครองของตน) ๔. สัจจะ ๕. สติสัมปชัญญะ (บางท่านเลือกเอาอัปปมาท คือ ความไม่ประมาท ซึ่งได้ความเกือบไม่ต่างกัน)

เบญจธรรม หมายถึง^{๓๐} ธรรม ๕ บางทีเรียกว่า “เบญจกัลยาณธรรม” หมายถึง ธรรมอันดีงาม ๕ ประการ คู่กับเบญจศิลปะ เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศิลปะ ผู้รักษาศิลปะควรมีไว้ประจำใจเป็นนิจ ๕ ประการ คือ

๑. เมตตากรุณา ความรักใคร่ ประารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ความเจริญ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ ๑

๒. สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่ ๒

๓. กามสังวร ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใน รูป เสียง กลิ่น รส และผัสสะ คู่กับศีลข้อที่ ๓

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗๓.

^{๓๐} บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๓.

๔. สัจจะ ความสัตย์หรือความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ ๔

๕. สติสัมปชัญญะ ความระลึกได้ และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกฝนให้เป็นผู้ที่รู้จักยั้งคิดรู้สึกตัว อยู่เสมอว่า สิ่งใดควรทำ ไม่ควรทำ ระวังไม่ให้ประมาท คู่กับศีลข้อที่ ๕

จากข้อความเบื้องต้นดังกล่าว ได้มีการอธิบายเพิ่มเติม ดังนี้๑) เมตตากรุณา เป็นกัณยานุธรรม ธรรมที่งามหรือธรรมที่ทำให้เป็นกัณยานุคนคนงาม เมตตากรุณานี้เป็นมูลฐานให้เกิดศีลข้อที่ ๑ และทำให้จิตใจงาม เป็นเหตุก่อการกระทำเกื้อกูลขึ้นอีก ดังเช่น ไม่ฆ่าสัตว์มีศีล และเกื้อกูลสัตว์ด้วยมีธรรม คือ ความเมตตากรุณา การไม่เกื้อกูลใครไม่ทำให้เสียศีล เพราะไม่ได้ฆ่าใคร แต่ขาดธรรมคือกรุณา ฉะนั้นจึงควรปลูกเมตตากรุณาให้มีคู่ไปกับศีล

เมตตา คือ ความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข คำว่าไมตรีจิตหรือมิตรจิต ก็คือ จิตใจที่ประกอบด้วยเมตตา คนที่มีมิตรจิต เรียกว่า มิตร ตรงกันข้ามกับศัตรูหรือไพรี ซึ่งมีจิตพยาบาทมุ่งร้าย เมตตา จึงตรงข้ามกับโทสะพยาบาท เมตตาเป็นเครื่องอุปถัมภ์ โทสะพยาบาทเป็นเครื่องทำลายล้าง ฉะนั้น เมื่อเมตตาต่อกันย่อมคิดจะเกื้อกูลกันให้มีความสุข จึงจะประพาศติผลดีพลัดต่อกันบ้าง ก็ให้อภัยกัน ไม่ถือโทษ

กรุณา คือ ความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นปราศจากทุกข์ เมื่อเห็นทุกข์เกิดแก่ผู้อื่นก็พลอยห่วงใย สงสาร เป็นเหตุให้คิดช่วยทุกข์ภัยของกันและกัน กรุณานี้ตรงกันข้ามกับวิหิงสา ความเบียดเบียน สิ่งที่เป็นเครื่องช่วยเปลื้องช่วยบำบัดทุกข์ภัยทั้งหลาย เช่น โรงพยาบาล เป็นต้น ล้วนประกาศกรุณาของท่านผู้สร้าง^{๓๑}

๒. สัมมาอาชีวะ ความเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เป็นข้อที่ควรมีให้คู่ไปกับศีลข้อที่ ๒ คนมีศีลที่ยากจนขัดสนและคนที่เป็นโจร เป็นขโมย ก็เพราะขาดสัมมาอาชีวะ ถ้ามีสัมมาอาชีวะก็จะไม่ยากจน จะไม่เป็นขโมย

พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ทำงานหาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ เพื่อให้ได้ทรัพย์มาในทางที่ชอบให้พอเพียง เมื่อหาเลี้ยงชีพเองยังไม่ได้ เช่น ยังเป็นเด็กกำลังเล่าเรียนศึกษา ต้องอาศัยบิดามารดา หรือผู้ที่ตนอาศัยอยู่ทำการงานที่พอควรแก่กำลัง และเวลาของตน ไม่ใช่ทรัพย์ที่ท่านให้ในทางที่ผิด เช่น ไปเล่นการพนัน ไข่แต่ในทางที่เป็นประโยชน์ ให้รู้จักค่าของทรัพย์ ให้รู้ว่าท่านได้ทรัพย์มาด้วยความเหน้อยยาก รู้จักประหยัด ออมทรัพย์ ไม่หลอกลวงขอทรัพย์ท่าน^{๓๒}

๓. กามสังวร ความสำรวมในกามสังวร แปลว่า สำรวม คือ ระวัง ควบคุมตนไม่ให้ประพฤติดแต่ให้ประพฤตินในทางที่ชอบ เมื่อเป็นเยาวชนก็ระวังควบคุมใจ ระวังควบคุมกายไม่ให้ออกไปนอกทาง ละเว้นเหตุชักจูงต่างๆ เช่น หนังสือและภาพยนตร์ เป็นต้น ที่เป็นเหตุยั่วยุ รักษาประเพณีอันดีงามของไทยตามที่ผู้ปกครองของตนได้อบรม แนะนำอยู่ โดยมากแล้วการป้องกันเป็นการดีกว่าแน่นอน และต้องป้องกันไว้แต่ต้นเหมือนอย่างป้องกันไฟไม่ให้เกิดขึ้นย่อมดีกว่าดับไฟ และดับไฟกองน้อยย่อมดีกว่าดับไฟกองโต ซึ่งอาจจะดับไม่ได้ต้องปล่อยให้ไหม้ไปเอง และไฟอย่างนี้เป็นไฟละเอียดอย่างไฟฟ้า ซึ่งเมื่อถูกไฟฟ้าอย่างแรงดูดแล้วอาจทำให้หัวใจหยุดได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสเปรียบไว้ว่าเหมือนอย่างครุสลักมีพิษที่รักษาได้ยาก เมื่อยังไม่ถึง วยถึงเวลาจึงควรที่จะป้องกันไว้ก่อน

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๓-๑๙๔.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๔.

ส่วนในสามภรรยา ทางพระพุทธศาสนาสอนให้สามีสันโดษ คือ ยินดี พอใจอยู่แต่ในภรรยาของตน ส่วนภรรยาให้มีความซื่อตรงในสามีของตน เพื่อให้อยู่ครองกันเป็นสุขตลอดไป เมื่อเป็นเช่นนี้แม้จะเกิดอันตรายขึ้นก็อาจช่วยกันได้ และเป็นตัวอย่างที่เป็นที่ควรสรรเสริญ^{๓๓}

๔. ความมีสัตย์ ได้แก่ มีความจริง ความตรง คนที่มีความจริงจะเป็นเด็กก็ตาม ผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมเป็นคนซื่อตรงต่อมิตรสหาย สวามีภักดี คือ จงรักภักดีในเจ้านายของตน มีความกตัญญู กตเวทีในท่านผู้มีคุณ มีความยุติธรรมหรือเที่ยงธรรม รู้จักผิดรู้จักถูก และว่าไปตามผิดตามถูกในบุคคลในเรื่องทั่วไป กล่าวโดยเฉพาว่าเป็นคนมีวาจาสัตย์ พูดเป็นที่เชื่อถือได้

ศีล คือ มุสาวาทา เวมณี (เว้นจากกล่าวเท็จ) และธรรม คือ ความมีสัตย์นี้จำเป็นแก่สังคมมนุษย์ทุกสังคม เป็นต้นว่า ในระหว่างเพื่อน ในระหว่างสามภรรยาหรือครอบครัว ขึ้นไปจนถึงในระหว่างประเทศ เมื่อต่างมีศีลธรรมค้ำจุนจึงอยู่ด้วยกันเป็นปกติเรียบร้อย เชื้อถือกันได้ไว้วางใจกันได้ ผู้ปกครอง ประชาชน ตั้งแต่อดีตกาลมาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อรักษาศีลธรรมค้ำจุนอยู่เป็นที่เชื่อถือได้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ คือ ภายในประเทศก็ไม่พูดหลอกลวงประชาชนรักษาสัตย์ต่อประชาชน สำหรับที่เกี่ยวกับต่างประเทศก็รักษาสัญญาที่ทำไว้ต่อกัน เป็นต้น^{๓๔}

๕. ความมีสติรอบคอบ ตรงกันข้ามกับความประมาท สติ คือ ความระลึกรู้คิดขึ้นได้ ประกอบกับสัมปชัญญะ ความรู้ตัว สติต้องมีสัมปชัญญะอยู่ด้วยจึงจะเป็นสติที่ถูกต้อง...คนเราทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต้องทำ ต้องพูดอยู่ทุกวัน เด็กหรือผู้ใหญ่ที่มีสติเมื่อทำอะไรพูดอะไรไปแล้ว ก็ระลึกได้ว่าได้ทำหรือพูดอะไร ผิดหรือถูก เรียบร้อยหรือไม่เรียบร้อย เป็นต้น จะทำอะไรพูดอะไรก็มีความระลึกรู้คิดก่อนว่าดีหรือไม่ดี อย่างที่โบราณสอนให้นับสิบก่อน คือ ให้นึกให้รอบคอบก่อนนั่นเองในขณะที่กำลังทำ กำลังพูด ก็รู้ตัวอยู่เสมอ ไม่ลืมหลงในเรื่องที่ทำที่พูด ไม่ลืมตัวไม่เผลอตัว บางคนมีปัญหาความรู้ดี แต่ขาดสติ ทำพูดอะไรผิดพลาดได้ อย่างที่กล่าวกันว่า ฉลาดแต่ไม่เฉลียว จึงสมควรหัดให้มีสติรอบคอบเพราะทุกๆ คน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ อาจทำสติได้ วิธีหัดคือ

๑. หัดนึกย้อนหลัง เป็นการฝึกความกำหนดจดจำ
๒. หัดนึกให้ได้ก่อนที่จะทำอะไรพูดอะไร
๓. หัดนึกให้ได้ก่อนที่จะโกรธใคร มิใช่โกรธเสียก่อน จนหายโกรธแล้วจึงนึกได้
๔. หัดให้มีความรู้ตัวอยู่ในเรื่องที่กำลังทำกำลังพูด ตลอดถึงกำลังคิดอยู่เสมอ ไม่ปล่อยให้ลืมตัว เผลอตัว
๕. หัดให้มีความยับยั้งในการที่ไม่ควรทำ ไม่ควรพูด ไม่ควรคิด ให้มีอุตสาหะในการที่ควรทำไป

การหัดทำสติ เมื่อหัดทำอยู่เสมอ สติจักเกิดมีทวีขึ้นตามลำดับ จนถึงเป็นสติรอบคอบ ถ้าไม่หัดทำจะไม่มีสติขึ้นเองนั้น เป็นการยากที่จะมีสติพอใช้ เหมือนอย่างเมื่อประสงคิให้ร่างกายมีอนามัยดี ก็ต้องทำกายบริหาร หรือออกกำลังกาย^{๓๕}

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑ - ๒๒๒.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๕ - ๒๓๖.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๒ - ๔๔๐.

๒.๔.๓ วิธีการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

แนวคิดการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑) การพัฒนามนุษย์ตามหลักศีล (ปารีสุทธิศีล ๔)

การพัฒนาตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เริ่มที่หลักการของการศึกษาเพราะการภาวนาหรือการพัฒนานั้น แท้จริงก็คือสิ่งเดียวกันกับการศึกษาหรือสิกขา สิ่งที่ต้องศึกษาหรือสิ่งที่ต้องพัฒนา แยกออกไปเป็น ๓ ด้าน คือพฤติกรรม จิตใจและปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรม ทางกาย และ วาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ มี ๒ ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ (ในความหมายเดิมทางพระพุทธศาสนารวมทั้งสัตว์อื่นทั้งหลายทั้งปวงด้วย) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ปัจจัย ๔ เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ ศีลแบ่งเป็นหมวดใหญ่ๆ ๔ หมวด คือ

ก) ปาฏิโมกขสังวรศีล หมายถึง ศีลคือการสำรวมในปาฏิโมกข์ หรือสำรวมในพระวินัย ในเชิงการประยุกต์ใช้หมายถึง การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน เมื่อคนอยู่ร่วมกัน หรือทำงานทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนถึงประเทศชาติ จะต้องมิมีกฎเกณฑ์ กติกา ตลอดจนกฎหมายเพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อย ความประสานสอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกัน ความร่วมรับผิชอบ และสามัคคี ที่จะเอื้อโอกาสหรือเป็นหลักประกัน ให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่างๆดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น ดังเช่น พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีวินัยแม่บท ที่เรียกชื่อเฉพาะว่าปาฏิโมกข์ ซึ่งเรามักเรียกกันง่าย ๆ ว่าศีล ๒๒๗ ชุมชนอื่น เช่น โรงเรียน ก็ต้องมีกฎกติกาที่เป็นวินัยแม่บทของตนเช่นเดียวกัน

วินัยแม่บทสำหรับสังคมคุณุสถหรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมด ก็คือ ศีล ๕ ซึ่งถือว่าเป็นมนุษยธรรม เพราะเป็นบรรทัดฐานที่จะทำให้มนุษย์มีวิถีชีวิตที่สูงกว่าสัตว์ดิรัจฉานอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกันและรักษาสังคมให้มีสันติสุข สังคมมนุษย์ส่วนย่อยลงไป เช่น ประเทศสถาบัน องค์กร และหน่วยงานต่างๆ นอกจากจะต้องรักษาศีล ๕ แล้ว ก็ยังต้องปฏิบัติตามวินัยแม่บทที่เป็นส่วนเฉพาะของตนเองย่อยลงไปอีก เช่น กฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา จรรยาบรรณของวิชาชีพต่างๆ เช่น จรรยาบรรณแพทย์ จรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน เป็นต้น

การจัดตั้งวางระเบียบชีวิตและระบบสังคม ด้วยการบัญญัติกฎกติกาอันชอบธรรมที่เรียกว่าวินัยแม่บทนั้น พึงมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ เพื่อความสงบเรียบร้อยอยู่ร่วมกันผาสุก เพื่อความสอดคล้องประสานกลมกลืน เพื่อความเกื้อหนุนกัน โดยไม่เบียดเบียน ไม่เอาเปรียบ เพื่อความมีส่วนร่วมและร่วมรับผิชอบ เพื่อความพร้อมเพรียงสามัคคี เพื่อป้องกันความชั่วและความเสียหาย เพื่อกันคนชั่วร้าย และให้โอกาสคนดี เพื่อเอื้อโอกาสให้ชีวิตและกิจการพัฒนาและดำเนินสู่จุดหมาย เพื่อความดีความงามมีวัฒนธรรมของสังคม และเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงแห่งหลักการ

ข) อินทริยสังวรศีล หมายถึง ศีลคือการสำรวมในอินทริย ๖ คือ สำรวมในตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รู้จักใช้อินทริย ๖ รับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทริย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้าวินัยใช้

หูดไม่เป็นเช่น คุณไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ถูกหลอกลวงและเสื่อมเสียสุขภาพเป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อการแย่งชิงหรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้อินทรีย์ให้ตาหู ฟังเป็นต้น อย่างมีสติ เมื่อคุณเป็น ฟังเป็น เช่น คุณทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหูแสวงหาความรู้ เป็นต้น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์หลักการในการพัฒนาอยู่ที่ การฝึกใช้อินทรีย์ เช่น

ก. รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดูจะฟังเป็นต้น แยกแยะได้อย่างรู้เท่าทันว่าสิ่งใด รายการใด ดีงามหรือไม่ เป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษเป็นภัย แล้วหลีกเลี่ยงสิ่งชั่วร้ายเป็นโทษภัย และรับดูรับฟังสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์

ข. ดู ฟัง เป็นไปอย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดีไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลงมัวเมา ตกเป็นทาสของสิ่งที่ดู ฟังไม่เป็นนั้น อันจะทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง สูญเสีย เวลา เสื่อมเสียสุขภาพ เสียการงาน เสียการเล่าเรียน เป็นต้น

ค. ไม่เห็นแก่ตัวความสนุกสนานบันเทิง ไม่ติดอยู่แค่ความชอบใจไม่ชอบใจแต่รู้จักดู รู้จักฟัง ให้ได้คุณค่าที่ดีงามเป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้น โดยเฉพาะที่สำคัญคือต้องให้ได้ปัญญา และคติที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตสังคม

ค) อาชีพปารีสฤทธิศิลป์ หมายถึง ศิลปะคือการประกอบอาชีพที่บริสุทธิ์ หรือชอบธรรม การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต มิฉฉาชีพ นอกจากชีวิต ของคนนั่นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้ว ก็จะก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพ และส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ คือหาเลี้ยงชีวิตโดยทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย สัมมาชีพพึงมีลักษณะที่สำคัญๆ ดังนี้ ถือเป็นอาชีพการงานที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัยหรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม เป็นอาชีพการงานที่ช่วยแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมในทางใดทางหนึ่ง เป็นอาชีพการงานที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้องงามยิ่งขึ้น ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา เป็นอาชีพการงานที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หากแต่ทำให้ชีวิตของตนมีคุณค่าน่าภาคภูมิใจ เป็นอาชีพการงานที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีพมาด้วยเรี่ยวแรงกำลังกาย กำลังสติปัญญา ความเพียรพยายาม ความสามารถและฝีมือของตน และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญชัดเจนหรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

ง) ปัจจัยสันนิสิตศิลป์ หมายถึง ศิลปะคือการพิจารณา ก่อนจึงบริโภคปัจจัยสี่ การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา พฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้ เสพ บริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพ บริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคมและแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลายรวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้งแย่งชิงเบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อมลภาวะเป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพบริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย ๔ ตลอดจนเทคโนโลยีอื่นๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเช้าเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้ อวดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยม ให้

เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภคหรือกินพอดี ที่เรียกว่า โภชนะมัตตัญญูตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุด

ปัจจัยปฏิเสวนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจ และบริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดีตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้นๆ ศิลพหัตถ์นี้มีหลักการในการปฏิบัติดังนี้

(๑) บริโภคด้วยความรู้ตระหนักรู้ว่าการมีใช้ หรือบริโภค สิ่งเหล่านั้นมิใช่เป็นจุดหมายของชีวิต แต่มันเป็นปัจจัยเครื่องช่วยเกื้อหนุนให้เราสามารถพัฒนาชีวิต และทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

(๒) บริโภคด้วยความรู้ทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภคใช้สอยสิ่งนั้น เช่น การสวมรองเท้ามีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยปกป้องเท้ามิให้เป็นอันตรายจากสิ่งกระทบกระทั่งและเชื้อโรค เป็นต้น และเพื่อช่วยให้เดินวิ่งได้สะดวกรวดเร็ว ทนทาน เป็นต้น มิใช่สวมใส่เพื่ออวดโก้แสดงฐานะกันตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

(๓) บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมให้ได้ปริมาณ ประเภท และคุณสมบัติของสิ่งที่บริโภคตรงพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภคสิ่งนั้น เช่น บริโภคอาหารในปริมาณและประเภทซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

(๔) สามารถละเว้นหรือเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่น สิ่งที่ทำลายสุขภาพ เป็นต้น โดยไม่เป็นเพียงแค่การเสพรสหรือเสพความโก้ ความหรูหรา เป็นต้น

๑. ศิลสิกขา คือการศึกษาในการควบคุมหรือรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย ไม่ให้ล่วงละเมิดศีล โดยเฉพาะศีลที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ หรือนิจศีล คือ ไม่ฆ่าผู้อื่นหรือสัตว์อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เจ็บ, ไม่ลักทรัพย์, ไม่เป็นชู้กับลูก-เมีย-สามีคนอื่น, ไม่พูดโกหก พูดสอดเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อแฉ้อ, ไม่ดื่มสุราและเสพสิ่งมีเมาทุกอย่าง

สรุป ศิล คือ การควบคุมกาย และวาจานั้นถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการล่วงละเมิดสิกขาบททุกอย่าง ก็มาจากพฤติกรรมทางกายและวาจา นี้ กายและวาจาเป็นอาการอยู่ในร่างกายของเรา ซึ่งร่างกายของเรานั้น มีช่องทางในการทำให้ผิดศีลอยู่ ๖ ช่อง ท่านเรียกว่า ทวาร ๖ คือ ช่องทางตา, ช่องทางหู, ช่องทางจมูก, ช่องทางลิ้น, ช่องทางกาย, และช่องทางใจ ดังนั้น หากรู้จักการควบคุมอินทรีย์ทั้ง ๖ อย่างในตัวเรา ก็ถือว่าเป็นการสำรวมกาย วาจา และใจ ก็คือการรักษาศีลนั่นเอง

๒) การพัฒนามนุษย์ตามหลักสมาธิ

สมาธิ หมายถึง การฝึกพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ดีงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ ยิ่งกว่านั้นปัญญาจะเจริญออกมาได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา เอาใจใส่ มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้นไม่ทอดทิ้ง ยิ่งเรื่องที่ยากหรือพิจารณายาก หรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่าน กระวนกระวาย คือ ต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุได้และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล

การพัฒนาจิตใจนี้ มีสมาธิเป็นแกนหรือศูนย์กลาง จึงเรียกก่ายๆว่า “สมาธิ” และอาจจะแยกออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ

๑. พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ เช่น เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี เป็นมิตร อยากให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา คือ ความสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ มุทิตา คือ ความพลอยยินดี พร้อมทั้งจะส่งเสริมสนับสนุนผู้ที่ประสบความสำเร็จมีความสุขหรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม อุเบกขา คือความวางตัววางใจเป็นกลาง เพื่อรักษาธรรม เมื่อผู้อื่นควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาตามเหตุและผล จากะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่เห็นแก่ตัว กตัญญู กตเวทิตา คือ ความรู้จักคุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น และแสดงออกให้เห็นถึงการรู้คุณค่านั้น หิริ คือ ความอายบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว โอตตปปะ คือ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว ขยาดต่อทุจริต คารวะ คือ ความอ่อนโยน สุภาพ นุ่มนวล ไม่กระด้าง

๒. พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็ง หนักแน่นมั่นคง แก่กล้าสามารถทำกิจการหน้าที่ได้ผลดี เช่น ฉันทะ คือ ความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ อยากรู้ความจริงและใฝ่ที่จะทำสิ่งดีงามให้สำเร็จ อยากเข้าถึงภาวะดีงามอันเลิศสูงสุด วิริยะ คือ ความเพียร บุกฝ่าไปข้างหน้า เอาธุระรับผิดชอบไม่ยอมทอดทิ้งกิจการที่อุตสาหะ คือ ความขยัน ความอดสู ความสู้ยากบากบั่น ไม่นั่น ไม่นอย ซันติ คือ ความอดทน ความเข้มแข็ง ความทนทาน หนักแน่น มั่นคง จิตตะ คือ ความมีใจจดจ่อ ใส่ใจ อุทิสต์อุทิสใจให้แก่กิจการหน้าที่หรือสิ่งที่ทำ สัจจะ คือ ความตั้งใจจริง จริงใจและจริงจัง เอาจริงเอาจัง มั่นแน่วต่อสิ่งที่ทำไม่เหนียวเหนียวไม่เรรวนไม่กลับกลาย อธิษฐาน คือ ความตั้งใจเด็ดเดี่ยว ความมุ่งมั่นแน่วแน่ต่อจุดหมาย ตบะ คือ พลังเพิกเฉย กำลังความเข้มแข็งพากเพียรในการทำกิจการหน้าที่ให้สำเร็จ โดยแผดเผาละทิ้งยับยั้งกิเลสตัณหาได้ ไม่ยอมทุจริต และไม่เห็นแก่ความสุขสำราญปรนเปรอ สติ คือ ความระลึกรู้ได้ ไม่เผลอเผลอ ไม่เลือนลหาย ทันต่อสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องทุกอย่างกำหนดจิตไว้กับกิจการหน้าที่หรือสิ่งที่ทำ ก็นั่งนิ่งจากสิ่งที่เสื่อมเสียหายเป็นโทษ และไม่ปล่อยโอกาสแห่งประโยชน์หรือความดีงามความเจริญให้เสียไป สมาธิ คือ ภาวะจิตที่ตั้งมั่น แน่วแน่ ได้ดี อยู่ตัว สงบ อยู่กับสิ่งที่ต้องการทำ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่แกว่งไกว ไม่มีอะไรรบกวนได้

๓. พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ คุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้นให้มียู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดีพระพุทธรเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่างโดยเฉพาะปราโมทย์ คือ ความร่าเริง สดชื่น เบิกบานใจ ไม่หดหู่หรือท้อเหี่ยว ปิติ คือ ความอิ่มใจ ปลาบปลื้มเปรมใจ พูใจ ไม่โทยทิวแห่งใจ ปัสสัทธิ คือ ความสงบเย็น ผ่อนคลายกายใจ ไม่คับ ไม่เครียด สุข คือ ความคล่องใจ สะดวกสบายใจ สมใจ ไม่มีอะไรบีบคั้นติดขัดคับข้องสันติ คือ ความสงบปราศจากความเร่าร้อนกระวนกระวาย ซึ่ง เกษม คือ ความปลอดภัยโปร่งความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย โลงโปรงใจไร้กังวล สติภาพ คือ ความเย็นสบาย ไม่มีอะไรแผดเผาใจ ไม่ตรอมตรม เสรีภาพ คือ ความมีอิสระ ไม่ถูกผูกมัดติดข้อง จะไปไหนก็ได้ตามประสงค์ ปรีโยทาทตา คือ ความผ่องใส ผุดผ่อง แจ่มจ้า กระจ่างสว่างใจ ไม่มีความขุ่นมัวเศร้าหมอง วิมรียาทิกัตตา คือ ความมีใจไร้พรหมแดน ไม่กีดกันจำกัดตัวหรือหมกมุ่นติดค้าง มีจิตใจใหญ่ กว้างไร้ขอบคั่นเขตแดน

คุณสมบัติทั้งหลายที่กล่าวมานี้ แม้จะดีงามเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง แต่บางอย่างอาจจะถูกนำไปใช้ในทางที่ผิด ก่อให้เกิดโทษได้ (เช่น เพียรในการลักของเขา) หรือนำไปพ่วงกับการกระทำที่ไม่ดี (เช่น ปิติปลื้มใจที่ตรงแก่เขาได้) หรือใช้ผิดเรื่อง ผิดที่ ผิดกรณี ผิดสถานการณ์ (เช่น มุทิตาพลอยยินดี ส่งเสริมคนที่ได้ลาภหรือประสบความสำเร็จโดยทางทุจริต) เป็นต้น จึงต้องศึกษาเข้าใจความหมาย ความมุ่งหมาย และการใช้งานเป็นต้นให้ชัดเจนและรู้จักปฏิบัติให้ถูกต้องพอดี

การพัฒนาในด้านจิตใจนี้ เมื่อปฏิบัติสูงขึ้นไป ความสำคัญของสมาธิที่เป็นแก่นหรือเป็นศูนย์กลางจะยิ่งเด่นชัดมากขึ้น และเมื่อสมาธิเจริญขึ้นไปจนจิตแน่วตั้งอยู่ตัวอย่างแท้จริงแล้วผู้บำเพ็ญสมาธินั้นก็จะบรรลุภาวะจิตที่เรียกว่า “ฌาน” ซึ่งเป็นสมาธิจิตขั้นสูง การพัฒนาจิตใจหรือเรื่องของสมาธิทั้งหมดนี้ แม้จะมีประโยชน์มากมายนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ได้หลายอย่าง เช่น ในเรื่องพลังจิต และในด้านการหาความสุขทางจิตใจ แต่คุณค่าแท้จริงที่ท่านมุ่งหมาย ก็คือ เพื่อเป็นฐานหรือเป็นเครื่องเกื้อหนุนการพัฒนาปัญญา การทำงานทางปัญญาที่ยิ่งละเอียดซับซ้อนและลึกซึ้งมากขึ้น ก็ยิ่งต้องการสมาธิสูงขึ้นไปพัฒนาจิตใจหรือสมาธินี้จึงมีความสำคัญมาก

การปฏิบัติภาวนาเป็นวิธีการปลดปล่อยตัวเราจากภาระอันหนักหน่วง คือการปฏิบัติภาวนา การฝึกเจริญสติในชีวิตประจำวัน เพื่อจะได้รู้จักความจริงที่เกี่ยวกับตัวเรา การมีชีวิตอย่างพ้นจากความอยาก จะช่วยได้มาก นั่นคือการอยู่อย่างสงบเย็น ไม่เร่งร้อน รู้จักไตร่ตรองและมีจินตนาการ ลดความวอกแวกวุ่นวายให้เหลือน้อยที่สุด มุ่งแสวงหาและเป็นนายเหนือเป้าหมายทางจิตและอารมณ์ มีชีวิตที่มีคุณภาพดีกว่าอยู่ด้วยปริมาณเมื่อเราตีมูลค่าอยู่กับทุกการกระทำ เมื่อเราลืมหักตัวเอง และเป็นหนึ่งเดียวกับงานที่ทำ ลืมเรื่องทั้งหลายที่กำลังคิดหมกหมุ่น ลืมความยึดมั่นถือมั่นและมายา ก็เท่ากับเราอยู่บนวิถีที่จะมีชีวิตอยู่กับการภาวนา การภาวนาคือ การมีญาณเห็นธรรมชาติที่แท้จริงของการดำรงอยู่การที่เราจะสามารถรื่นรมย์กับชีวิตที่แสนจะวุ่นวายนี้คงไม่ยากเกินความสามารถของเรา เพราะวิธีการเหล่านี้ก็ช่างเป็นเรื่องที่จะแสนจะธรรมดาเหลือเกินไม่ใช่เรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนใดเลย บางทีเรื่องง่ายๆ และธรรมดาๆ นี้เองที่จะทำให้ชีวิตของเรารื่นรมย์ ซึ่งการรื่นรมย์นี้มีได้หมายถึงว่าเราจะใช้ชีวิตอย่างว่างเปล่าไร้คุณค่าใดๆ แต่เป็นการใช้ชีวิตให้รู้มรรย งดงาม แม้ในยามที่เรารู้สึกเหนื่อยล้ากับชีวิต อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะภาวนาด้วยวิธีการใดๆ ก็ตามในโลกนี้ ทุกอย่างก็ล้วนจัดลงในฐาน ๔ ในมหาสติปัฏฐานสูตรทั้งสิ้นนี้ความมหัศจรรย์แห่งคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ซึ่งจะหาไม่ได้ในศาสนาอื่น ๆ

ปัญญาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ ๓ หลักใหญ่ ได้แก่ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญานั้น จะต้องควบคู่กันกับการตั้งใจให้เกิดสมาธิ คือ ๓ ขั้นตอน ๖ มิติ คือ (๑) สุตมยปัญญา (ความรู้ระดับปริยัติ) บวกกับขณิกสมาธิ (สมาธิระดับศีล) เป็นสมาธิพื้นฐานระยะสั้น/ ๓๐ % สมาธิตามธรรมชาติ (๒) จินตามยปัญญา (ความรู้ในระดับปฏิบัติได้ดี) บวกกับอุปปจารสมาธิ (สมาธิระดับมุ่งมั่น) เป็นสมาธิยาวนาน ๖๐ % (๓) ภาวนามยปัญญา (ความรู้ระดับรู้แจ้งแทงทะลุปัญหาทั้งปวง บวกกับอับปนาสมาธิ (สมาธิระดับปัญญา) เป็นสมาธิระดับตั้งนิ่งลึกดับอารมณ์ / ๑๐๐ % หลับเสมือนดับจิต คือ การทำงานด้วยสัญญาตาจิต คือ จิตว่างจากความโลภ โกรธ หลง^{๓๖}

^{๓๖} บุญทัน ดอกไธสง, การจัดการทุนมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ตะวัน, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔-๑๕ .

สภาวะธรรมในขณะนั้นๆ ว่าถูกนิรวันต์เข้าครอบงำหรือไม่ เป็นต้น ฉะนั้น การทำความเข้าใจหลักการและวิถีปฏิบัติเพื่อจะทำให้เราได้เข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตชีวิตอันรายรอบไปด้วยความไม่แน่นอน ความเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งความเห็นที่หลากหลาย เกิดเป็นความบีบคั้นอันแสนโกลาหลความโกลาหลที่ว่านี้มักจะถูกมองเป็นเรื่องเลวร้ายเพียงเพราะแรงต่อต้านของอัตตาอันเป็นความพยายามที่จะรักษาแบบแผนที่เคยชินของความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตเดิมๆ ที่เราใช้ในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น อะไรที่อยู่นอกกรอบการควบคุมไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของตัวตนอันคับแคบ มักถูกตัดสินว่าเป็นปัญหากลายเป็นปมความทุกข์ที่เราไม่สามารถเข้าไปเผชิญกับมันการศึกษาธรรมะโดยเฉพาะหลักมहाสติปัฏฐานสูตร จะนำมาซึ่งความเข้าใจที่ถูกต้อง

ความเข้าใจทางหลักการเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอหนทางที่จะพาเราให้สามารถเข้าไปเผชิญต่อประสบการณ์ใหม่ๆ ของชีวิตทั้งภายในและภายนอกได้อย่างไม่มีเงื่อนไขก็คือ การได้ฝึกฝนจิตใจ ปฏิบัติภาวนาฝึกใจให้ผ่อนคลายในพื้นที่ว่างแห่งการเรียนรู้ภายในอย่างปราศจากอคติและความยึดมั่นถือมั่นจิตใจที่ว่างแสดงถึงความพร้อมต่อการเรียนรู้ชีวิตในทุกขณะจะนำมาซึ่งการมองความคิดเห็นอันหลากหลายที่ดูแสนโกลาหล เป็นโอกาสแห่งการพัฒนาตัวเองเรียนรู้ที่จะรับฟัง สื่อสาร ปฏิสัมพันธ์บนพื้นฐานของปัญญาจนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงภายในในตนเองโดยสมบูรณ์

ในสถานที่ทำงานซึ่งถือว่าเป็นเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของคนทั่วไป ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไปทั้งภายในองค์กรและภายนอกองค์กร หากมีสติรู้เท่าทันปัจจุบันขณะก็จะทำให้ไม่เกิดปัญหาในการติดต่อประสานงานต่างๆ การตัดสินใจจะมีความรอบคอบ ไม่ผิดพลาด และจะเป็นการทำงานด้วยจิตที่เป็นกุศลเป็นการปฏิบัติธรรมในขณะที่ทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่เป็นหัวหน้าหรือผู้บริหารยิ่งต้องทำงานโดยใช้สติเป็นอย่างมาก การรู้ตัวทั่วพร้อมทุกขณะที่จะให้ไม่เกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน และเป็นการสร้างบรรยากาศในการทำงานให้น่าอยู่

สรุปได้ว่า สมาธิศึกษา หมายถึง ฝึกทำสมาธิกรรมฐานไปตามลำดับ หรือเจริญสมถะ ฝึกกำหนดอารมณ์ของกรรมฐาน (๔๐ อย่าง) ฝึกตั้งแต่สมาธิที่เป็นพื้นฐาน หรือฌณิกสมาธิ คือสมาธิในช่วงขณะ ฝึกขั้นอุปจารสมาธิ คือสมาธิที่สูงขึ้น คือมีภาวะจิตที่นิ่งบ้างไม่นิ่งบ้าง ถ้าเจริญสติมั่นคงก็จะนิ่งนาน หากฝึกสมาธิเข้าสู่อุปปนาสมาธิ คือสมาธินิ่งแน่น จิตตั้งมั่น คือจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งอยู่กับความว่างปราศจากกิเลส ผลการของการฝึกสมาธิมีผลตั้งแต่ระดับโลกียะ คือมีสมาธิในการทำงาน เรียนหนังสือ มีจิตจดจ่อกับการงานนั้นๆ มีจิตใจมั่นคงไม่ลุ่มหลงอบายมุข และระดับโลกุตระ คือมีจิตสูงถึงขั้นบรรลุมรรณ

๓) การพัฒนามนุษย์ตามหลักปัญญา

ปัญญาศึกษา คือความรู้ในหลักวิชาการต่างๆ ความรู้ในกองกิเลส ซึ่งมี ๒ ลักษณะ คือ

๑. ปัญญา หมายถึง มีความรู้ในหลักวิชาการต่างๆ ที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนให้รู้ทั้งทางโลกและทางธรรม

๒. ปัญญา หมายถึง ความรู้แจ้งเห็นจริง พิจารณาตัวเราเป็นชั้น ๕ มองเห็นชั้น ๕ เป็นไตรลักษณ์ เจริญสติปัฏฐานให้เห็นอย่างชัดเจน

การจะให้ประสบความสำเร็จ ต้องฝึกให้ครบทั้ง ๓ กระบวนการ เพราะทุกขั้นตอนเป็นปัจจัยที่สำคัญทั้งสิ้น ต้องทำความเข้าใจทั้งหลักทฤษฎี คือความหมายของแต่ละอย่าง และเข้าใจหลักของการปฏิบัติ คือฝึกปฏิบัติให้เป็นผลว่าเป็นไปตามความหมายหรือไม่

ปัญญา คือ ความรอบรู้ หรือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน รู้สิ่งใดควรทำสิ่งใดควรเว้น รู้บาปบุญ คุณโทษ

ปัญญา ถือว่าเป็นที่สุดของความคิดและความสำเร็จของมนุษย์ เป็นสัญลักษณ์ของความรู้อย่างแท้จริง จึงกล่าวแยกให้เห็นปัญญาเป็น ๒ ลักษณะ คือ

“ปัญญา” ทางโลกหมายถึงความรอบรู้ในหลักวิชาการต่างๆ ที่ได้ศึกษาเล่าเรียน เพื่อนำไปประกอบสัมมาอาชีพจนประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตาม “โลกีย์วิสัย...การอยู่อย่างชาวโลก”

“ปัญญา” ทางธรรม เป็นปัญญาชั้นสูง หมายถึงความรอบรู้ความจริงของชีวิต ความรู้อย่างแจ่มแจ้งนำไปสู่ความการรู้ธรรมเป็นเครื่องพ้นทุกข์ตาม “โลกุตตรวิสัย...การอยู่อย่างผู้ปฏิบัติธรรม”

“ปัญญา” ทั้งสองทางนี้ เกิดขึ้นและพัฒนาการจากเหตุ ๓ วิธีคือ ๑) สุตมยปัญญา... ปัญญาเกิดขึ้นจากการฟัง หรือการศึกษาเล่าเรียนจากครูบาอาจารย์ ๒) จินตามยปัญญา...ปัญญาเกิดขึ้นจากการคิด พิจารณา ตรึกตรองสิ่งที่ได้ฟังหรือได้ศึกษามาแล้ว ๓) ภวานามยปัญญา...ปัญญาเกิดขึ้นจากการลงมือทำ หรือลงมือปฏิบัติให้เห็นผลจริงๆ

การสร้างปัญญาบารมี จัดเป็นปัญญาทางธรรมหรือปัญญาชั้นสูง ที่ต้องผ่านกระบวนการตามลำดับด้วยการศึกษาหาความรู้ (ปริยัติ) และฝึกอบรมจิต (ปฏิบัติ) ให้เป็นสมาธิขั้นสมถะแล้ว เจริญวิปัสสนาจนเกิดเป็นปัญญาคือ พุทธะ...ผู้รู้แจ้งเห็นจริง ตามแนวทางของ “องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ซึ่งเรียกว่า “กรรมฐาน”

การพัฒนาปัญญา มีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่นเมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคิดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้

การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางแยกออกไปได้หลายด้านและมีหลายชั้นหลายระดับ เช่น

๑. เป็นปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จ ความรู้ความเข้าใจในข้อมูล รวมทั้งศิลปะวิทยาการต่างๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายถูกต้องชัดเจนการเรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ หรือตามที่มันเป็นความรู้จักจับสาระของความรู้หรือเรื่องราวต่างๆ รู้จุด รู้ประเด็นสามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นชี้แจง หรือยกขึ้นวางเป็นหลักได้ความรู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความต้องการของตน ให้ผู้อื่นรู้ตามเห็นตาม เป็นต้น การคิดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง ความรู้จักแยกแยะวิเคราะห์วิจัยสืบสาวเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้ ความรู้จักจัดทำดำเนินการหรือบริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย ความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์

ประสบการณ์ข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมทั้งชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ยังเห็นใหม่ๆได้

๒. ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย มองเห็นภาวะและกระบวนการที่ชีวิตสังคม และโลกคือหมู่สัตว์ มีความเป็นมาและจะเป็นไป ตามกระแสแห่งเจตจำนงและเหตุปัจจัยที่ตนประกอบสร้างสมจัดสรรและมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย เรียกว่า ว่าเป็นไปตามกรรม

๓. ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความเข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขาร คือ โลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมชาติจนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้น เป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

๒.๕ สรุป

การพัฒนามนุษย์ก็เพื่อให้มีความรู้ดี มีความประพฤติที่ดีงาม จะโดยจากฐานของอะไรก็ตาม ผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้วตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา มิใช่เพียงมีความรู้เท่านั้นหากแต่เป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตตามความรู้ ถ้าเป็นนักกฎหมายตามทัศนะของพระพุทธศาสนามิใช่เพียงมีความรู้ตามตัวบทกฎหมาย แต่ต้องดำเนินชีวิตตามกฎหมาย คนที่มีความรู้แต่ไม่ดำเนินชีวิตตามความรู้ กลับไปดำเนินชีวิตตามความรู้สึก และความรู้สึกนั้นมีความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นผู้บัญชาการ ซึ่งขณะนี้กำลังจะเพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างน่าตกใจ ซึ่งผิดหลักการตามแนวคำสอนของพระพุทธศาสนา เพราะการพัฒนาตามแนวทางพระพุทธศาสนาต้องยึดพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบพระพุทธองค์เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิริยชาและจรณะ คือ สมบูรณ์วิชาและความประพฤติ ตรงตามพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ ตรัสกับพระสาวกรุ่นแรกๆ ให้ตระเวนกระจายกันไปทางละรูป เพื่อความสุข เพื่อประโยชน์ แก่กุลต่อมหาชนเป็นอันมากนัก คือ ทิศทาง และมรรควิธีของการพัฒนามนุษย์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

บทที่ ๓

สภาพปัญหาในการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางในปัจจุบัน

ทัณฑสถานนอกจากเป็นสถานที่กักขังสำหรับผู้กระทำผิดที่ถูกตัดสินต้องโทษจำคุก โดยจำแนกประเภทเป็นหญิงและชายแล้ว อีกนัยหนึ่ง ยังเป็นสถานที่ที่ทำให้ผู้กระทำผิดเกิดการเรียนรู้ สร้างจิตสำนึกถึงพฤติกรรมและผลของการกระทำที่ไม่ดี เพื่อให้เกิดพัฒนาตนเอง ที่ผ่านมาทัณฑสถานหญิงกลางจึงได้มีโครงการที่จะพัฒนาผู้ต้องขังหญิงมาอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงพบว่าโครงการที่นำมาพัฒนาดังกล่าวยังมีจุดอ่อนบางประการ ทำให้การพัฒนาผู้ต้องขังยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ดังนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยได้สะท้อนให้เห็นสภาพปัญหาในการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลาง เพื่อเป็นแนวทางในการนำพุทธสันติวิธีมาช่วยเสริมสร้างและพัฒนาให้โครงการเกิดประสิทธิผล และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ บริบทของทัณฑสถานหญิงกลาง

๓.๑.๑) ประวัติความเป็นมา

การราชทัณฑ์ของไทย ได้มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงและสอดคล้องกับสังคมการเมืองและสภาพเศรษฐกิจ ตลอดยุคสมัยที่ผ่านมาในยุคก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กิจการเรือนจำได้ สังกัดอยู่ตามส่วนราชการต่างๆ สอดคล้องกับการปกครองแบบจตุสดมภ์ คือ แบ่งเป็นเรือนจำในกรุงเทพฯ และเรือนจำในหัวเมืองชั้นนอก เรือนจำกรุงเทพมหานคร มี ๒ ประเภทคือ “คุก” เป็นที่คุมขังผู้ต้องขังที่มีโทษตั้งแต่ ๖ เดือนขึ้นไป อยู่ในสังกัดกระทรวงนครบาล ส่วน “ตระราง” ใช้เป็นที่คุมขังผู้ต้องขังที่มีโทษต่ำกว่า ๖ เดือนหรือนักโทษที่มีไข้ผู้ร้ายสังกัดกระทรวง ทบวง กรม ที่บังคับกิจการนั้นๆ ส่วนการเรือนจำในหัวเมืองชั้นนอก มีที่คุมขังผู้ต้องโทษเรียกว่า “ตระราง” การคุมขังอยู่ในความรับผิดชอบของผู้ว่าราชการเมืองหรืออาจส่งต่อให้กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม รับตัวไปคุมขังแล้วแต่กรณีรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปรับปรุงระเบียบราชการใหม่ โดยโปรดให้สร้างคุกใหม่ขึ้นเรียกว่า “กองมหันตโทษ” และให้สร้างตระรางใหม่ขึ้นเรียกว่า “กองลหุโทษ” สังกัดกระทรวงนครบาลและในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ (ร.ศ. ๑๒๐) ได้มีพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตรา “พระราชบัญญัติลักษณะเรือนจำ” ขึ้นเพื่อให้การจัดการเรือนจำเป็นไปอย่างเรียบร้อยยิ่งขึ้น จนถึงวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตรา “พระราชบัญญัติจัดตั้งกรมราชทัณฑ์” โดยมีพระยาชัยวิชิตวิศิษฎ์ธรรมธาดา (ข้า ณ ป้อมเพชร์) เป็นอธิบดีกรมราชทัณฑ์คนแรกในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้เกิดภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจ งบประมาณรายได้รายจ่ายไม่ได้ดุลยภาพกัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงยุบกรมราชทัณฑ์และให้ไปสังกัดกระทรวงยุติธรรม และต่อมาได้โอนกรมราชทัณฑ์ไปเป็นแผนกหนึ่ง (แผนกราชทัณฑ์) สังกัดกระทรวงมหาดไทย ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ การราชทัณฑ์ได้ยกฐานะเป็นกรมราชทัณฑ์ และมีการตราพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๔๗๙ มีหน้าที่เกี่ยวกับการเรือนจำ การกักกัน ผู้มีสันดานเป็น

โจรสลัดการฝึกและอบรมเด็กตัดสันดาน และในส่วนภูมิภาคได้มีการกำหนดเป็นเรือนจำจังหวัด และเรือนจำอำเภอในปี พ.ศ.๒๕๔๕ ได้มีการปฏิรูประบบราชการ จึงได้โอนย้ายกรมราชทัณฑ์กลับมาสังกัดกระทรวงยุติธรรม

๓.๑.๒) วิสัยทัศน์ และพันธกิจกรมราชทัณฑ์

วิสัยทัศน์ “กรมราชทัณฑ์เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพ ในการควบคุม แก้ไขและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง เพื่อคืนคนดี มีคุณค่า สู่อสังคม”

พันธกิจ

๑. ควบคุมผู้ต้องขังอย่างมีอาชีวะ
๒. บำบัดฟื้นฟูและแก้ไขพฤตินิสัยของผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๑.๓) อำนาจหน้าที่

กรมราชทัณฑ์ ในปัจจุบันมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายกระทรวงแบ่งส่วนราชการราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม พ.ศ.๒๕๔๕ ดังต่อไปนี้

๑. ปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งตามกฎหมาย โดยดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการราชทัณฑ์และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง โดยให้สอดคล้องกับกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ นโยบายของกระทรวง หลักอาชญาวิทยาและหลักทัณฑ์วิทยา ตลอดจนข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและข้อเสนอแนะ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องขององค์การสหประชาชาติ
๓. ดำเนินการเกี่ยวกับสวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง
๔. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

๓.๑.๔) แนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหมายถึงกระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ต่อเนื่องนับจากที่ได้รับตัวผู้ต้องขังไว้ในเรือนจำไปจนถึงปล่อยตัวผู้ต้องขังจึงครอบคลุมถึงภารกิจในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทั้งในด้านการจัดบริการอบรมแก้ไขและการดูแลควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ในระเบียบวินัยและไม่หลบหนีภายใต้หลักการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.๒๕๓๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ตลอดจนกฎกระทรวงมหาดไทยที่ออกตามมาตรา ๕๘ แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ซึ่งสามารถแยกพิจารณาขั้นตอนและมาตรการในการควบคุมและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้เป็น ๓ ช่วง ได้แก่

๑. การรับตัวผู้ต้องขัง
๒. การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในขณะที่อยู่ในเรือนจำ
๓. การปล่อยตัวผู้ต้องขัง ซึ่งให้หมายรวมถึงในกรณีที่ผู้ต้องขังเสียชีวิต

กล่าวได้ว่านโยบายของทัณฑสถานนอกจาก จะทำหน้าที่ในการควบคุมกักขังผู้ต้องโทษกระทำผิดตามกฎหมายแล้ว แต่ยังมีจุดหมายสำคัญ คือ การได้ช่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรม แก้ไขให้ผู้กระทำผิดสามารถเกิดพฤติกรรมที่ดีที่สังคมพึงประสงค์เมื่อได้พ้นโทษออกจากคุก

แล้ว คือ การไม่กลับไปสร้างปัญหาให้กับสังคม ซึ่งการจะปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขพฤติกรรมเหล่านี้ต้องอาศัยกระบวนการอบรมเข้ามาช่วยพัฒนาทั้งในเชิงกายภาพและทางด้านจิตใจ ประเด็นสำคัญคือ การพัฒนาด้านจิตใจของผู้ต้องขัง ดังนั้นทัณฑสถานหญิงกลางจึงได้นำโครงการต่างๆ มาอบรมเพื่อพัฒนาผู้ต้องขังโดยนำหลักศาสนาเข้ามาเป็นแกนสำคัญในการพัฒนาจิตใจ โดยมีรายละเอียดวิธีการ และผลของโครงการอบรมต่างๆ ที่ผ่านมา ดังนี้

๓.๒ โครงการพัฒนาผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางที่ผ่านมา

๓.๒.๑) การพัฒนาผู้ต้องขังหญิงโดยใช้หลักศาสนาสากล

วิธีการและแนวทางที่ใช้ : เป็นการพัฒนาผู้ต้องขังหญิงผ่านโครงการ ที่นำวิธีดำเนินการจัดกิจกรรมทางศาสนา โดยให้ผู้ผู้นำจากองค์กรทุกศาสนาที่อยู่ในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอบรมให้ความรู้ตามหลักธรรมคำสอนจากผู้นำศาสนาที่ผู้ต้องขังนับถือ โดยศาสนาพุทธได้นิมนต์พระสงฆ์เข้ามาอบรมบรรยายธรรมเป็นประจำ สัปดาห์ละ ๑ ครั้งหรือเดือนละ ๔ ครั้ง และในวันสำคัญของชาติศาสนา พระมหากษัตริย์หรือวันอื่นๆ ที่กำหนดขึ้นสำหรับ ศาสนาคริสต์ อิสลาม และศาสนาอื่นๆ ได้รับความร่วมมือจากผู้นำศาสนาในท้องถิ่นแต่ละจังหวัด เข้ามาให้การสนับสนุนการปฏิบัติและฝึกอบรมแก่ผู้ต้องขัง ตามหลักธรรมคำสอนของแต่ละศาสนาที่ผู้ต้องขังนับถือ ผลที่ได้รับ คือ การนำกิจกรรมศาสนามาใช้พัฒนาผู้ต้องขังหญิง ส่งผลดีต่อการอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเป็นอย่างดีผู้ต้องขังได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม นับเป็นการใช้ปัจจัยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมเสียและฟื้นฟูผู้ต้องขังผ่านหลักธรรมของศาสนาอย่างกว้างขวาง^๑

๒) การพัฒนาผู้ต้องขังหญิงโดยใช้หลักศาสนาพุทธ

วิธีการและแนวทางที่ใช้ : โดยจัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก เป็นการเผยแผ่ธรรม เพื่อปลูกฝังให้ผู้ต้องขังเป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม และเป็นหลักสูตรที่กำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริม ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในประวัติความเป็นมา และหลักธรรมทางศาสนาทำให้ผู้เรียนนำสิ่งที่เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ โดยได้รับความอนุเคราะห์จากคณะสงฆ์ และสำนักเรียนทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ในการจัดวิทยากรดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้ต้องขัง ผลที่ได้รับของโครงการนี้นับว่าส่งผลดีต่อการอบรมและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก เป็นการตอกย้ำให้เห็นความสำคัญของการนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้เยียวยา แก้ไข พัฒนาจิตใจ โดยมีความเข้าใจพื้นฐาน ที่มาที่ไปของคำสอนต่างๆ รวมถึง เป็นการอบรมที่มีแผนลำดับของการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน เป็นการสร้างจุดหมายในการเรียนรู้ทางธรรมที่สามารถนำมาพัฒนาการดำเนินชีวิตทางโลกของผู้ต้องขังหญิงได้

^๑ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ ๐๗๐๔.๔/๓๗๘๘๓ ลงวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗, (อัคราเนนา).

๓) การพัฒนาผู้ต้องขังหญิงด้านการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

วิธีการและแนวทางที่ใช้ : ดำเนินการด้วยการน้อมนำหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา ตลอดจนแนวทางการประพฤติปฏิบัติตามพุทธวิธีด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่อย่างมีสติสัมปชัญญะ ได้แก่ สติ ความระลึกได้ อยู่ตลอดเวลา และสัมปชัญญะ ความรู้ตัว เป็นความรู้สึกรู้ตัวที่พร้อมอยู่ทุกขณะจิตด้วยการรู้กายในกาย รู้เวทนาในเวทนา รู้จิตในจิต รู้ธรรมในธรรม ทุกอิริยาบถ ที่เคลื่อนไหว ได้แก่ การยืน เดิน นั่ง นอน คืออยู่อย่างมีสติ ความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัวอยู่ตลอดเวลาจะทำให้บุคคลไม่พลั้งเผลอหรือผิดพลาด ทั้งทางกาย วาจา และทางใจ ตลอดระยะเวลาในการดำเนินโครงการอย่างเข้มข้น ต่อเนื่อง รุ่นละไม่น้อยกว่า ๓ - ๕ วัน โดยพระวิปัสสนาจารย์ ผู้มีความรอบรู้ด้านการพัฒนาจิตใจตามหลักธรรมของพุทธศาสนา ซึ่งผู้ต้องขังได้รับการสร้างเมล็ดพันธุ์แห่งความดีและการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ผ่านการปฏิบัติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ และ ดำเนินการอบรมผู้ต้องขังในโครงการอบรมธรรมปฏิบัติเรือนจำเรือนธรรมอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๘ จนถึงปัจจุบัน ส่งผลดีต่อการอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก ผลของโครงการคือ เป็นแนวทางที่ส่งผลดีในด้านการควบคุมและปกครอง^๒

๔) การพัฒนาผู้ต้องขังหญิงด้านการส่งเสริมการสวดมนต์

วิธีการและแนวทางที่ใช้ : โดยส่งเสริมให้มีการสวดมนต์ทุกวัน เป็นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญกิจกรรมหนึ่งที่ช่วยกล่อมเกล่าจิตใจผู้ต้องขังให้เป็นผู้มีจิตใจอ่อนน้อม และยึดมั่นในความกตัญญูตถเวที คือ ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกฝังให้ผู้ต้องขังได้น้อมรำลึกถึงพระคุณของผู้มีพระคุณ ได้แก่ บิดา มารดา และครูอาจารย์ เป็นต้น ผลการดำเนินการที่ผ่านมาการสวดมนต์เป็นประจำและสม่ำเสมอ มีส่วนช่วยในการขัดเกล่าจิตใจและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังให้ประพฤติตนเป็นคนดี และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและประการสำคัญทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดสมาธิแน่วแน่ในการฝึกฝนจำบทสวดมนต์ตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันจิตใจและเสริมสร้างควมมีระเบียบวินัย อันเป็นกุศโลบายที่สำคัญในการเชื่อมโยงหลักธรรมของศาสนาให้เข้าสู่ผู้ต้องขังอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องและเป็นระบบมากที่สุด เป็นประโยชน์ในการปกครองบังคับบัญชาผู้ต้องขัง ตามหนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ ๐๗๐๔.๔/๔๑๕๔๗ ลงวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๗

๕) การพัฒนาผู้ต้องขังหญิงด้านการจัดนิทรรศการเผยแพร่ และตอกย้ำการเป็นศาสนิกชนที่ดี

วิธีการและแนวทางที่ใช้ : โดยการจัดกิจกรรมนิทรรศการภาพถ่าย และนำวิทยากรอย่างน้อย ๑ คน เข้าอบรมผู้ต้องขังอย่างน้อย ๑ ชั่วโมง ๓๐ นาที ต่อครั้ง และอย่างน้อยจำนวน ๑๔ ครั้ง ต่อปี ดังนี้

๑. วันสำคัญของชาติ ๔ วัน ได้แก่ วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์วันพืชมงคล และวันรัฐธรรมนูญ
๒. วันสำคัญทางศาสนา ๕ วัน ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา

^๒ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ ๐๗๐๔.๔/๓๗๘๙๐ ลงวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

๓. วันสำคัญสถาบันพระมหากษัตริย์ ๕ วัน ได้แก่ วันจักรี วันฉัตรมงคล วันแม่แห่งชาติ วันปิยมหาราช และวันพ่อแห่งชาติ

ผู้ต้องขังได้รับความรู้ประวัติความเป็นมาในวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ พร้อมเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ให้มีจิตสำนึกที่ดี สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขภายหลังพ้นโทษ และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ เทิดทูนพระมหากษัตริย์ไทย

ความสำคัญของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีไทย ประวัติศาสตร์ชาติไทย เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างระเบียบแก่มนุษย์ให้เกิดความสามัคคี สามารถเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบันต่างๆ ทั้งยังช่วยแก้ปัญหาและช่วยให้ชาติเจริญก้าวหน้าและแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์ของชาติได้ อีกทั้งวันสำคัญทางศาสนาถือเป็นเอกลักษณ์ และมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการทะนุบำรุงส่งเสริมสืบทอดศาสนา ทั้งรักษาคุณธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี กอปรกับเพื่อกระตุ้นเตือนให้ผู้ต้องขังได้ตระหนักและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณต่อพระมหากษัตริย์ไทย^๓

๖) การพัฒนาผู้ต้องขังหญิงด้านการใช้สื่อธรรมะนิเทศน์

วิธีการและแนวทางที่ใช้ : โดยการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังผ่านสื่อ DVD CVD เพื่อให้ได้รับการอบรมและฟังการบรรยายธรรมตามหลักพุทธวิธีจากวิทยากรที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือของประชาชนทั่วไป เป็นการสนับสนุนการปฏิบัติและฝึกอบรมแก่ผู้ต้องขัง ตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา เป็นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ผู้ต้องขังเกิดศรัทธาและตั้งมั่นในศาสนาและน้อมนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง เห็นความสำคัญและคุณค่าของศาสนา คำนี้ถึงคุณธรรม จริยธรรม มุ่งกระทำความดี ละทิ้งความชั่ว มีจิตใจดีผ่องใส สงบสุข มีศีลธรรมอันดี เป็นพลเมืองดีของสังคม และประเทศชาติสืบไป^๔

๓.๓ วิเคราะห์และสรุปภาพรวมของโครงการพัฒนาผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงกลาง

จะเห็นได้ว่าจากแนวทางการพัฒนาผู้ต้องขังหญิงที่ผ่านมา ผู้วิจัยในฐานะเจ้าหน้าที่ติดตามประเมินผล ได้ดำเนินการติดตามประเมินผล โดยสอบถามกับผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยตรง การได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกับผู้บริหาร และการสัมภาษณ์กับผู้ต้องขังอย่างไม่เป็นทางการ พบว่า การนำหลักพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการพัฒนาและฝึกการปฏิบัติธรรม เกิดผลด้านการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังดังนี้

๑) ผู้ต้องขังได้รับการอบรมฟังการบรรยายธรรมในศาสนาที่ตนนับถือโดยตรงจากผู้นำศาสนานั้น ๆ ทำให้เข้าใจในหลักธรรมของศาสนาได้อย่างถูกต้อง เกิดศรัทธาและตั้งมั่นในศาสนาและน้อมนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง

๒) ผู้ต้องขังเห็นความสำคัญและคุณค่าของศาสนา คำนี้ถึงคุณธรรม จริยธรรม มุ่งกระทำความดี ละทิ้งความชั่ว มีจิตใจดีผ่องใส สงบสุข มีศีลธรรมอันดี เป็นพลเมืองดีของสังคม และประเทศชาติสืบไป

^๓ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ ๐๗๐๔.๔/๔๒๑๓๒ ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๔ ตามหนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ ๐๗๐๔.๔/๒๘๔๘ ลงวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

๓) ผู้ต้องขังได้เรียนรู้และเข้าถึงศาสนธรรม ศาสนพิธี ประวัติความเป็นมาในศาสนาที่ตนนับถือได้อย่างถูกต้อง เกิดความเชื่อมั่นในศาสนา เกรงกลัวต่อบาป มีhiriโอบปะ ส่งผลดีด้านการปกครองและการควบคุมดูแลผู้ต้องขัง

๔) สามารถพัฒนาองค์ความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมของศาสนาอย่างลึกซึ้ง เกิดศรัทธาเชื่อมั่น เห็นความสำคัญและคุณค่าของศาสนา น้อมนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องอันเป็นกำลังสำคัญในการสืบอายุศาสนาและส่งเสริมทะนุบำรุงศาสนาได้ต่อไป

๕) ส่งเสริมสุขภาพจิตผู้ต้องขังให้ดีขึ้น มีความมั่นคงทางอารมณ์ ผ่อนคลายความตึงเครียด มีศีลธรรมจรรยาอันดี สามารถคุมครองตนให้เป็นผู้ที่มีความประพฤติดีทั้งทางกาย วาจาและใจ มีความอ่อนน้อมเอื้อเพื่อต่อสาธารณประโยชน์ เป็นพลเมืองที่ดีคืนคนดีสู่สังคมในอนาคต

๖) ผู้ต้องขังมีจิตใจดี มีความหนักแน่น อดทนมีเหตุมีผล เคารพในกฎระเบียบวินัย ให้ความช่วยเหลือต่อกิจกรรมส่วนรวม เสียสละส่วนตน เกิดความสงบสุขทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

แต่อย่างไรก็ตาม จากการติดตามประเมินผลและการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ยังพบปัญหาในบางประเด็นของโครงการที่นำมาพัฒนาผู้ต้องขังที่ผ่านมา สรุปประเด็นปัญหาได้ ดังนี้

๓.๔ วิเคราะห์สภาพปัญหาในการพัฒนาผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางที่ผ่านมา

เสียงสะท้อนปัญหาโครงการจากบุคลากรที่จัดอบรม

แม้ว่าในด้านผลการอบรมของโครงการฯ ต่อผู้ต้องขังจะได้รับผลตอบรับดี แต่ก็มีอุปสรรคในการดำเนินโครงการบางประการ จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างก็ให้ข้อมูลสอดคล้องในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ

ในฐานะหัวหน้าฝ่ายการศึกษา ทัณฑสถานหญิงกลาง นางสาวนิภา นิ่มนวล^๕ ได้กล่าวถึงการอบรมตามโครงการ ตนเองได้ดำเนินการอบรมตามโครงการที่กรม ฯ กำหนดทุกโครงการ และมีการจัดทำเพิ่มเติมตามวาระต่าง ๆ เพิ่ม สำหรับการบริหารจัดการโครงการให้ผู้ต้องขังเข้าร่วมโครงการด้วยการสร้างแรงจูงใจโดยให้ใบประกาศนียบัตร เพื่อประกอบการเลื่อนชั้น ลดโทษ โดยมีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทั่วไปที่ต้องปฏิบัติตามตารางประจำวัน ดังนี้

- ๐๕.๐๐ น. นั่งสมาธิ ๓๐ นาที
- ๐๘.๐๐ น. หลังเคารพธงชาติ สวดมนต์เช้า/สวดมนต์แปล นั่งสมาธิ ๓๐ นาที
- ๑๘.๐๐ น. ทำวัตรเย็น สวดมนต์แปล นั่งสมาธิ ๓๐ นาที

สำหรับบุคลากร ต่างก็ให้ความร่วมมือดีทุกแดน การอบรมได้คัดสรรผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางคือ อนุศาสนาจารย์ให้การอบรมเป็นการเฉพาะ และจัดให้มีการติดตามประเมินผลผู้ต้องขัง หลังการอบรม โดยดูจากความประพฤติ ปฏิบัติตัว สำหรับอุปสรรคในการดำเนินงานที่ผ่านมา มีดังนี้

งบประมาณ

- ได้รับการจัดสรรน้อย ไม่เพียงพอกับการดำเนินงาน

^๕ สัมภาษณ์ นางสาวนิภา นิ่มนวล, นางสาวนิภา นิ่มนวล, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

สถานที่

- ปรับใช้ตามสภาพ ตามจำนวนผู้ต้องขัง มีห้องปฏิบัติธรรมเป็นเอกเทศจุ ๑๐๐ คน แต่ไม่เพียงพอ การอบรมภาคปฏิบัติใช้ใต้ถุนเรือนนอน ใต้ถุนอาคารเรียน

ผู้ต้องขัง

- ผู้ต้องขัง สมัครใจเข้าร่วม มีจำนวนน้อยที่ไม่สมัครใจ แต่ต้องเข้าอบรมเพราะทัณฑสถานหญิงกลางบังคับให้ทุกคนต้องเข้ารับการอบรมก่อนเลื่อนชั้น สำหรับผู้ต้องขังที่สมัครใจ บางคนต้องการเข้าอบรมซ้ำ แต่ต้องรอคิวก่อนเพราะปริมาณผู้ต้องขังมาก

ในฐานะ ผู้อำนวยการส่วนทัณฑปฏิบัติ ทัณฑสถานหญิงกลาง นางสาวสมสกุล อัลเฟรด^๖ ได้แสดงทัศนะที่น่าสนใจว่า แม้ว่าผู้บริหาร ให้ความสนใจด้านการพัฒนาผู้ต้องขังดี ขณะเดียวกัน ก็มีการอบรมด้านอื่น ๆ เช่นกัน เช่น ความรู้ด้านกฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติ ฝึกรักษาชีพ การศึกษาสายสามัญ ด้วยเช่นกัน อุปสรรคของการดำเนินการจัดโครงการพัฒนาผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงกลาง มักเป็นเรื่องของ

งบประมาณ

- ได้รับการจัดสรรน้อยมาก จำกัดเกินไป ไม่เพียงพอ

สถานที่

- ไม่เพียงพอ การจัดกิจกรรมมีจำนวนหลายหลักสูตร ผู้ต้องขังที่ต้องเข้ารับการอบรมมีจำนวนมาก ต้องใช้สถานที่เดียวกัน ร่วมกัน หรือสลับเวลากัน

- เป็นสถานที่ดูงานของหน่วยงานภายนอก ทำให้ดำเนินการตามกิจกรรม ไม่ต่อเนื่อง หรือต้องเลื่อนไป

- สถานที่ไม่เป็นเอกเทศ ใช้ร่วมกัน มีเสียงรบกวน

บุคลากรเจ้าหน้าที่

- เจ้าหน้าที่ ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่ส่วนพัฒนาผู้ต้องขังจะดำเนินการเอง การขอเจ้าหน้าที่จากส่วนอื่นมาช่วยจะไม่เข้าใจเท่ากับเจ้าหน้าที่โดยตรง

ผู้ต้องขัง

- สำหรับบางโครงการผู้ต้องขัง อยากเข้าโครงการ แต่เข้าไม่ได้ เพราะผู้ต้องขังมาก

- มีหนังสือดี ทั้งด้านความรู้ ปรับทัศนคติ แต่ผู้ต้องขังไม่ให้ความสนใจ เห็นว่าอยู่ในคุกมีแต่ความทุกข์ อยากหาอะไรที่สุข สนุก ไม่หาแก่นแท้จริงในการพ้นทุกข์

การบริหารจัดการ

- การเชิญวิทยากรที่ผ่านมามากจะนิมนต์พระมาสอน แต่ทัศนะของตนเห็นว่า ไม่ควรเชิญเฉพาะพระเท่านั้น ควรเชิญฆราวาสหรือผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาไปด้วย จะได้ไม่เกิดความเบื่อหน่าย สร้างแรงจูงใจให้ผู้ต้องขัง

^๖ สัมภาษณ์ นางสาวสมสกุล อัลเฟรด ผู้อำนวยการส่วนทัณฑปฏิบัติ ทัณฑสถานหญิงกลาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

ในฐานะ ผู้อำนวยการส่วนปกครองผู้ต้องขัง ทณฑสถานหญิงกลาง นางจิรพรรณ ยาวีเศษ^๗ ได้ให้ข้อมูลในบางประเด็นที่ต่างจากท่านอื่น เช่น ในด้านสถานที่ นางจิรพรรณ มองว่าสถานที่

- มีเพียงพอในการดำเนินการได้ทุกโครงการ
  - สามารถจัดแบ่งตามโครงการได้ มีทั้งขนาดเล็ก/ใหญ่ ได้ตามสภาพกายภาพ
- สำหรับห้องจัดอบรม แม้ว่าจะมีห้องอบรมวิปัสสนา เป็นการเฉพาะแต่ก็ยังมีได้น้อย ๑๐๐

คน ประเด็นปัญหานี้สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสองท่านแรก

ด้านบุคลากรเจ้าหน้าที่ นางจิรพรรณ กล่าวว่า เจ้าหน้าที่ ให้ความร่วมมือกันดี กรณีที่ไม่เพียงพอก็จะจัดคนจากส่วนปกครองไปช่วยเหลือ แต่ประเด็นปัญหาของตัวผู้ต้องขัง พบว่า ผู้ต้องขัง มากเกินอัตรา ผู้ต้องขังขังสนใจ บางครั้งมากเกินจำนวนที่เราจะจัดอบรมได้ ถ้าเกินมาก จะจัดคราวต่อไปให้ ถ้าเกินไม่มากก็จะจัดให้เข้าร่วม และยังได้กล่าวว่า สภาพโดยทั่วไปของการจัดโครงการฯ ที่ผ่านมา ทำได้ดีแล้ว ผู้ต้องขังสนใจกันมากด้านการปฏิบัติธรรม แต่ประเด็นปัญหาที่สำคัญคือ ในด้านงบประมาณ ซึ่งไม่เพียงพอต่อการดำเนินการ ทำให้การจัดโครงการฯ ที่ผ่านมาไม่สามารถพัฒนาขยายผลได้มากไปกว่านี้ สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลก่อนหน้านี้

ในฐานะ ผู้อำนวยการส่วนสวัสดิการผู้ต้องขัง ทณฑสถานหญิงกลาง นางโสภิต โหมดม่วง^๘ กล่าวถึงประเด็นต่างๆ ปัญหาอุปสรรคที่พบในการจัดโครงการฯ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับท่านอื่นที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ โดยให้ความเห็นตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

งบประมาณ

- ได้รับจัดสรรน้อยมาก ต้องใช้เงินนอกงบประมาณของทัณฑสถานเอง

สถานที่

- ภาคทฤษฎี การอบรม สามารถจัดอบรมได้ดี โดยปรับสภาพใต้ถุนเรือนนอนเป็นห้องประชุมจัดฝึกภาคปฏิบัติ สถานที่คับแคบเกินไป การเดินทางไกล ไม่สะดวก มีเสียงรบกวน

บุคลากร

- ส่วนใหญ่ให้ความช่วยเหลือ กรณีเจ้าหน้าที่ขาดจะขอความร่วมมือไปยังส่วนอื่น ๆ มาช่วยในการปฏิบัติงาน แต่ก็ได้ระดับหนึ่ง คือควบคุมให้เท่านั้น จะไม่รับรู้ขั้นตอน วิธีการต่าง ๆ

- ผู้ต้องขัง สนใจ แต่ไม่เห็นคุณค่าในตัวเอง ที่สมัครเข้ามาอบรมเพราะต้องการใบประกาศไปเลื่อนชั้น เมื่อแสวงหาความรู้ด้วยธรรมะจริง ๆ ก็สามารถนำไปใช้ได้จริงจริง

การบริหารจัดการ

- จัดอบรมตลอด แต่ผู้ต้องขังได้รับการในแต่ละคนน้อย ไม่ต่อเนื่อง เพราะผู้ต้องขังมีจำนวนมาก กิจกรรมด้านอื่น ๆ มีให้อบรม เช่น ฝึกวิชาชีพ

- ปฏิบัติงานเพื่อให้ได้ตามตัวชี้วัด ๆ ผลสัมฤทธิ์ยังไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากภาระหน้าที่มีมากเกินไป เจ้าหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ด้วย รวมถึงการเข้าเวรรักษาการณ์ในตอนกลางคืนด้วย

^๗ สัมภาษณ์ นางจิรพรรณ ยาวีเศษ, ผู้อำนวยการส่วนปกครองผู้ต้องขัง ทณฑสถานหญิงกลาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^๘ สัมภาษณ์ นางโสภิต โหมดม่วง, ผู้อำนวยการส่วนสวัสดิการผู้ต้องขัง ทณฑสถานหญิงกลาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

ในฐานะผู้อำนวยการส่วนพัฒนาผู้ต้องขัง ทักษสถานหญิงกลาง นางนฤมล รื่นอารมณ^๔
กล่าวว่า

งบประมาณ

- งบประมาณมีอยู่อย่างจำกัด ไม่เพียงพอ

สถานที่

- มีห้องประชุมสำหรับจัดกิจกรรมที่เหมาะสมตามกายภาพทัณฑสถาน

บุคลากร

- บุคลากร ที่มีความรู้ด้านธรรมศึกษา ไม่เพียงพอ
- ผู้ต้องขัง มีความสนใจในการปฏิบัติตามโครงการ ฯ

การบริหารจัดการ

- โดยภาพรวมเจ้าหน้าที่จัดได้ดี มีความอดุสาหะดี มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการพัฒนา

ผู้ต้องขัง

กล่าวโดยสรุป สำหรับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการประสานจัดการดำเนินการโครงการพัฒนาผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงกลาง ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการส่วนใหญ่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ปัญหาเรื่องงบประมาณที่ไม่เพียงพอ ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาใหญ่ในการขยายผลหรือพัฒนาโครงการ เพราะหากโครงการได้รับผลตอบรับดี แต่ไม่เพียงพอรองรับผู้ต้องขังซึ่งมีจำนวนมาก ทำให้เป็นอุปสรรคในการพัฒนาผู้ต้องขังได้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง และยังมีข้อจำกัดของสถานที่ที่ไม่สามารถรับคนอบรมได้มากกว่า ๑๐๐ คน ปัญหาเรื่องงบประมาณและสถานที่จึงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน สำหรับประเด็นอื่นๆ ผู้วิจัยเห็นว่ายังอยู่ในวิสัยที่แก้ไขปรับปรุงพัฒนาได้ เพราะภาพรวมส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่ที่จัดอบรมก็ให้ความเอาใจใส่ การบริหารจัดการจึงไม่น่าจะเป็นปัญหาที่เกินกว่าจะแก้ไข แต่อย่างไรก็ตาม มุมมองเหล่านี้สะท้อนจากเจ้าหน้าที่บุคลากรภายในของทัณฑสถานหญิงกลาง การจะพัฒนาโครงการฯ จึงต้องรับฟังมุมมองบุคคลภายนอก ที่เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงกับโครงการ ได้แก่ อนุศาสนาจารย์ หรือวิทยากรอบรม เป็นต้น

เสียงสะท้อนปัญหาโครงการจากบุคคลภายนอก

ในฐานะ อนุศาสนาจารย์ ทัณฑสถานหญิงกลาง นายประทีป ไชยดี ได้กล่าวถึง โครงการอบรมพัฒนาผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงกลาง ในประเด็นต่างๆ อย่างน่าสนใจ ดังนี้

งบประมาณ

- ไม่เพียงพอต่อการดำเนินการ

สถานที่

- สถานที่เหมาะสมกับการจัดกิจกรรม สามารถปรับใช้กับกิจกรรมตามที่กำหนดได้ ถ้าโครงการ ฯ ที่ต้องปฏิบัติใช้ความสงบ จะไปใช้ห้องที่เงียบแต่ห้องเล็ก ๆ ได้ ๑๐๐ คน แต่ไม่สงบเหมือนภายนอกทัณฑสถาน มีเสียงประกาศบ้าง ถ้าอบรมจำนวนมากจะใช้ได้ถุ่นเรื่อนนอน เสียงก็จะไม่ชัดไม่สงบ ได้อบรมตรงตามจำนวน แต่ผลที่ได้ไม่ดีเท่าที่ควร

^๔ สัมภาษณ์ นางนฤมล รื่นอารมณผู้อำนวยการส่วนพัฒนาผู้ต้องขัง ทัณฑสถานหญิงกลาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

บุคลากร

- ผู้บริหาร ให้ความสำคัญดี สนับสนุนด้านพัฒนาเป็นอย่างดี
- เจ้าหน้าที่ มีบ้างเวลาขอความร่วมมือในด้านการควบคุม เพราะเจ้าหน้าที่บางคนทำหลายหน้าที่
- ผู้ต้องขัง บางคนก็สนใจดี บางคนไม่สนใจเลย แต่ปัจจุบันทุกคนอยากเข้าอบรม เพราะได้ประโยชน์ โดยผู้ต้องขังที่เข้าอบรมจะได้ไปประกาศไปเลื่อนชั้นได้
- วิทยากร หน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุน โดยเฉพาะวิทยากรที่มาจากสำนักพุทธและวัดต่าง ๆ

การบริหารจัดการ

- ผู้ปฏิบัติหน้าที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้เข้าโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติด้านพัฒนาจิตใจ

จะเห็นได้ว่าตามทัศนะของผู้บรรยายให้การอบรม ประเด็นปัญหาการจัดโครงการพัฒนาฯ พบว่า สอดคล้องกันไปในทางเดียวกันกับมุมมองของเจ้าหน้าที่ภายในโครงการ และยังสะท้อนให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ของทัณฑสถานให้ความเอาใจใส่ในเรื่องนี้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำ สำหรับสถานที่ในการปฏิบัติธรรมนั้น แม้จะไม่ได้จำกัดเรื่องจำนวนความจุของห้องอบรม แต่เป็นเรื่องของบรรยากาศ สภาพของห้องอบรม ที่ผู้บรรยายธรรมมองว่ายังไม่สัปปายะหรือไม่เอื้อในการสนับสนุนการฝึกปฏิบัติมากนัก ซึ่งประเด็นนี้เจ้าหน้าที่โครงการไม่ได้รับรู้หรือกล่าวถึง อย่างไรก็ตามแม้มุมมองทั้งภายนอกและภายใน เกี่ยวกับการจัดโครงการพัฒนาผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงกลาง ต่างมองเห็นปัญหาในทางเดียวกัน แต่บุคคลสำคัญซึ่งจะเป็นผู้สะท้อนผลของการจัดโครงการพัฒนาฯ ดังกล่าว ได้ดีนั้น ต้องเป็นเสียงที่ได้รับจากผู้ต้องขังที่ได้เข้าร่วมโครงการอบรม ดังนี้

มุมมองของผู้ต้องขังในฐานะผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาฯ

จากการสัมภาษณ์ นญ.ฤดี มีทราย^{๑๐} กล่าวถึงประเด็นต่างๆ ในการเข้าร่วมโครงการพัฒนาฯ ดังนี้

สถานที่

- แม้ว่าจะมีสถานที่กว้างขวาง อบรมได้ดี แต่ก็มีเสียงรบกวน บางครั้งฟังไม่ชัด มีเสียงประกาศ เรียกเยี่ยมญาติ ผู้ต้องขังคุยกันเอง ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับความเห็นของอนุศาสนาจารย์

บุคลากร

- เจ้าหน้าที่ ให้ความสนใจดี ใส่ใจในการจัดปฏิบัติธรรมดี
- วิทยากร ดี มีหลากหลาย การอบรมบางครั้งก็น่าติดตาม บางครั้งก็จำเจ เน้นบรรยายมากเกินไป
- พระวิทยากรการปฏิบัติธรรม พระวิทยากรนำเลื่อมใสศรัทธาดี สามารถนำมาปฏิบัติได้ดี

ด้านวัสดุอุปกรณ์

- ชุดปฏิบัติมีน้อย ต้องรีบซัก แล้วใส่ต่อ ยังไม่แห้งดี

^{๑๐} สัมภาษณ์ นญ.ฤดี มีทราย, ผู้ต้องขังหญิง ทัณฑสถานหญิงกลาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

ผลของการจัดโครงการและการนำมาใช้

ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ดี เห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น ใจเย็นลง มีความสุข สงบดี ทำใจได้ ไม่ฟุ้งซ่าน

จากการสัมภาษณ์ นญ.สวาท บู่แดง^{๑๑} พบปัญหาอุปสรรค ดังนี้

สถานที่

- ดีมาก แต่คนเข้าอบรมเยอะ ขยับตัวลำบาก ปฏิบัติธรรมแล้วชนกัน ทำตามที่พระบอกได้ยาก ต้องระวังกัน

บุคลากร

- เจ้าหน้าที่ ทุ่มเท ให้กำลังใจ มีแรงจูงใจ ให้ใบประกาศ นำไปใช้ประโยชน์ เลื่อนขั้นได้

ผลของการจัดโครงการและการนำมาใช้

- ทำแล้วมองโลกในแง่ดีขึ้น เยือกเย็นลง มีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ได้สวดมนต์ไหว้พระเป็นกิจวัตรประจำของตนเอง ด้วยความเต็มใจ

จากการสัมภาษณ์ นญ.คำห้ำ ทองประเสริฐ^{๑๒} พบปัญหาอุปสรรค ดังนี้

สถานที่

- สถานที่ในการจัดกิจกรรม คับแคบเกินไป บางกิจกรรมไม่สามารถปฏิบัติได้ เนื่องจากผู้เข้าร่วมโครงการมีมาก

บุคลากร

- เจ้าหน้าที่ ดำเนินการจัดกิจกรรมได้ดี

ด้านวัสดุอุปกรณ์

- ขาดแคลนชุดปฏิบัติธรรม

การจัดการ

- เมื่อเข้าร่วมโครงการแล้ว ทำให้มีสติมากขึ้น อารมณ์เย็นขึ้น มีความคิดไตร่ตรองพิจารณา ได้ดีขึ้น

เสียงสะท้อนจากผู้ต้องขังที่ได้เข้าอบรม แสดงให้เห็นว่าทัณฑสถานหญิงกลางมีจุดอ่อนและจุดแข็งในการพัฒนาผู้ต้องขังดังนี้

จุดแข็ง

๑. เปิดโอกาสให้หน่วยงานภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้ต้องขัง
๒. ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจ มีการติดตามประเมินผลและพัฒนา

ต่อเนื่อง

๓. เป็นหน่วยงานที่มีบุคลากรด้านการพัฒนาจิตใจโดยตรง เป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาตามหลักพุทธ

^{๑๑} สัมภาษณ์ นญ.สวาท บู่แดง, ผู้ต้องขังหญิง ทัณฑสถานหญิงกลาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นญ.คำห้ำ ทองประเสริฐ, ผู้ต้องขังหญิง ทัณฑสถานหญิงกลาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘.

จุดอ่อน

๑. บุคลากรบางส่วน ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้ต้องขัง ขาดการบูรณาการร่วมกัน
๒. จำนวนบุคลากรไม่สอดคล้องกับปริมาณงาน ซึ่งมีมากเกินไป
๓. มีกฎ ระเบียบวินัย บางส่วนไม่เอื้ออำนวย และเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงาน
๔. งบประมาณ สำหรับดำเนินการไม่เพียงพอ

๓.๕ สรุปสภาพปัญหาในการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางในปัจจุบัน

การพัฒนาผู้ต้องขังยังไม่บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์เท่าที่ควรเพราะปัญหาและอุปสรรค ดังนี้ (๑) ปัญหาเกี่ยวกับบุคลากร การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่มีหลายหน้าที่ต้องรับผิดชอบมากประกอบกับต้องอยู่เวรรักษาการณ์นอกเวลาราชการ บุคลากรบางส่วนยังไม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้ต้องขัง ขาดการบูรณาการร่วมกัน ส่งผลให้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลลดลง (๒) ปัญหาเกี่ยวกับผู้ต้องขังบางส่วนไม่ให้ความสำคัญและความร่วมมือในการอบรม เนื่องจากมาจากบุคคลหลายประเภท หลายอาชีพ ขาดคุณธรรม จริยธรรม มีปัญหาด้านสุขภาพจิต การศึกษาน้อย ไม่เชื่อเรื่องบุญ บาป กฎแห่งกรรม มีพฤติกรรมก้าวร้าว เป็นผู้ร้ายโดยสันดาน ต้องใช้เวลาอบรมมากและต่อเนื่องส่วนประเภทที่มีการศึกษาหรือผู้ที่มีหลักธรรมในการใช้ชีวิตอยู่แล้ว จะยอมรับการอบรมและได้ผลดี สามารถอบรมได้ง่ายกว่า (๓) ปัญหาด้านงบประมาณ ได้รับการจัดสรรน้อย ไม่เพียงพอต่อการจัดหาวัสดุอุปกรณ์และสื่อในการพัฒนาผู้ต้องขัง (๔) ปัญหาด้านอาคารสถานที่คับแคบ ไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ต้องขังที่มีจำนวนมาก และต้องมีการอบรมโครงการด้านอื่นๆอีกหลายโครงการ ทั้งด้านการศึกษาสายสามัญ สายอาชีพ ที่ต้องใช้สถานที่ร่วมกัน ไม่มีสถานที่เป็นเอกเทศ มีเสียงดังรบกวนในบางครั้ง

จากการศึกษาการจัดโครงการพัฒนาผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงกลางที่ผ่านมา พร้อมกับสภาพปัญหาอุปสรรคที่พบในการดำเนินการ ผู้วิจัยพบว่า แนวทางในการนำหลักศาสนา ดังเช่น สำหรับผู้ต้องขังที่เป็นพุทธศาสนิกชน ก็นำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา วิถีปฏิบัติ การให้ความรู้ในหลักคำสอนอย่างเป็นขั้นตอนมีลำดับการเรียนรู้ที่ผู้ต้องขังสามารถนำมาพัฒนาตนเองได้ แต่แนวทางเหล่านี้ยังขาดกระบวนการวิธีทางในการนำหลักพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาตน หรือที่งานวิจัยนี้ว่า พุทธวิธีมาใช้ในการพัฒนาโครงการฯ ดังกล่าวให้เกิดประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนขึ้น ในบทต่อไป ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดทฤษฎี ประกอบกับการศึกษาสภาพโครงการฯ โดยการนำจุดแข็งมาพัฒนาต่อยอด และการปรับปรุงจุดอ่อนให้ดีขึ้นนั้นควรมีแนวทางอย่างไร ซึ่งจะได้นำเสนอในลำดับต่อไป

บทที่ ๔

แนวทางการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลาง ตามหลักพุทธสันติวิธี

ปัจจุบันเรือนจำได้จัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ทุกรูปแบบที่จะช่วยให้ผู้ต้องขังได้พัฒนาชีวิตตนเอง กิจกรรมต่างๆ ในเรือนจำส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่เน้นในการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมผู้ต้องโทษ และกิจกรรมของเรือนจำจะต้องช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถรักษาและพัฒนาสุขภาพและทักษะทางปัญญา และสังคมได้ ซึ่งการให้การปฏิบัติของเรือนจำต่อผู้ต้องขัง ส่วนใหญ่เป็นการปฏิบัติภายใต้ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติในข้อ ๖๕-๖๖ และยังสอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ ๑๐ (๓) ซึ่งระบุไว้ว่า “ระบบการจำคุกจะต้องประกอบไปด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยมีเป้าหมายหลักคือเพื่อให้ผู้ต้องขังได้กลับเนื้อกลับตัวและได้รับการฟื้นฟูทางสังคม” โดยเฉพาะทางด้านจิตกิจกรรมราชทัณฑ์ได้ให้ความสำคัญด้านจิตใจกับผู้ต้องขังทุกคน โดยจัดให้มีโครงการต่างๆ เช่น โครงการเรือนจำเรือนธรรม โครงการอบรมและบรรยายธรรมโดยผู้นำศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลามและศาสนาอื่นๆ โครงการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ โครงการสวดมนต์ตลอดปี ถวายเป็นพระราชกุศล แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โครงการจัดกิจกรรมนิทรรศการและประกอบศาสนพิธี เนื่องในวันสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โครงการสื่อสนเทศ เพื่อเสริมสร้างทัศนคติและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังระหว่างต้องโทษ เป็นต้นโดยมีวัตถุประสงค์หลักๆ ดังนี้^๑

(๑) เพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับความรู้ความเข้าใจมีทักษะและประสบการณ์ ตระหนักในเรื่องคุณธรรมส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรมและการดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา

(๓) เพื่อให้ผู้ต้องขังได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างถูกต้องวัตถุประสงค์ของโครงการต่างๆ ช่างต้นแสดงให้เห็นว่ากรมราชทัณฑ์ได้ให้ความสำคัญของการอบรมพัฒนาจิตใจของเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างชาติโดยอาศัยความร่วมมือของบุคลากรทางพระพุทธศาสนาเข้าไปมีบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาในรูปแบบต่างๆ เช่น การนำสวดมนต์ การรับบิณฑบาต การถวายสังฆทาน การเทศน์ การบรรยายธรรม การนำปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การสอบอารมณ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้ต้องขังที่ได้รับฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตใจได้แสดงความรู้สึกหลังได้เข้าอบรมปฏิบัติวิปัสสนามีอีกมากมาย ที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยมนุษย์ให้พ้นทุกข์ เช่น ทำให้ จิตใจสุขุมเยือกเย็น เข้าถึงหลักธรรมชาติได้ตามความเป็นจริงในความไม่เที่ยง เกิดขึ้น

^๑ ออนไลน์, แหล่งข้อมูล : <http://www.correct.go.th/poptakk/favorite.htm/history> 1039.
Htmlonline [๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗].

ตั้งอยู่ ดับไป บางคนสารภาพว่าที่ติดคุกเพราะถูกใส่ความรอวันพ้นโทษที่จะออกไปฆ่าคู่คดี ให้ญาติเตรียมปืนไว้แล้ว แต่เมื่อได้อบรมปฏิบัติธรรม ฟังพระอาจารย์พูดเรื่องกรรมในชาตินี้และชาติก่อนจึงทำให้เกิดความสำนึกที่จะปล่อยวางความยึดมั่นในอัตภาพร่างกายนี้ว่า เป็นตัวตนหรือว่าเป็นของเรา จึงคิดให้อภัยและออกมาพูด ให้เพื่อนๆ ฟังว่าตนเองคิดผิดมาตลอด หากใครยังคิดไม่ดีให้ล้มเลิกเสีย เพราะจักได้เป็นสุข นอกจากนี้ผู้ต้องขังส่วนมากยังเห็นว่า หากได้อบรมอย่างต่อเนื่องเป็นแนวทางที่ดีที่สุดในการทำให้เกิดความสงบเรียบร้อย ในสังคมเหมาะกับการแก้ไขพัฒนาจิตใจให้กลับตนเป็นคนดี

๔.๑ แนวคิดทางการพัฒนาผู้กระทำความผิด

ความต้องการเพื่อการพัฒนาหรือแก้ไขผู้กระทำความผิด ให้ได้มีความเป็นอยู่และมีโอกาสกลับตัวกลับใจเพื่อมีชีวิตในสังคมอย่างมีปกติสุขนั้น มีมาทุกยุคทุกสมัย “ความคิดในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดได้พัฒนาเรื่อยมา จนกระทั่งนำมาใช้ปฏิบัติแก่ผู้กระทำความผิดทั้งในแง่การใช้เรือนจำและการใช้ชุมชน ในการแก้ไขฟื้นฟูในเรือนจำก็อาศัยการใช้เทคนิคต่าง ๆ ให้ผู้กระทำความผิดกลับตนเป็นพลเมืองดีได้ เช่น การให้การศึกษ การฝึกวิชาชีพ การอบรม ทางศีลธรรมและศาสนา การบำบัดทางจิตวิทยา การบำบัดทางแพทย์ การให้การสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดนั้น ทำทั้งแบบรายบุคคลและเป็นกลุ่มบุคคล ส่วนการใช้ชุมชนก็พัฒนามาเป็นการคลุมประพฤติ การพักการลงโทษ เป็นต้นเรื่องการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนั้น เป็นความคิดที่สลับซับซ้อน ยังต้องการคำอธิบายที่สมบูรณ์แบบอยู่มีประเด็นที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) ถู่ว่า พฤติกรรมของคนเป็นผลจากเหตุต่าง ๆ ที่มีมาก่อน หมายความว่าคนจะประพฤติอย่างไรก็เนื่องจากเหตุที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้น สาเหตุนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่ในจักรวาล ๒) การที่จะรู้ว่าอะไรคือสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคลก็เป็นหน้าที่ของนักวิทยาศาสตร์ที่จะค้นหา และอธิบายให้ชัดเจนลงไป ความรู้ในเรื่องสาเหตุนี้จะทำให้สามารถควบคุมพฤติกรรมของคนได้ เป็นการควบคุมโดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์ ๓) มาตรการที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ควรจะเป็นมาตรการที่กระทำลงไปเพื่อการบำบัดรักษา เพื่อให้พฤติกรรมของผู้กระทำความผิดเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่เขาได้รับความสุข มีสุขภาพดี และมีความพอใจต่อการบำบัดนั้น ทั้งจะต้องมีผลต่อการป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมด้วย^๒

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนี้ สรุปได้ ดังนี้คือ ๑) การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด คือจุดมุ่งหมายของการลงโทษ ๒) การแก้ไขผู้กระทำความผิดไม่ใช่จุดมุ่งหมายสุดท้าย แต่เป็นจุดหมายที่สูงกว่า คือ การป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรม ๓) การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดต้องแก้ไขไปตามสาเหตุ ๔) เหตุผลสำคัญที่ต้องลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูก็เพราะว่าผู้กระทำความผิดมิได้มีสำนึกตนเป็นผู้ร้าย แต่ที่ต้องกระทำผิดก็เพราะสภาพแวดล้อมรอบตัว ๕) การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดไปโดยอาศัยหลักมนุษยธรรม และหลักพฤติกรรมศาสตร์เป็นที่ตั้ง^๓

^๒ Francis A. Allen, in Richard Quinney, *Crim and Justice in Society*, (Boston: Brown and Company, 1969), pp. 449-450.

^๓ อัมณพ ชูบำรุง, *ทฤษฎีอาชญาวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔๑.

วิธีการป้องกันสังคมตามแนวความคิดใหม่ได้จำกัดขอบเขต ดังเช่น แนวความคิดดั้งเดิมที่เน้นถึงการป้องกันสังคมโดยการปราบปรามผู้กระทำผิด หรืออาชญากรด้วยวิธีการลงโทษอย่างรุนแรงเพียงอย่างเดียวแต่ในปัจจุบันกลับมีขอบเขตกว้างขวางและยึดหลักมนุษยธรรมเป็นปัจจัยสำคัญสรุปได้ ดังนี้^๔

๑. ระบบการป้องกันสังคม เป็นการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยมีวัตถุประสงค์ที่คุ้มครองชุมชนให้ปลอดภัยจากอาชญากรรม

๒. วัตถุประสงค์ของการป้องกันสังคม คือ การวางระบบควบคุมเพื่อคุ้มครองสังคมวางเงื่อนไข และกำหนดโทษ

๓. การป้องกันสังคม สนับสนุนนโยบายการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ซึ่งมีจุดมุ่งหมาย ต่อการปฏิรูปสังคมเพื่อสร้างสรรค์ผู้กระทำผิดให้ผู้กระทำผิดกลับตนเป็นพลเมืองดี

แนวความคิดทางอาชญากรรมวิทยาป้องกันสังคมนี้ มีอิทธิพลต่อการกำหนดมาตรการควบคุมทางสังคม สิ่งแวดล้อมกับการเกิดอาชญากรรม สิ่งแวดล้อมในทางอาชญากรรมวิทยา หมายถึงความถึงเหตุภายนอกที่แวดล้อม ผู้กระทำผิดเพื่อให้ต่างกับเหตุภายในตัวผู้กระทำผิด การศึกษาถึงสาเหตุในทางสิ่งแวดล้อมมี ๒ ทาง คือ

๑. สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (physical environment)

๒. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (social environment)

สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูมิประเทศ ฤดูกาล อากาศ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมนี้มีความสัมพันธ์กับการเกิดอาชญากรรม มีความครอบคลุมถึงครอบครัว โรงเรียน เพื่อนบ้าน สภาพเศรษฐกิจ การเมือง ชุมชน และสื่อมวลชนทั้งหลาย เช่น หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสืออ่านเรีงรมย์ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ อาจทำให้เกิดอาชญากรรมขึ้นได้ ในการศึกษาสิ่งแวดล้อมกับอาชญากรรมนี้ หน่วยงานของตำรวจหลายแห่งในสหรัฐอเมริกาได้บันทึกไว้ว่าเป็นสถานที่ที่มีอาชญากรรมเกิดขึ้นเสมอ กล่าวคือ ใครก็ตามที่อยู่ในสถานที่เหล่านี้ก็อาจตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้^๕

๔.๒ แนวทางและนโยบายการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์

กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดรูปแบบหรือวิธีการปฏิบัติในแต่ละแนวทางไว้ ซึ่งผู้อบรมหรืออนุศาสนาจารย์จะต้องยึดถือปฏิบัติตามข้อสั่งการและนโยบายกรมราชทัณฑ์ โดยมีการรายงานผลการปฏิบัติให้ทราบเพื่อประโยชน์ในการติดตามและประเมินผล ดังนี้

๑. การอบรมเป็นรายบุคคล
๒. การอบรมเป็นหมู่ตามฐานโทษ
๓. การอบรมผู้ต้องขังเข้าใหม่หรือแรกรับ

^๔ อรรถสูวรรณบุปผา, **หลักอาชญาวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, ๒๕๑๘), หน้า ๑๔๔.

^๕ นวลจันทร์ ทศน์ชัยกุล, **อาชญากรรม การป้องกัน : การควบคุม**, (นนทบุรี: พรทิพย์การพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

๔. การอบรมทั่วไป
๕. การอบรมผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ
๖. การอบรมผู้ต้องขังระหว่างต้องโทษ
๗. การอบรมผู้ต้องขังต่างศาสนา

โดยการอบรมตามประเภทบุคคลดังกล่าว ตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นรายละเอียดของการอบรม ดังนี้

๔.๒.๑ การอบรมเป็นรายบุคคล

การอบรมโดยวิธีนี้มีลักษณะเป็นการสนทนาเฉพาะผู้ต้องขังรายที่มีปัญหาหรือประวัติ น่าสนใจ ผู้ต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์ หรือมีความประพฤติเลวร้าย หัวดี ก้าวร้าว ชอบสร้างความวุ่นวายในขณะคุมขัง อนุศาสนาจารย์หรือผู้อบรมจะมีโอกาสพูดหรือสอบถามความลับต่างๆ ตลอดจนสาเหตุอื่นๆ ได้ และสามารถสอดแทรกคำสอนอย่างใกล้ชิด กรณีนี้จะต้องบันทึกประวัติไว้เป็นรายตัวด้วยเพื่อเป็นข้อมูลในการติดตามผลต่อไป

๔.๒.๒ การอบรมเป็นหมู่ตามฐานโทษ

การอบรมโดยวิธีนี้เป็นการจัดการอบรมผู้ต้องขังเป็นกลุ่มตามประเภทของคดี เช่น กลุ่มคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ หรือกลุ่มยาเสพติด เป็นต้น โดยกรมราชทัณฑ์ กำหนดการอบรมตามประเภทของคดีไว้ดังนี้

โทษฐานประทุษร้ายต่อชีวิต

สำหรับผู้ต้องขังที่โดนคดีด้วยเหตุประทุษร้ายต่อชีวิต การจัดอบรมจะใช้หลักธรรม เพื่อนำมาเยี่ยวยา แก้ไข ปรับปรุงพฤติกรรมที่ได้กระทำผิดเหล่านั้น ได้แก่

ศีล ๕ ธรรม ๕ ข้อที่ ๑, ธรรมมีอุปการะมาก ๒, ธรรมเป็นโลกบาล ๒, ธรรมอันทำให้โลกงาม ๒, พรหมวิหาร ๔, อกุศลมูล ๓, กฎแห่งกรรม, อบายมุข ๔-๖, ข้อธรรมอื่นตามความเหมาะสม และการนำพุทธศาสนสุภาษิตบางบท เช่น

อตตนา วกต์ ปาปี อตตนา สงกิลิส สติ
 กลยานการี กลยานํ ปาปการี จปาปกํ
 อโกเกธเน ชิเนโกธํ, เย เวรฺ เตสํ น สมุมติ
 และบทอื่นตามความเหมาะสม

โทษประทุษร้ายต่อทรัพย์

หลักธรรมที่นำมาใช้อบรมเพื่อพัฒนา ได้แก่ ศีล ๕ ธรรม ๕ ข้อที่ ๒-๔, โลกบาลธรรม ๒, อกุศลมูล ๓, ทุจจริต ๓, อบายมุข ๘ ข้อ ๕, ญาณธัมมิกัตถประโยชน์, มรรคมืองค์ ๘ ข้อ ๕, กฎแห่งกรรม และข้อธรรมอื่นตามความเหมาะสม ประกอบกับการนำพุทธศาสนสุภาษิต ได้แก่

อตตา ทิ อตตโน นาโถ
 สนตภูถี ปรมํ ธนํ
 ทหํ ปิโย โหติ ภขนติ นํ ปิโย พหุ
 โลโก ธมมานํ ปริปนํ โถ

อุภูฐาตา วินทเต ธนั
 วิริเยน ทุกขมจเจติ
 บทอื่นตามความเหมาะสม

โทษความผิดเกี่ยวกับเพศ

สำหรับผู้ที่กระทำผิดเกี่ยวกับทางเพศ หลักธรรมที่ได้จัดไว้สำหรับอบรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ได้แก่ ศีล ๕ ธรรม ๕ ข้อที่ ๓, ธรรมมีอุปการมาก ๒, โลกपालธรรม ๒, อบายमुख ๔-๖, กฎแห่งกรรม, ทิศ ๖, ข้อธรรมอื่นตามความเหมาะสม

โดยนำพุทธศาสนสุภาษิตมาใช้ประกอบการอบรม ได้แก่

สติ สพพตถ ปตติยา
 นตถิ ตณฺหา สมานํ
 นตถิ กามา ปรี ทุกขํ
 กมฺมฺนา วตตตี โลโก
 บทอื่นตามความเหมาะสม

โทษความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

หลักธรรมที่นำมาใช้พัฒนาผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติด ได้แก่ ศีล ๕ ธรรม ๕ ข้อที่ ๕, โลกपालธรรม ๒, อกุศลมูล ๓, สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔, อัปมาทธรรม, อบายमुख ๔-๖, ข้อธรรมอื่นตามความเหมาะสม พร้อมกับพุทธศาสนสุภาษิตว่า

อตตนา โจทยตตนํ
 อตตนา หเว ชิตฺตํเสยโย
 สติ โลกสฺมิ ชาคโร
 อปฺปมาโท อมตํ ปทํ
 ปมาโท มจฺจุโน ปทํ
 บทอื่นตามความเหมาะสม

โทษความผิดตาม พ.ร.บ.ต่างๆ อาทิ พ.ร.บ. อาวุธปืน การพนัน

ผู้ต้องขังที่โดนตัดสิทธิจำคุกเนื่องจากทำผิด พ.ร.บ. อาวุธปืน การพนัน ในการจัดอบรมกลุ่มความผิดเหล่านี้ ได้นำหลักธรรม ได้แก่ ศีล ๕ ธรรม ๕, ธรรมอันทำให้งาม ๒, ทุจริต ๓, สุจริต ๓, อบายमुख ๔-๖, ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์, โลกธรรม ๘, ข้อธรรมอื่นตามความเหมาะสม พร้อมกับพุทธศาสนสุภาษิต

อชเชว กิจจมาตาปปิ โก ชณฺญา มรณํ สุเว
 ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมา วหาติ
 เย ปมตฺตา ยถา มตา
 บทอื่นตามความเหมาะสม

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า แนวทางการพัฒนาผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ตามโทษความผิดนั้น โดยการนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับมูลเหตุของความผิด ทั้งนี้ก็เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกให้ผู้ต้องขังมองเห็นผลและรู้จักผิดชอบชั่วดี กรรมและผลของกรรมที่ทำให้ตนต้องตกเป็นผู้ต้องขัง และแนวทางการพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เคยประพฤติไม่ดีให้ดีขึ้นได้อย่างไร หลักธรรมที่พบว่าได้นำมาปลูกฝังให้กับผู้ต้องขัง คือ เรื่องของ ศีล ๕ เพราะสาเหตุที่ทำให้ผู้ต้องขังต้องได้รับโทษทัณฑ์ส่วนใหญ่นั้นเป็น

เรื่องของการละเมิดศีล ๕ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นสากลของกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม โดยมีหลักธรรมอื่นเป็นองค์ธรรมเกื้อหนุนให้ผู้ต้องขังประพฤติตนอยู่ในศีลและในธรรม

๔.๒.๓ การอบรมผู้ต้องขังเข้าใหม่ หรือแรกรับ

ผู้ต้องขังเข้าใหม่ โดยเฉพาะผู้ที่ไม่เคยต้องโทษมาก่อน สภาพจิตใจย่อมไม่ปกติ มีความวิตกกังวลฟุ้งซ่าน ว่าแห้ว ผู้ต้องขังเหล่านี้ ไม่เคยพบสภาพภายในเรือนจำ ไม่รู้วิธีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมในเรือนจำ ไม่รู้จักระเบียบวินัยของเรือนจำ จึงปรากฏเนื่องๆ ว่า ผู้ต้องขังประเภทนี้ทำผิดด้วยวินัยของเรือนจำ โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์อยู่เสมอ ดังนั้นแนวทางการอบรมจึงมุ่งเน้นให้เรียนรู้เข้าใจ ปรับใจ และปรับตัวให้เข้ากฎกติกาและบริบทแวดล้อมทั้งทางกายและทางใจ

๔.๒.๔ การอบรมทั่วไป

การอบรมทั่วไป หมายถึง การอบรมผู้ต้องขังรวมทุกประเภท โดยผู้บัญชาการเรือนจำหรือเจ้าหน้าที่พนักงานเรือนจำระดับสูง และอนุศาสนาจารย์เรือนจำ สับเปลี่ยนหมุนเวียนกันอบรมเป็นประจำ ตลอดจนเชื้อเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกเข้าอบรมเป็นครั้งคราวด้วย อาทิ วิทยากรพุทธสมาคม ยวพุทธสมาคม อนุศาสนาจารย์ทหาร พระธรรมทูต พระธรรมจาริก พระหน่วยพัฒนาการทางจิต ครู อาจารย์ นักกฎหมาย แพทย์ และพยาบาล เป็นต้น

๑. ประสานงานกับเจ้าคณะจังหวัด เพื่อให้จัดพระเปรียญและบัณฑิตอาสาเข้าช่วยสอนธรรมศึกษาพระวิปัสสนาจารย์เข้าฝึกอบรมจิตตภาวนา พระเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือพระจริยานิเทศเข้าอบรมศีลธรรมทั่วไป และอบรมแยกประเภท

๒. ประสานกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น แพทย์ พยาบาล นักกฎหมายครู อาจารย์ และหัวหน้าส่วนราชการ ประชาชนที่มีจิตเป็นกุศล มีความรู้ความสามารถในการอบรม ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และวิทยากรพุทธสมาคม เป็นวิทยากรเข้าทำการอบรม อย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง

๓. ในการอบรมให้ใช้วิธีบรรยาย อภิปรายเป็นคณะ ถาม-ตอบ ปัญหาข้อข้องใจและแก้ปัญหาชีวิตเป็นรายบุคคลตลอดจนจัดให้มีกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างบรรยากาศการอบรมจูงใจผู้ฟังไม่จำเจซ้ำซาก การจัดผู้ต้องขังเข้ารับฟัง ควรเป็นไปตามความสนใจของผู้ต้องขัง ในจำนวนที่เป็นสัดส่วนเหมาะสมกับหลักการอบรม หากมีผู้ต้องขังจำนวนมากก็ให้จัดการอบรมบ่อยๆ ครั้ง

๔. ให้จัดทำแบบบันทึกการศึกษาอบรม และพัฒนาจิตใจประจำตัวของผู้ต้องขังที่ผ่านการศึกษาอบรมแต่ละครั้งเพื่อเป็นหลักฐานในการศึกษาและพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังแต่ละราย

๕. ให้มีการติดตามผลการอบรมอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับรายงานผลการพัฒนาจิตใจทุกประเภทตามที่กรมฯ กำหนดไว้เดือนละ ๑ ครั้ง

๔.๒.๕ การอบรมผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ

การอบรมประเภทนี้ เป็นการอบรมผู้จะออกไปอยู่ร่วมกับสังคมภายนอก จึงให้นำเอาเรื่องราวการอยู่กับสังคมทำความเข้าใจกัน เบื้องต้นควรอบรมด้วยหลักคุณธรรม ๔ ประการ ซึ่งเป็นพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรืออีกนัยหนึ่งคือ ฆราวาสธรรมหน้าที่พลเมืองดี

การประกอบอาชีพ ความสามัคคี ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การเคารพต่อกฎหมาย ความซื่อสัตย์ สุจริต เบญจศีล เบญจธรรม ตลอดจนศาสนาพิธีต่างๆ เช่น ศีลธรรมทั่วไป การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางศาสนา ศาสนาพิธีเบื้องต้น วัฒนธรรมไทย ชีวิตใหม่ภายหลังพันโทฯ

๔.๒.๖ การอบรมผู้ต้องขังต่างศาสนา

นโยบายของกรมราชทัณฑ์เกี่ยวกับการอบรมผู้ต้องขังต่างศาสนา

๑. ให้วิทยากรทางศาสนาอบรม เฉพาะหลักธรรมในศาสนานั้น ๆ
๒. ผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรม และประกอบพิธีกรรมทางศาสนาจะต้องเป็นในศาสนิกในศาสนานั้น ๆ

๓. อย่าให้มีการตั้งสมาคมหรือชมรมทางศาสนาในเรือนจำทัณฑสถาน ทั้งทางลับและเปิดเผย ซึ่งจะทำให้มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกยากแก่การปกครองบังคับบัญชา

กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการอบรมและประกอบพิธีกรรมของผู้ต้องขังศาสนาอื่นนอกจากพระพุทธศาสนาไว้ ดังนี้

๑. ในกรณีศาสนาที่มีหลายนิกายและแต่ละนิกายมีหลายคณะ การเข้าอบรมให้แต่ละคณะรวมเป็นนิกายเดียวกัน เช่น กลุ่มนิกายคาทอลิก กลุ่มโปรเตสแตนต์ หรือกลุ่มของศาสนาอิสลาม เป็นต้น ทั้งนี้รวมทั้งการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาด้วย

๒. การขอเข้าอบรมผู้ต้องขังให้ช้อนุญาตในนามของนิกายศาสนาเช่น กลุ่มนิกายคาทอลิก กลุ่มโปรเตสแตนต์ หรือกลุ่มของศาสนาอิสลามและการพิจารณาอนุญาตเป็นอำนาจของผู้บังคับบัญชาการเรือนจำและผู้อำนวยการทัณฑสถาน โดยถือปฏิบัติตามข้อบังคับของอธิบดีกรมราชทัณฑ์ (ฉบับที่ ๒ ลงวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๘๐ เรื่อง การเข้าคู่มือหรือติดต่อกับการทำงานของเรือนจำและกงสุลเข้าเยี่ยมผู้ต้องขัง)

๓. กรณีเรือนจำทัณฑสถานขนาดใหญ่ ซึ่งมีผู้ต้องขังตามศาสนาประจำอยู่ในแดนต่าง ๆ มีให้วิทยากรเข้าอบรม หรือประกอบพิธีกรรมภายในแดน เนื่องจากเสี่ยงต่อความปลอดภัยให้พิจารณาใช้ส่วนใดส่วนหนึ่งที่เหมาะสม รวมกลุ่มผู้ต้องขังในนิกายเดียวกันให้ออกมารับการอบรมหรือประกอบพิธีกรรม ในการเข้าอบรมหรือประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาทุกครั้ง ขอให้เรือนจำทัณฑสถานจัดให้ผู้ได้รับอนุญาตเข้าอบรมอยู่ในบริเวณเดียวกัน ห้ามออกนอกเขตที่เรือนจำทัณฑสถานกำหนดและจัดให้หน่วยปฏิบัติการพิเศษควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นได้

๔. ห้ามวิทยากรอบรมผู้ต้องขัง หรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แจกเอกสารหรือสอนศาสนาแก่ผู้ต้องขัง ที่นับถือศาสนาอื่น จัดตั้งชมรมหรือสมาคมทางศาสนาตลอดจนคำสอนหรือเผยแพร่เอกสารอันจะก่อให้เกิดการแตกแยก

๕. เรือนจำทัณฑสถานให้โอกาสแก่วิทยากร ได้สอบถามเรื่องราวทุกข์สุขที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ที่เป็นลักษณะงานสังคมสงเคราะห์ แต่ต้องมีเจ้าพนักงานร่วมรับฟังอยู่ด้วย^๖

^๖ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ มท.๐๙๐๔/๓๑๙ ลงวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙.

แม้ว่าจะกรมราชทัณฑ์จะได้ออกกฎระเบียบในการนำหลักศาสนามาใช้ปฏิบัติเพื่อพัฒนาผู้ต้องขัง เพื่อการป้องกันปัญหาอันเกิดจากความเชื่อและความเห็นต่างของแต่ละศาสนา รวมถึงการให้ความเป็นธรรมกับทุกศาสนา แม้ว่าทัณฑสถานหญิงกลางส่วนใหญ่จะมีผู้นับถือพระพุทธศาสนามากที่สุด ดังนั้นทัณฑสถานหญิงกลางจึงได้จัดแนวทางการพัฒนาผู้ต้องขังตามหลักศาสนาแต่ละศาสนา โดยแบ่งความรับผิดชอบในการดูแลตามศาสนาของตน แนวทางที่ทัณฑสถานหญิงกลางใช้จึงมีแนวทางไปในทางพุทธสันติวิธีเพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อของผู้ต้องขังโดยส่วนใหญ่ จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และประสบการณ์ในการทำงานที่ทัณฑสถานของผู้วิจัย ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอแนวทางการนำหลักพุทธสันติวิธีมาใช้เพื่อพัฒนาผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงกลาง โดยได้นำเสนอผ่านหน่วยงานและได้นำไปปรับใช้ ดังรายละเอียดมี ดังนี้

๔.๓ แนวทางการพัฒนาโครงการอบรมเพื่อพัฒนาผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธวิธี

๔.๓.๑ โครงการสื่อสารสนเทศเพื่อเสริมสร้างทัศนคติและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังในระหว่างต้องโทษ

โดยจัดทำสื่อสารสนเทศในรูปแบบ DVD เป็นสวัสดิการแก่ผู้ต้องขังให้ได้รับความรู้ และนันทนาการที่หลากหลาย ทั้งความบันเทิง สารความรู้ คติธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ผู้ต้องขัง/ผู้ต้องกักขังทุกคน ได้รับชม ในระหว่างต้องโทษ ในช่วงเวลา ๑๙.๐๐ – ๑๙.๓๐ นาฬิกา

สื่อสารสนเทศที่มีความหลากหลายในรูปแบบ DVD ชุดละ ๓๐ เรื่องๆ ละประมาณ ๓๐ นาที โดยจัดให้มีเนื้อหาสาระประกอบหลายๆ ด้าน อาทิเช่น

- (๑) ด้านปลูกฝังความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และสำนึกรักบ้านเกิด
- (๒) ด้านธรรมะ คติธรรม คุณธรรม จริยธรรม
- (๓) ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ สร้างกำลังใจ
- (๔) ด้านกีฬา นันทนาการ และสันทนาการ
- (๕) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางตามเศรษฐกิจพอเพียง
- (๖) ด้านความบันเทิงที่มีสาระความรู้ และข้อคิดในเชิงสร้างสรรค์

ประสานหน่วยงานภาครัฐ และผู้ผลิตรายการเอกชน เพื่อขอรับการสนับสนุน DVD สารคดีเทิดพระเกียรติ รายการที่มีสาระความรู้ด้านต่างๆ ความบันเทิงในเชิงสร้างสรรค์ สร้างแรงบันดาลใจตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ อาทิเช่น สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยกรมประชาสัมพันธ์, บริษัท ทีวี-บูรพา จำกัด ผู้ผลิตรายการ “คนค้นคน” “กบนอกกะลา” “จุดเปลี่ยน” “แผ่นดินไท” “กระบี่มือหนึ่ง”, สถาบันวิมุตตยาลัย พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) เป็นต้น รวบรวมรายการสารคดีที่มีเนื้อหาสาระความรู้ ความบันเทิงตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ตอนละไม่น้อยกว่า ๓๐ นาที บันทึกลงในแผ่น DVD โดยสลับสับเปลี่ยนไม่ซ้ำประเภทหรือเนื้อหาสาระความรู้ในรอบ ๓๐ วันโดยให้ดำเนินการเปิดให้ผู้ต้องขัง/ผู้ต้องกักขัง ได้ชมผ่านระบบโทรทัศน์ในช่วงเวลาที่ขึ้นเรือนนอนตอนเย็นและในช่วงเวลาอื่นที่เห็นว่าเหมาะสม ติดตามผลการดำเนินงาน และให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน/สถานกักขัง รายงานผลการดำเนินงาน

ผลที่ได้รับ

ผู้ต้องขังได้รับการฟื้นฟู พัฒนาพฤติกรรมผ่านกระบวนการที่มีความบันเทิงที่สอดแทรกสาระความรู้ แนวคิด และจุดประกายสร้างแรงบันดาลใจสำหรับตนเอง สามารถปรับตัวและอยู่ในเรือนจำ และ อยู่ร่วมกับสังคมภายนอก ได้อย่างปกติสุข

ผู้ต้องขังมีจิตสำนึกรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รวมถึงรักถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมวิชาชีพในด้านต่างๆ กลับไปพัฒนาให้เป็นอาชีพ และยึดถือปฏิบัติ ตามแนวทางแห่งความพอเพียง

ผู้ต้องขังสามารถส่งเสริมแนวทางการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักธรรม โดยมีสติสัมปชัญญะ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องนำทางชีวิต และเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม ยอมรับในความผิดพลาด พร้อมทั้ง จะเริ่มต้นชีวิตใหม่ อย่างเห็นความสำคัญและคุณค่าของการทำความดี

ผู้ต้องขังได้รับความบันเทิงที่มีสาระความรู้ ผ่อนคลายความตึงเครียด ส่งผลดีด้านการ ปกครอง และการควบคุมดูแลผู้ต้องขังให้แก่เรือนจำ/ทัณฑสถาน/สถานกักขัง

๔.๓.๒ โครงการรวมใจปฏิบัติธรรมทำความดีเพื่อเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ

ดำเนินการจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศล ดังนี้

(๑) จัดปฏิบัติธรรมและบำเพ็ญศาสนพิธีตามหลักศาสนา ๓ ศาสนา ได้แก่ พุทธ คริสต์ อิสลาม

(๒) จัดนิทรรศการเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

(๓) รณรงค์และส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีนิสัยรักการอ่านและเขียนด้วยการจดบันทึกข้อคิด คติธรรม ความตั้งใจที่กระทำความดีลงในสมุด ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความคิดให้เห็นเป็นรูปธรรม ทั้ง เป็นการปลูกฝังความรู้สึกรักชาติ ในการมุ่งมั่นกระทำความดี ดำรงตนในแนวทางอันดีงามตามหลัก ศาสนาให้สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันขณะต้องโทษและภายหลังพ้นโทษได้

ผลที่ได้รับ

ผู้ต้องขัง ได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติธรรม บำเพ็ญคุณงามความดีตามหลักศาสนาทั้ง ๓ ศาสนา เพื่อเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๘

ผู้ต้องขังได้น้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ มีโอกาสร่วมเฉลิมพระเกียรติด้วยการปฏิบัติ ธรรม ตั้งปณิธานมุ่งมั่นในการกระทำความดีที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม ถวายเป็นพระราชกุศล

ผู้ต้องขัง ได้รับการเสริมสร้างและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึกที่ดี สามารถกลับสู่สังคมภายนอกได้อย่างปกติสุขภายหลังพ้นโทษ

ผู้ต้องขังได้รับการพัฒนาจิตใจด้วยหลักธรรมตามหลักศาสนาที่เคารพนับถือ ตระหนักถึงคุณค่าของการประพฤติตนตามคำสอนของศาสนา นำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เปิดโอกาสให้สถาบันหน่วยงาน และประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง

๔.๓.๓ โครงการอบรมธรรมปฏิบัติเรือนจำเรือนธรรม โดยดำเนินการ ดังนี้

จัดอบรม โดยพระวิปัสณาจารย์ ตามหลักสติปัฏฐานสี่ รุ่นละไม่น้อยกว่า ๓-๕ วัน โดยแบ่งผู้ต้องขังออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

(๑) จัดอบรมผู้ต้องขังตามความสมัครใจ ใช้ระยะเวลา ๕ วันติดต่อกัน

(๒) จัดอบรมผู้ต้องขังภาคบังคับ โดยพิจารณาจากผู้ต้องขังเข้าใหม่ ที่ได้รับการจำแนกลักษณะแล้ว เข้ารับการอบรม ใช้ระยะเวลา ๓ วันติดต่อกัน ติดตามการประเมินและรายงานผลการดำเนินงาน

ผลที่ได้รับ

สามารถแก้ไข ฟื้นฟู ปลุกจิตสำนึก และปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรม ทศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม เป็นการคืนคนดีสู่สังคมได้อย่างยั่งยืน ผู้ต้องขังได้ผ่านกระบวนการปฏิบัติธรรมตามหลักศาสนาอย่างต่อเนื่อง

สามารถส่งเสริมแนวทางการดำเนินชีวิตตามวิถีทางพระพุทธศาสนา โดยมีสติสัมปชัญญะ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องนำทางชีวิต และเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม เห็นความสำคัญและคุณค่าของการทำความดี การละทิ้ง ความชั่ว การทำจิตใจให้ผ่องใส เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติสืบไป

สามารถนำปัจจัยชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีให้สังคมรับทราบและการยอมรับของสังคม

ส่งผลดีด้านการปกครองและการควบคุมดูแลผู้ต้องขังให้แก่เรือนจำและทัณฑสถาน

๔.๓.๔ โครงการจัดกิจกรรมนิทรรศการและประกอบศาสนพิธี เนื่องในวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

มีการดำเนินการจัดการอบรม มีขั้นตอนดังนี้

- ประดับธงชาติ ในวันสำคัญของชาติ ธงเสมาธรรมจักรในวันสำคัญของศาสนา และธงตราสัญลักษณ์เฉลิมพระเกียรติในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ บริเวณอาคารสำนักงาน และอาคารบ้านพักข้าราชการโดยพร้อมเพรียงกัน

- การปฏิบัติตนและเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

- ช่วงเช้าทำบุญตักบาตร ฟังพระธรรมเทศนา และเจริญจิตภาวนา

- ช่วงค่ำจัดให้ผู้ต้องขังสวดมนต์ไหว้พระ ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของผู้ต้องขัง พ.ศ.๒๕๓๘

- เรือนจำและทัณฑสถานที่มีผู้ต้องขังนับถือศาสนาอื่นๆ เพื่อให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม ให้จัดกิจกรรมตามหลักศาสนาได้ตามความเหมาะสม

- จัดกิจกรรมและนิทรรศการภาพถ่าย เนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ ตามความหมายและวันสำคัญ โดยเน้นหนักเรื่องการอบรมผู้ต้องขังและการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับความสำคัญของวันนั้นๆ

- ประกาศเชิญชวนให้เจ้าหน้าที่ในสังกัดพร้อมครอบครัว ตลอดจนประชาชนใกล้เคียงละเว้นอบายมุข และบำเพ็ญประโยชน์เนื่องในวันสำคัญดังกล่าว

- รายงานผลการดำเนินงานให้กรมราชทัณฑ์ทราบ

ติดตามประเมินผลความพึงพอใจของผู้ต้องขัง พร้อมทั้งรายงานให้อธิบดีกรมราชทัณฑ์ทราบ

เชิงคุณภาพ : ผู้ต้องขังได้รับความรู้ประวัติความเป็นมาในวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ พร้อมเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ให้มีจิตสำนึกที่ดี สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขภายหลังพ้นโทษ และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ เทิดทูนพระมหากษัตริย์ไทย

เชิงเวลา : ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

เชิงค่าใช้จ่าย : การใช้จ่ายงบประมาณเกิดความคุ้มค่า ประหยัด

๔.๓.๕ โครงการผลิตสื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและสุนทรียภาพทางจิตใจแก่ผู้ต้องขัง

เปิดสื่อตามที่กรมราชทัณฑ์ระสานวิทยากรที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือศรัทธาของประชาชนทั่วไป จำนวน ๑๐ ท่าน อบรมและบรรยายธรรมให้กับผู้ต้องขังในเรือนจำ/ทัณฑสถานที่กำหนด อาทิเช่น พันเอก-นายแพทย์พงศ์ศักดิ์ ตั้งคณา, พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ) เป็นต้น รายงานผลให้กรมราชทัณฑ์ทราบ

ผลที่ได้รับ

ผู้ต้องขังได้รับสวัสดิการมีโอกาสดำเนินการอบรมฟังการบรรยายธรรมตามหลักพุทธวิธีจากวิทยากรที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือศรัทธาของประชาชนทั่วไป เกิดศรัทธาและตั้งมั่นในศาสนาและน้อมนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง

ผู้ต้องขังเห็นความสำคัญและคุณค่าของศาสนา คำนึงถึงคุณธรรม จริยธรรม มุ่งกระทำความดี ละทิ้งความชั่ว มีจิตใจดีผ่องใส สงบสุข มีศีลธรรมอันดี เป็นพลเมืองดีของสังคม และประเทศชาติสืบไป

ผู้ต้องขังได้รับการเสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และสุนทรียภาพทางจิตใจ ส่งผลดีด้านการปกครองและการควบคุมดูแลผู้ต้องขังให้แก่สถาน

หน่วยงานภายนอก องค์กรด้านศาสนา ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อองค์กร อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมและสืบอายุศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองอีกทางหนึ่ง

๔.๓.๕ โครงการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ตามหลักสูตรของคณะสงฆ์

การเรียนการสอนธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก เป็นการเผยแพร่ธรรม เพื่อปลูกฝังให้ผู้ต้องขังเป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม และเป็นหลักสูตรที่กำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในประวัติ ความเป็นมา และหลักธรรมทางศาสนา ทำให้ผู้เรียนนำสิ่งที่เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ใน

ชีวิตประจำวัน ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ ที่ผ่านมาราชบัณฑิตยสถานจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ให้แก่ผู้ต้องขังตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ ซึ่งกรมราชทัณฑ์ได้รับความอนุเคราะห์จากคณะสงฆ์และสำนักเรียนทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ในการจัดวิทยากรดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้ต้องขัง ส่งผลดีต่อการอบรมและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก

จัดการเรียนการสอนด้านธรรมศึกษาให้ผู้ต้องขัง ให้รู้หน้าที่ของชาวพุทธตามหลักธรรม คำสอนทางพุทธศาสนา เกิดทักษะ การคิด และการปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชน ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อกลับเข้าสู่สังคมภายหลังการพ้นโทษอย่างปกติสุข

ส่งเสริมให้ผู้ต้องขังได้เรียนรู้และเข้าถึงศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนประวัติในศาสนา ที่ผู้ต้องขังนับถือได้อย่างถูกต้อง เกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในศาสนา

ผู้ต้องขังได้เห็นความสำคัญและคุณค่าของศาสนา ค่านึงถึงคุณธรรม จริยธรรม

เปิดโอกาสให้องค์กรด้านศาสนา และหน่วยงานภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไข

พัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อได้เข้าเรียนตามโครงการฯ มีความพึงพอใจ

ติดตามประเมินผลในการดำเนินการ พร้อมทั้งรายงานให้อธิบดีกรมราชทัณฑ์ทราบ

ผลได้รับ

สามารถพัฒนาองค์ความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมของศาสนาอย่างลึกซึ้ง เกิดศรัทธาเชื่อมั่น เห็นความสำคัญและคุณค่าของศาสนา น้อมนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องอันเป็นกำลังสำคัญในการสืบอายุศาสนาและส่งเสริมทะนุบำรุงศาสนาได้ต่อไป

ส่งเสริมสุขภาพจิตผู้ต้องขังให้ดีขึ้น มีความมั่นคงทางอารมณ์ ผ่อนคลายความตึงเครียด มีศีลธรรมจรรยาอันดี สามารถคุ้มครองตนให้เป็นผู้มีความประพฤติดีทั้งทางกาย วาจาและใจ มีความอ่อนน้อมเอื้อเฟื้อต่อสาธารณประโยชน์ เป็นพลเมืองที่ดีคืนคนดีสู่สังคมในอนาคต

ผู้ต้องขังมีจิตใจดี มีความหนักแน่น อดทนมีเหตุมีผล เคารพในกฎระเบียบวินัย ให้ความช่วยเหลือต่อกิจกรรมส่วนรวม เสียสละส่วนตน ส่งผลให้เรือนจำและทัณฑสถานเกิดความสงบสุข ลดปัญหาด้านการปกครองและกำกับดูแล

องค์กรด้านศาสนาและหน่วยงานภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อองค์กร

๔.๓.๖ โครงการสวดมนต์ตลอดปี ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระ

เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ดำเนินกิจกรรมตามโครงการฯ ดังนี้

๑) จัดกิจกรรมสวดมนต์เพื่อพ่อ ระหว่างวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๗ - ๕ ธันวาคม ๒๕๕๘

โดยให้ปฏิบัติศาสนกิจสวดมนต์ไหว้พระตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของผู้ต้องขัง พ.ศ.๒๕๓๘ โดยให้สวดมนต์แปล ประกอบด้วย

- สวดมนต์ไหว้พระประจำวัน

- สวดมนต์ไหว้พระเนื่องในวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

๒) จัดกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปีในวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๗ - ๑ มกราคม ๒๕๕๘ กำหนดการโดยพร้อมเพรียงกันทั่วประเทศ ในวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๗ เวลา ๑๘.๐๐ นาฬิกา เป็นต้นไป ซึ่งวันและเวลาตรงกับสวดมนต์ข้ามปีภาคประชาชน โดยใช้บทสวดมนต์สรรเสริญพระพุทธคุณ สรรเสริญ- พระธรรมคุณ สรรเสริญพระสังฆคุณ ทั้งนี้ เวลาและสถานที่ให้เป็นไปตามความเหมาะสมของแต่ละเรือนจำ/ทัณฑสถาน และสถานกักขัง สำหรับศาสนาคริสต์ อิสลาม ศาสนาอื่นๆ ให้จัดกิจกรรมตามหลักศาสนานั้นๆ

๓) จัดกิจกรรมประกวดสวดมนต์สรรเสริญพระรัตนตรัยทำนองสรภัญญะ สำหรับผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาพุทธ (ตามหนังสือคู่มือการสวดมนต์หมู่บูชาพระรัตนตรัยทำนองสรภัญญะ) และทดสอบอ่านพระคัมภีร์อัลกุรอาน สำหรับผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาอิสลาม (ตามระเบียบการทดสอบกอรี) ภายในเรือนจำ/ทัณฑสถาน และสถานกักขัง

๔) อบรมและบรรยายธรรมเกี่ยวกับประวัติ วัตถุประสงค์ และอันติสงส์ของการสวดมนต์ ๑๐.๓ ติดตามประเมินผล และรายงานผลการดำเนินกิจกรรม

ผลที่ได้รับ

ผู้ต้องขังได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศล และเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสมหามงคลแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ผู้ต้องขังได้แนวคิดในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ได้ใกล้ชิดพระรัตนตรัย ได้บำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา น้อมนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน เกิดความสุขสงบอย่างแท้จริง

ผู้ต้องขังได้ปฏิบัติบูชาและปฏิบัติศาสนากิจสามารถนำหลักธรรมทางศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อความก้าวหน้าและมั่นคงแก่ตนเอง

ผู้ต้องขังได้เสริมสร้างภูมิคุ้มกันจิตใจ ความมีระเบียบวินัย ความสามัคคีอันดีงามระหว่างหมู่คณะ อันเป็นกุศโลบายที่สำคัญในการเชื่อมโยงหลักธรรมของศาสนาให้เข้าสู่ผู้ต้องขังอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง และเป็นระบบมากที่สุด ซึ่งจะยังประโยชน์ในการปกครองบังคับบัญชาผู้ต้องขัง

ทำให้ผู้ต้องขังได้รับสวัสดิการ และมีโอกาสได้สวดมนต์ข้ามปีพร้อมกับภาคประชาชนทั่วไป และเกิดการเรียนรู้รูปแบบกิจกรรมทางศาสนาที่ถูกต้องตามหลักสากล สามารถนำไปใช้ในชุมชน เมื่อได้รับการปล่อยตัวพ้นโทษ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการยอมรับของสังคมและเป็นการคืนคนดีกลับสู่สังคมอย่างยั่งยืน

๔.๓.๗ โครงการอบรมและบรรยายธรรมโดยผู้นำศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และศาสนาอื่นๆ

เพื่อดำเนินการจัดการอบรมให้ความรู้ตามหลักธรรมคำสอนจากผู้นำศาสนาที่ผู้ต้องขังนับถือ ติดตามประเมินผลในการดำเนินการ พร้อมทั้งรายงานให้อธิบดีกรมราชทัณฑ์ทราบ

ผลที่ได้รับ

ผู้ต้องขังได้รับการอบรมฟังการบรรยายธรรมในศาสนาที่ตนนับถือโดยตรงจากผู้นำศาสนานั้น ๆ ทำให้เข้าใจในหลักธรรมของศาสนาได้อย่างถูกต้อง เกิดศรัทธาและตั้งมั่นในศาสนาและน้อมนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง

ผู้ต้องขังเห็นความสำคัญและคุณค่าของศาสนา คำนึงถึงคุณธรรม จริยธรรม มุ่งกระทำความดี ละทิ้งความชั่ว มีจิตใจดีผ่องใส สงบสุข มีศีลธรรมอันดี เป็นพลเมืองดีของสังคม และประเทศชาติสืบไป

ผู้ต้องขังได้เรียนรู้และเข้าถึงศาสนธรรม ศาสนพิธี ประวัติความเป็นมาในศาสนาที่ตนนับถือได้อย่างถูกต้อง เกิดความเชื่อมั่นในศาสนา เกรงกลัวต่อบาป มีhiriโอดัปปะ ส่งผลดีด้านการปกครองและการควบคุมดูแลผู้ต้องขังให้แก่เรือนจำและทัณฑสถาน

หน่วยงานภายนอก องค์กรด้านศาสนา ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อองค์กร อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมและสืบอายุศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองอีกทางหนึ่ง

๔.๔ แนวทางนโยบายการพัฒนาโครงการพัฒนาผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงกลาง

สำหรับการนำพุทธสันติวิธีมาใช้เป็นแนวทางหลักในการอบรมผู้ต้องขังนั้นจะเกิดประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลได้นั้น ต้องอาศัยภาคนโยบายและการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การอบรมได้ผลเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ตามภารกิจหลักข้อที่ ๒ ด้าน การแก้ไข พื้นฟู แก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง เพื่อคืนคนดีสู่สังคมอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยสรุปและนำเสนอเป็นแนวทาง ดังนี้

๔.๔.๑. แนวทางตามนโยบาย

๑. ปรับปรุงงานตามโครงการที่ปฏิบัติเป็นประจำให้มีผลเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น
๒. ริเริ่มงานใหม่ โดยใช้กิจกรรมทางศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาจิตใจ
๓. จัดทำสื่อการพัฒนาจิตใจโดยใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย ตลอดจนจัดพิมพ์หนังสือคู่มือปฏิบัติผู้ต้องขัง และคู่มือการอบรมศีลธรรมทั่วไป

๔. พัฒนาบุคลากรทางสายอนุศาสนาจารย์ให้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีการสัมมนาเป็นประจำ

๕. เชิญวิทยากรภายนอก พระสงฆ์ อนุศาสนาจารย์สังกัดอื่น ๆ นักวิชาการ หรือผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านเข้ามาบรรยาย อภิปรายให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน ทั้งในระหว่างต้องโทษและพ้นโทษแล้ว

๔.๔.๒. การกำหนดเป้าหมาย

๑. ดำเนินการจัดวางระบบการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังแนวใหม่ให้เป็นรูปธรรม
๒. มีอุปกรณ์ที่ใช้ในโครงการพัฒนาจิตใจให้ครบทุกประเภท
๓. บุคลากรสายอนุศาสนาจารย์มีความพร้อม ทั้งความรู้ ความสามารถ มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือไม่มีปัญหาในการปฏิบัติงานของบุคลากร

๔.๔.๓ แนวทางในการดำเนินงาน

๑. ปรับปรุงระบบการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังโดยเน้นกิจกรรมทางศาสนาเป็นหลัก
๒. ปรับปรุงรูปแบบวิธีการแก้ไขฟื้นฟู ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติ โดยเน้นการบรรยาย อภิปรายเป็นคณะ ถาม ตอบปัญหา และแก้ปัญหาชีวิต
๓. จัดอบรมเป็นกลุ่มตามประเภทของโทษ และกำหนดเรื่องหรือหัวข้อในการอบรมให้เหมาะสม
  ๔. นำเทคโนโลยีมาใช้เป็นอุปกรณ์ในการพัฒนาจิตใจให้เพียงพอ เช่น โทรทัศน์ วีดีโอ เครื่องฉายภาพ สไลด์ เครื่องขยายเสียง ฯลฯ
  ๕. ปรับปรุงตารางกิจวัตรประจำวันของผู้ต้องขัง ให้มีเวลาว่างพอที่จะเข้าห้องสมุด ศึกษาค้นคว้า อ่านหนังสือ ดูทีวี หรือฟังวิทยุ
  ๖. จัดทำคูปัณนิเทศผู้ต้องขังเข้าใหม่ และคู่มือการอบรมศีลธรรมทั่วไป คู่มือการอบรมในวันสำคัญ คู่มือสำหรับผู้ที่จะได้รับการปล่อยตัวพ้นโทษ ตลอดจนเอกสารแผ่นพับโปสเตอร์ คำขวัญ คติ เพื่อเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ ติดประกาศไว้ในสถานที่ที่เห็นได้ง่ายในเรือนจำ
  ๗. ปรับปรุงการสวดมนต์ไหว้พระแปลเป็นภาษาไทย
  ๘. ขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์เข้ามาช่วยสอนแนะแนวการเรียนธรรมศึกษา การฝึกอบรมจิตตภาวนาและการแสดงธรรม
  ๙. ให้มีการประเมินผลการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังอย่างจริงจังและต่อเนื่อง
    ๑๑. จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนานานาชาติในเรือนจำ
    ๑๒. จัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์สำหรับเจ้าพนักงานและผู้ต้องขัง
    ๑๕. จัดทำข่าวเผยแพร่กิจกรรมการพัฒนาจิตใจ และนิทรรศการแสดงผลสัมฤทธิ์ภาพของผู้ต้องขังที่ผ่านการพัฒนาจิตใจให้ประชาชนภายนอกได้รับรู้และเข้าใจภารกิจด้านนี้ของกรมราชทัณฑ์ และเพื่อให้มีทัศนคติที่ดีต่อผู้ต้องขัง

๔.๕ สรุป

แนวทางการพัฒนาผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงกลาง ผู้วิจัยพบว่า พุทธสันติวิธีเป็นแนวทางหลักหรือกรอบพื้นฐานหลักในการนำพาหรือเป็นจุดมุ่งหมายให้ผู้ต้องขังหญิงได้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม แก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ต่อสังคม การสร้างจิตสำนึกมีศีลธรรม ไม่กระทำความผิดซ้ำและสามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนี้ยังต้องอาศัยการวางแผนนโยบายและการจัดการของหน่วยงาน ตามหลัก 4 P ได้แก่

Policy การกำหนดนโยบายแผนการพัฒนาที่ชัดเจนเป็นแนวทางปฏิบัติกระบวนการอบรมตามประเภทของผู้ต้องขังทั้งในกลุ่มผู้ต้องขังเข้าใหม่ อยู่ในระหว่างกักขัง และเตรียมพร้อมก่อนปล่อยตัว พร้อมกับนโยบายการอบรมด้วยความสมัครใจและโครงการที่เป็นไปตามกฎระเบียบข้อบังคับ

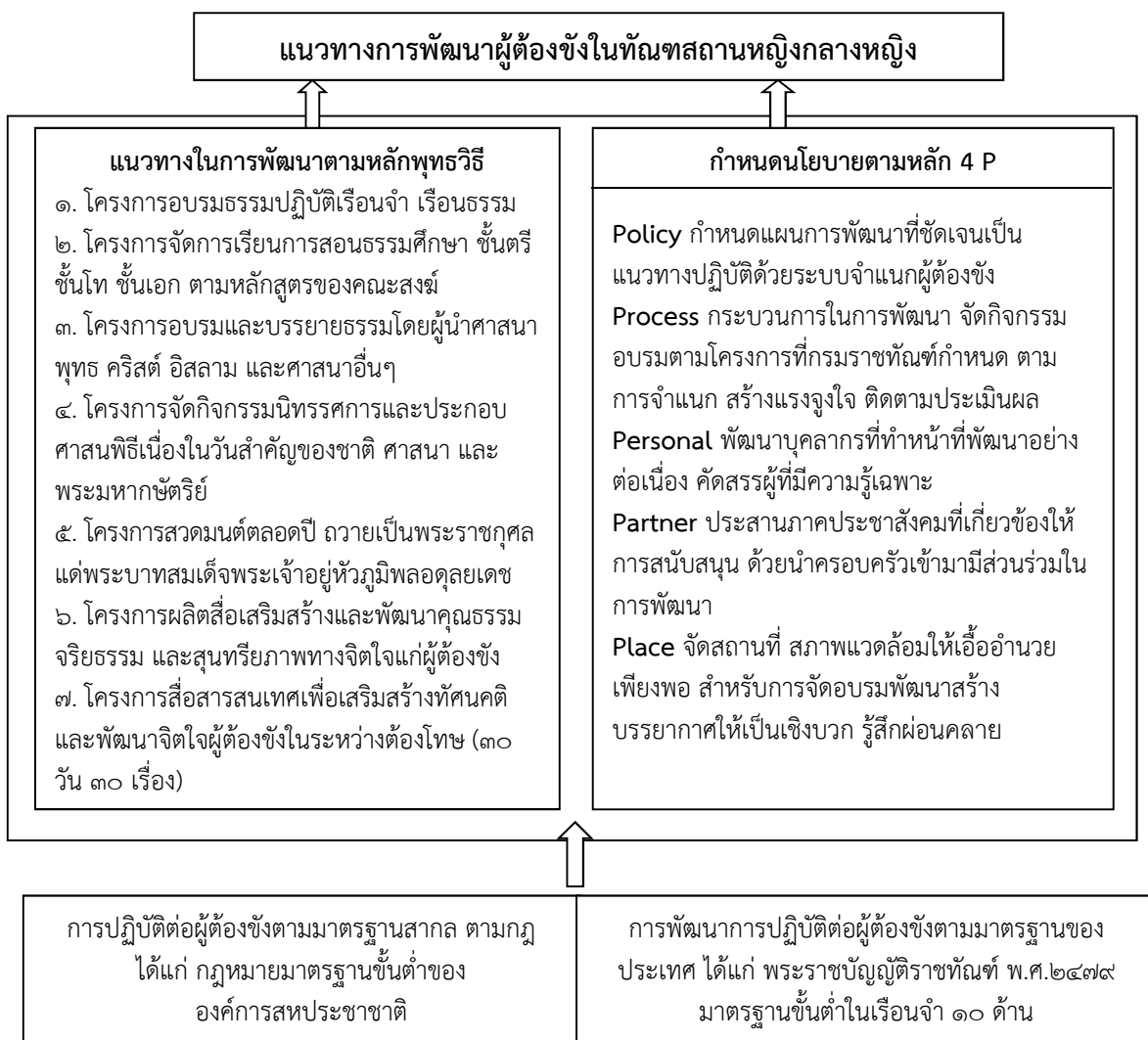
Process กระบวนการในการพัฒนา การจัดกิจกรรมอบรมตามโครงการที่กรมราชทัณฑ์ กำหนด ให้สอดคล้องกับนโยบายการอบรมแบ่งตามประเภทของผู้ต้องขัง โดยกำหนดระยะเวลาในการอบรมเริ่มตั้งแต่ รับตัว – ขณะถูกคุมขังอยู่ในทัณฑสถาน – เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย พร้อม

กับการสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมอบรม และจัดให้มีกระบวนการติดตามวัดผลประเมินผลเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

Personal เป็นเรื่องของการพัฒนาตัวบุคคล โดยบุคลากรที่ทำหน้าที่พัฒนา เป็นคนที่มี ความรู้เฉพาะ เชิญผู้เชี่ยวชาญภายนอกมาร่วมพัฒนา พัฒนาบุคลากรที่ทำหน้าที่พัฒนาอย่างต่อเนื่อง

Place เป็นเรื่องของสถานที่ให้เหมาะสมเอื้อเพื่อเกื้อหนุนต่อการฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนา ตนเอง โดยจัดสถานที่ สภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวย ไม่มีเสียงรบกวนการอบรมและปฏิบัติ อากาศ ถ่ายเทสะดวก อุณหภูมิที่พอเหมาะ และความจุของสถานที่เพียงพอ สำหรับการจัดอบรมพัฒนา สร้าง บรรยากาศให้เป็นเชิงบวก รู้สึกผ่อนคลาย

ทั้งนี้ทั้งแนวทางพัฒนาผู้ต้องขังตามหลักพุทธสันติวิธีและการวางแผนนโยบายตามหลัก 4 P แล้ว ยังต้องมีแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังภายใต้มาตรฐานสากล ตามกฎ ได้แก่ กฎหมาย มาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติการพัฒนาการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามมาตรฐานของ ประเทศ ได้แก่พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.๒๕๓๙ มาตรฐานขั้นต่ำในเรือนจำ ๑๐ ด้าน เพื่อให้ผล การดำเนินการโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพมากกว่าที่ผ่านมาและเป็นที่ยอมรับ ตามหลักสากล ผู้วิจัยสรุปเป็นแผนภาพแสดงได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔.๑ แสดงแนวทางการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางหญิง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันติวิธี” นี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลาง ๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางในปัจจุบัน ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันติวิธี

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาผู้ต้องขัง จำเป็นต้องอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา มนุษย์ทั้งนี้หากการพัฒนาคนุชย์ตามหลักสากล แม้จะเป็นเพื่อให้มีความรู้ดี มีความประพฤติที่ดีงาม สามารถดำรงอยู่ในสถานกักขังได้อย่างไม่ลำบากกายและใจ แต่ฐานคิดของผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา มิใช่เพียงมีความรู้เท่านั้นหากแต่เป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตตามความรู้ เพราะการพัฒนาตามแนวทางพระพุทธศาสนาต้องยึดพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบพระพุทธองค์เป็นผู้ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ คือ สมบูรณ์วิชาและความประพฤติที่เป็นไปเพื่อความสุข เพื่อ ประโยชน์เกื้อกูลต่อมหาชนเป็นอันมากนี้ คือ ทิศทาง และมรรควิธีของการพัฒนามนุษย์ตามหลักคำ สอนของพระพุทธศาสนา

สภาพปัญหาการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางในปัจจุบัน พบว่า การพัฒนา ผู้ต้องขังยังไม่บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์เท่าที่ควรเพราะปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

๑. ปัญหาเกี่ยวกับบุคลากร การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ มีหลายหน้าที่ต้องรับผิดชอบ มาก ประกอบกับต้องอยู่เวรรักษาการณ์นอกเวลาราชการ บุคลากรบางส่วนยังไม่ให้ความสำคัญกับ การพัฒนาผู้ต้องขัง ขาดการบูรณาการร่วมกัน ส่งผลให้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลลดลง

๒. ปัญหาเกี่ยวกับผู้ต้องขังบางส่วนไม่ให้ความสำคัญและความร่วมมือในการอบรม เนื่องจากมาจากบุคคลหลายประเภท หลายอาชีพ ขาดคุณธรรม จริยธรรม มีปัญหาด้านสุขภาพจิต การศึกษาน้อย ไม่เชื่อเรื่องบุญ บาป กฎแห่งกรรม มีพฤติกรรมก้าวร้าว เป็นผู้ร้ายโดยสันดาน ต้องใช้ เวลาอบรมมากและต่อเนื่อง ส่วนประเภทที่มีการศึกษาหรือผู้ที่มีหลักธรรมในการใช้ชีวิตอยู่แล้ว จะ ยอมรับการอบรมและได้ผลดี สามารถอบรมได้ง่ายกว่า

๓. ปัญหาด้านงบประมาณ ได้รับการจัดสรรน้อย ไม่เพียงพอต่อการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ และสื่อในการพัฒนาผู้ต้องขัง

๔. ปัญหาด้านอาคารสถานที่คับแคบ ไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ต้องขังที่มีจำนวนมาก และ ต้องมีการอบรมโครงการด้านอื่นๆอีกหลายโครงการ ทั้งด้านการศึกษาสายสามัญ สายอาชีพ ที่ต้องใช้ สถานที่ร่วมกัน ไม่มีสถานที่เป็นเอกเทศ มีเสียงดังรบกวนในบางครั้ง

แนวทางในการนำหลักศาสนา ดังเช่น สำหรับผู้ต้องขังที่เป็นพุทธศาสนิกชน ก็นำหลักคำ สอนของพระพุทธศาสนา วิถีปฏิบัติ การให้ความรู้ในหลักคำสอนอย่างเป็นขั้นตอนมีลำดับการเรียนรู้ที่

ผู้ต้องขังสามารถนำมาพัฒนาตนเองได้ แต่แนวทางเหล่านี้ยังขาดกระบวนการวิธีทางในการนำหลักพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาตน

แนวทางการพัฒนาผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธสันนิวิธี ควรดำเนินการดังนี้ ปรับปรุงระบบการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังโดยเน้นกิจกรรมทางศาสนาเป็นหลัก ปรับปรุงรูปแบบวิธีการแก้ไขฟื้นฟู ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติ โดยเน้นการบรรยาย อภิปรายเป็นคณะ ถอดปัญหา และแก้ปัญหาชีวิต จัดอบรมเป็นกลุ่มตามประเภทของโทษ และกำหนดเรื่องหรือหัวข้อในการอบรมให้เหมาะสม นำเทคโนโลยีมาใช้เป็นอุปกรณ์ในการพัฒนาจิตใจให้เพียงพอ เช่น โทรทัศน์ วีดีโอ เครื่องฉายภาพ สไลด์ เครื่องขยายเสียง ฯลฯ ปรับปรุงตารางกิจวัตรประจำวันของผู้ต้องขัง ให้มีเวลาว่างพอที่จะเข้าห้องสมุดศึกษาค้นคว้า อ่านหนังสือ ดูทีวี หรือฟังวิทยุ จัดทำคู่มือนิเทศผู้ต้องขังเข้าใหม่ และคู่มือการอบรมศีลธรรมทั่วไป คู่มือการอบรมในวันสำคัญ คู่มือสำหรับผู้ที่จะได้รับการปล่อยตัวพ้นโทษ ตลอดจนเอกสารแผ่นพับโปสเตอร์ คำขวัญ คติ เพื่อเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ ติดประกาศไว้ในสถานที่ที่เห็นได้ง่ายในเรือนจำ ปรับปรุงการสวดมนต์ไหว้พระแปลเป็นภาษาไทย ขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์เข้ามาช่วยสอนแนะแนวการเรียนธรรมศึกษา การฝึกอบรมจิตตภาวนาและการแสดงธรรม ให้มีการประเมินผลการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังอย่างจริงจังและต่อเนื่อง นำผลการเรียนธรรมศึกษาหรือวุฒิบัตรการฝึกอบรมจิตตภาวนาไปประกอบการเลื่อนชั้นหรือพักการลงโทษ จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเรือนจำ จัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์สำหรับเจ้าพนักงานและผู้ต้องขัง ให้ผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ปฏิบัติธรรมจัดทำข่าวเผยแพร่กิจกรรมการพัฒนาจิตใจ และนิทรรศการแสดงผลสัมฤทธิ์ภาพของผู้ต้องขังที่ผ่านการพัฒนาจิตใจให้ประชาชนภายนอกได้รับรู้และเข้าใจภารกิจด้านนี้ของกรมราชทัณฑ์ และเพื่อให้มีทัศนคติที่ดีต่อผู้ต้องขัง จัดข้อมูลประชาสัมพันธ์ผ่านสถานีวิทยุ และสื่ออื่นตามโครงการ นอกจากนี้ยังต้องดำเนินพัฒนาภายใต้แผนนโยบาย 4 P ได้แก่ **Policy** การกำหนดนโยบายแผนการพัฒนาที่ชัดเจนเป็นแนวทางปฏิบัติกระบวนการอบรมตามประเภทของผู้ต้องขัง พร้อมกับนโยบายการอบรมด้วยความสมัครใจและโครงการที่เป็นไปตามกฎระเบียบข้อบังคับ **Process** กระบวนการจัดกิจกรรมอบรมตามโครงการที่กรมราชทัณฑ์กำหนด ให้สอดคล้องกับนโยบายการอบรมแบ่งตามประเภทของผู้ต้องขัง พร้อมกับกระบวนการสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมอบรม และจัดให้มีกระบวนการติดตามวัดผลประเมินผลเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง **Personal** เป็นเรื่องของการพัฒนาบุคลากรที่ทำหน้าที่พัฒนา เป็นคนที่มีความรู้เฉพาะ เชิญผู้เชี่ยวชาญภายนอกมาร่วมพัฒนา **Place** เป็นเรื่องของสถานที่ให้เหมาะสมเอื้อเพื่อเกื้อหนุนต่อการฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเอง

๕.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรศึกษาการพัฒนาผู้ต้องขังหญิงตามเรือนจำ/ทัณฑสถาน ตามหลักพระพุทธศาสนาว่ามีลักษณะอย่างไร
- ๒) ควรศึกษาผลการพัฒนาผู้ต้องขังในการใช้ชีวิตประจำวัน ตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๓) ควรศึกษาทัศนคติของอนุศาสนาจารย์เรือนจำหรือเจ้าหน้าที่เรือนจำ ว่ามีความคิดเห็นอย่างไรต่อการพัฒนาผู้ต้องขังตามหลักพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

(๑) หนังสือภาษาไทย :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **เบญจศีล-เบญจธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

กรมพระยาจันทบุรีนฤนาท. **ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิwap, ๒๕๓๑.

กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. **ความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาตั้งแต่เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๐.

ชิตชงค์ ส. นันทนาเนตร. **ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่**. จังหวัดนครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๔๙.

दनัย ไชโยธธา. **นานาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๙.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. **ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสน์**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๘.

ธีรยุทธ บุญมี. **ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เดือนตุลา จำกัด, ๒๕๔๗.

นันทิ จิตสว่าง. **วัตถุประสงค์และรูปแบบการลงโทษ**. หลักทัศนวิทยา. ม.ป.ป.

บุญมี แทนแก้ว และคนอื่นๆ. **พุทธศาสตร์-ปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘.

_____. **จริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. **ระเบียบวิธีการทางสังคมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: เจริญผล, ๒๕๔๐.

ปิ่น มุทุกันต์. **แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักรธรรมตรี**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

ประมุข สวัสดิมงคล. **แหล่งชุมชนกับปัญหาเสพติด**. เอกสารเผยแพร่สำนักงาน ป.ป.ส. สำนักงานกฤษฎมนตรี. กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

- ประเสริฐ เมฆมณี. **หลักทัณฑ์วิทยา**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๑๙.
- ปิ่น มุกข์นิต. **แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักรัทธิ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
คลังวิทยา, ๒๕๑๔.
- ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์. **คำอธิบายอาชญาวิทยาตามหลักจิตวิทยา**. อาชญาวิทยาและทัณฑ์วิทยา.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๙.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์, ๒๕๓๔.
- พุทธทาสภิกขุ. **แก่นพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร:
ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๘.
- _____ .**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- _____ .**พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____ .**การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร:
การศาสนา, ๒๕๓๙.
- _____ .**การศึกษาทางเลือก : สู่วิวัฒน์หรือวิบัติ ในยุคโลกไร้พรมแดน**. กรุงเทพมหานคร:
คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑.
- _____ .**พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**. กรุงเทพมหานคร:
บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____ .**พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, ๒๕๒๐.
- _____ .**พุทธธรรม**. ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: ด้าน
สุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๙.
- พรชัย ชันดี. **ทฤษฎีและงานวิจัยทางอาชญาวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทบุ๊คเน็ท, ๒๕๔๓.
- มงคล พรพลทอง. **แนะแนวการอบรมศีลธรรมแก่ผู้ต้องขัง**. กรุงเทพมหานคร: ราชทัณฑ์เรือนจำ
กลางคลองเปรม, ๒๕๓๓.
- วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์. **ทุนทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อ
ชุมชนเป็นสุข (สรส), ๒๕๔๘.
- วิศิณ อินทสระ. **มนุษย์และแนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพระพุทธศาสนา**.
กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๒๘.
- สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน). **หลักพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๑๖.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร:
เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๓.

.....**ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

สุเชาวน์ พลอยชุม. **พุทธศาสนาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๗.

สุนทร ณ รั้งสี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สมุห์เชื้อ ไผ่ตรีจิตต์. **ประชุมงานปัญหาธรรมวิภาคตรี**. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียงจงเจริญ, ๒๕๗๖.

อึ้งฉพ ชูบำรุง. **คำอธิบายอาชญาวิทยาตามหลักสังคมวิทยา**. เอกสารการสอนชุดวิชาอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, ๒๕๓๙.

อึ้งฉพ ชูบำรุง. **อาชญาวิทยาแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กรวีร์ เมฆหมอก. การศึกษาผลการเรียน และเจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนาจากการเรียนด้วยบทเรียนวีดิทัศน์แบบโปรแกรม. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๒.

จรัล กาอินทร์. ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๙.

ทวีรัตน์ นาคเนียม. ผลของการฝึกสมาธิที่มีผลต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้ต้องขัง. **ปริญญาวิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๐.

ทองคำ เกษจันทร์. จริยธรรมด้านความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในจังหวัดบุรีรัมย์. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖.

พระมะลิน กิตติปาโล. ความสำคัญของศรัทธาในคำสอนพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระมหาทวน นวลสาย. ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครู ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔.

พระมหาปรม โอภาโส. ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธในปัจจุบัน. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (สาขาปรัชญา), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาวิโรจน์ วิโรจน์ (ผาธา). การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

- พระวันชัย ธนวิโส (กัณหะกาญจนะ). การสำรวจทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาสมควร ธรรมธีโร (สายงาม). บทบาทผู้ปกครองในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กก่อน เภณท์ ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนเภณท์ วัดพรหมสุวรรณสามัคคี เขตบางแค กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาสัญญา ปญญาวิจิตโต (โปร่งใจ). ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาล-ธรรมโกศล (สุพจน์ กณจินโก, “หลวงตา” - “แพรเยื่อไม้”). **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน). ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท). **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาอำนวยการ อานนโท (จันทร์เปล่ง). การศึกษาเรื่องการบรรลุลหกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พเยาว์ศักดิ์ ธาณรัตน์. สภาพปัญหาการนำหลักจิตตภาวนาในพุทธศาสนาไปใช้ในการอบรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขัง : ศึกษาเปรียบเทียบกรณีของเรือนจำกลางคลองเปรมและทัณฑสถานหญิง กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๓.
- พลกฤต ทุมแก้ว. ความคิดเห็นและความคาดหวังของนักเรียนก่อนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาใน กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.
- ไพรัตน์ ญาติฉิมพลี. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๐.
- เมธาวี มีหนองหว้า. เจตคติของนักเรียน นักศึกษา ครู และผู้ปกครองที่มีต่อวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑.
- วรวิทย์ พรหมคช. ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๑๒. **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๓.

สุรางค์ ศรีหริ่ง. ความคาดหวังของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายต่อวิชาพระพุทธศาสนา
ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. **วิทยานิพนธ์สังคมศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐.

เอื้อง คุ่มคง. ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ ๒ โดยการสอนแบบพุทธวิธี. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. สาขาวิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

(๓) เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ :

ออนไลน์, แหล่งข้อมูล : <http://www.correct.go.th/poptakk/favorite.htm/history1039>.
Htmlonline [๑๕ พ.ย. ๒๕๕๗].

๒. ภาษาอังกฤษ :

Francis A. Allen. in Richard Quinney. **Crim and Justice in Society**. Boston: Brown
and Company, 1969. pp. 449-450.

Flippo, Edwin B. **Management :A Behavioral Approach**. Boston : Allyn &
bacon,1971.

Ward, D.A., T.J. Carter and R.D. Perrin. **Social Deviance**. Allyn and Bacon: Singapore,
1994.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : นางประภาพรรณ ขจรวัฒนากุล
 เกิด : ๑๖ มกราคม ๒๕๐๕
 สถานที่เกิด : ๒๙๗ หมู่ ๕ ถ.เอนกแก้ว ต.ท่าระหัด อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี
 การศึกษา : ประกาศนียบัตร ศิริราชพยาบาล
 : ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ประสบการณ์การทำงาน :

ปี ๒๕๓๖ นักวิชาการเงินและบัญชีระดับ ๓ กองคลัง กรมราชทัณฑ์
 ปี ๒๕๓๘ นักวิชาการเงินและบัญชีระดับ ๔ กองคลัง กรมราชทัณฑ์
 ปี ๒๕๓๙ นักวิชาการเงินและบัญชีระดับ ๕ กองคลัง กรมราชทัณฑ์
 ปี ๒๕๔๑ นักวิชาการเงินและบัญชีระดับ ๖ กองคลัง กรมราชทัณฑ์
 ปี ๒๕๔๓ หัวหน้าฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงนครราชสีมา
 ปี ๒๕๔๕ หัวหน้าฝ่ายย้ายผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์
 ปี ๒๕๔๘ หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป เรือนจำจังหวัดสุพรรณบุรี
 ปี ๒๕๕๑ ผู้อำนวยการส่วนพัฒนาผู้ต้องขัง เรือนจำจังหวัดสุพรรณบุรี
 ปี ๒๕๕๔ - ปัจจุบัน ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมสมรรถภาพร่างกายและจิตใจ กรม
 ราชทัณฑ์

ตำแหน่งปัจจุบัน : ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมสมรรถภาพร่างกายและจิตใจ

ปีที่เข้าศึกษา : ๒๕๕๖

ที่อยู่ปัจจุบัน : ๑๙๘/๓๘ หมู่บ้าน ช.รุ่งเรือง ๖ ต.บางรักพัฒนา อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรี